

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ -
ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ -
ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

Διπλωματική Εργασία

**«Η ΣΕΡΒΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΣΕ ΕΝΑ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
(2008 - ΣΗΜΕΡΑ)»**

ΤΟΥ

ΙΩΑΝΝΗ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΡΙΣΤΙΔΗΣ

Θεσσαλονίκη, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2022

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία.

Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Ιωάννης Νικολαΐδης

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Ευχαριστίες

Για την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας θα ήθελα αρχικά να ευχαριστήσω την ΑΔΙΣΠΟ και το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας για την ευκαιρία που μου προσέφεραν. Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον αξιότιμο Καθηγητή κ. Γεώργιο Χριστίδη, για τη βοήθεια και την καθοδήγησή του, καθόλη τη διάρκεια της συγγραφής της παρούσας.

Ευχαριστώ επίσης τη γυναίκα της ζωής μου και τα παιδιά μου για την αγάπη τους και την αμέριστη συμπαράστασή τους. Τους ευχαριστώ για τον χρόνο που μου διέθεσαν για την εκπόνηση αυτής της διπλωματικής και υπόσχομαι μακροπρόθεσμα, να αναπληρώσω τις στιγμές που έχασα μαζί τους

Ιωάννης Νικολαΐδης

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Περίληψη

Η παρούσα εργασία είχε σκοπό να διερευνήσει πως διαμορφώνεται τα τελευταία χρόνια η σερβική εξωτερική πολιτική σε ένα όλο και περισσότερο περίπλοκο και μεταβαλλόμενο περιφερειακό περιβάλλον. Η Σερβία εφαρμόζει από το 2009 απαρέγκλιτα το δόγμα των τεσσάρων πυλώνων για την εξωτερική της πολιτική. Παρά την αλλαγή προσώπων και κομμάτων, τα οποία ορίζουν την πολιτική της, το δόγμα των τεσσάρων πυλώνων αποτελεί το ακρογωνιαίο λίθο που καθορίζει τις σχέσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση, τις ΗΠΑ, την Ρωσία και την Κίνα. Οι πολιτικές που ασκεί η Σερβία όσον αφορά τη διπλωματία, τον οικονομικό και στρατιωτικό τομέα καθορίζονται από το δόγμα των τεσσάρων πυλώνων. Η Σερβία ενεργεί σύμφωνα με τα συμφέροντά της σε διάφορους τομείς της εξωτερικής της πολιτικής και δεν ευνοεί μόνο κάποιον συγκεκριμένο πυλώνα. Σε θέματα υψίστης σημασίας για αυτήν, όπως το Κόσοβο, η Βοσνία – Ερζεγοβίνη και το Μαυροβούνιο, δρα σύμφωνα με τα συμφέροντα της προσπαθώντας να μην ευνοήσει αποκλειστικά κάποιον από τους τέσσερις πυλώνες. Το ζήτημα της μη αναγνώρισης της ανεξαρτησίας του Κοσόβου αποτελεί σημαντικό ρυθμιστή των σχέσεων της με τους τέσσερις πυλώνες. Η σχέση της με τα όμορα με αυτήν κράτη είναι συνδυασμός τόσο των σχέσεων που έχει με καθένα από αυτά ξεχωριστά όσο και της σχέσης που έχουν αυτά ξεχωριστά με τους τέσσερις πυλώνες. Η Σερβία ισορροπεί ανάμεσα στους τέσσερις πυλώνες καταφέροντας να μην ξεπεράσει τα όρια και τις κόκκινες γραμμές που της έχουν τεθεί από καθένα από αυτούς ξεχωριστά.

Λέξεις Κλειδιά: Εξωτερική Πολιτική, Σερβία, Τέσσερις Πυλώνες

Abstract

The purpose of this thesis is to explore how serbian foreign policy has been shaped in recent years in an increasingly complex and changing regional environment. Since 2009, Serbia has strictly applied the doctrine of the four pillars for its foreign policy. Despite the change of persons and parties that define its policy, the doctrine of the four pillars is the cornerstone that defines the relations with the European Union, the USA, Russia and China. Serbia's diplomatic, economic and military policies are determined by the doctrine of the four pillars. Serbia acts in accordance with its interests in various areas of its foreign policy and does not favor only one particular pillar. On issues of utmost importance, such as Kosovo, Bosnia-Herzegovina and Montenegro, Serbia acts in accordance with its interests, trying not to exclusively favor one of the four pillars. The issue of non-recognition of Kosovo's independence is an important regulator of its relations with the four pillars. Its relationship with its neighboring countries is a combination of both the relationships it has with each of them individually and the relationship they have individually with the four pillars. Serbia balances between the four pillars, managing not to exceed the limits and red lines set for it by each of them separately.

Key Words: Foreign Policy, Serbia, Four Pillars

Περιεχόμενα

1	Εισαγωγή	1
1.1	Γενικά	1
1.2	Σκοπός – Στόχοι	2
1.3	Διάρθρωση της εργασίας	3
2	Εξωτερική Πολιτική της Σερβίας	4
2.1	Ιστορική Αναδρομή	4
2.1.1	Από Αρχές 19 ^{ου} αιώνα έως τη λήξη Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου	4
2.1.2	Από τη λήξη Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου έως το 1991	5
2.1.3	Από το 1991 έως το 2008	6
2.2	Εξωτερική Πολιτική της Σερβίας από το 2008 έως σήμερα	7
2.2.1	Γενικά	7
2.3	Εργαλεία Εξωτερικής Πολιτικής της Σερβίας	8
2.3.1	Στρατιωτικός Τομέας	8
2.3.2	Οικονομικός Τομέας	13
2.3.3	Διπλωματικός Τομέας	18
2.3.4	Άλλοι Τομείς που Επηρεάζουν την Εξωτερική Πολιτική	20
3	Οι Σχέσεις της Σερβίας με χώρες των Βαλκανίων	22
3.1	Αλβανία	22
3.2	Βόρεια Μακεδονία	24
3.3	Κόσοβο	26
3.4	Μαυροβούνιο	29
3.5	Βοσνία – Ερζεγοβίνη	32
3.6	Κροατία	34
3.7	Σλοβενία	37
3.8	Ουγγαρία	38
3.9	Ρουμανία	39
3.10	Βουλγαρία	41
3.11	Τουρκία	42
3.12	Ελλάδα	44
4	Οι Σχέσεις Σερβίας με τις Μεγάλες Δυνάμεις	47
4.1	Ευρωπαϊκή Ένωση	47
4.2	ΗΠΑ	54

4.3 Ρωσία	59
4.4 Κίνα	64
5 Συμπεράσματα – Προτάσεις	69
5.1 Συμπεράσματα	69
5.2 Προτάσεις	79
6 Επίλογος	80

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 2-1 : Εισαγωγές Αμυντικού Υλικού Σερβίας (εκατομμύρια δολάρια)	11
Πίνακας 2-2 : Εξαγωγές Αμυντικού Υλικού Σερβίας (εκατομμύρια δολάρια)	11

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Εικόνα 2-1 : Αμυντικές Δαπάνες Σερβίας.....	9
Εικόνα 2-2 : Προσωπικό ΕΔ Σερβίας.....	10
Εικόνα 2-3 : Κατά Κεφαλή ΑΕΠ Σερβίας.....	13
Εικόνα 2-4 : Ρυθμός Αύξησης ΑΕΠ Σερβίας.....	14
Εικόνα 2-5 : Ξένες Άμεσες Επενδύσεις στη Σερβία	15
Εικόνα 2-6 : Εισαγωγές - Εξαγωγές της Σερβίας το 2021.....	15
Εικόνα 2-8 : Εισαγωγές Σερβίας	16
Εικόνα 2-9 : Εξωτερικό Χρέος προς ΑΕΠ Σερβίας	17
Εικόνα 2-10 : Διαφθορά στη Σερβία.....	18
Εικόνα 2-11 : Κατάταξη Σερβίας Διεθνώς ως προς τη Διαφθορά	18
Εικόνα 4-1 : Εισαγωγές - Εξαγωγές μεταξύ Σερβίας και ΕΕ 2011 - 2021.....	47
Εικόνα 4-2 : Αριθμός Σχεδίων Ξένων Άμεσων Επενδύσεων.....	49
Εικόνα 4-3 : Αξία Σχεδίων Ξένων Άμεσων Επενδύσεων	49

Συμβολισμοί

Α΄ ΠΠ: Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος

Β΄ ΠΠ: Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος

ΝΑΤΟ: ΒορειοΑτλαντικό Σύμφωνο

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΔ: Ένοπλες Δυνάμεις

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

ΞΑΕ: Ξένες Άμεσες Επενδύσεις

ΚΕΠΠΑ: Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

1 Εισαγωγή

1.1 Γενικά

Η βαλκανική χερσόνησος, μέρος της οποίας αποτελεί η Σερβία, είναι από την αρχαιότητα μια από τις διόδους των λαών της Ανατολής προς την Δύση. Η υπόψη περιοχή τις δύο τελευταίες χιλιετίες αποτελούσε αναπόσπαστο μέρος αυτοκρατοριών (ρωμαϊκή, βυζαντινή και οθωμανική) και η απώλεια εδαφών της, είχε ως αποτέλεσμα συνήθως, την παρακμή αυτών των αυτοκρατοριών. Κατά την διάρκεια της διάλυσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και συγκεκριμένα από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα και μέχρι το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (Α΄ ΠΠ) δημιουργήθηκαν πολλά ανεξάρτητα κράτη σε αυτήν την περιοχή.

Η Σερβία αποτέλεσε ένα από τα πρώτα κράτη της βαλκανικής χερσονήσου, το οποίο μπόρεσε να αποκτήσει την αυτονομία του. Λόγω της κεντρικής της θέσης εντός των Βαλκανίων, ήταν ρυθμιστής διαφόρων καταστάσεων στην περιοχή. Για παράδειγμα η δολοφονία του διαδόχου του θρόνου της Αυστροουγγαρίας στο Σεράγεβο το 1914 αποτέλεσε την αφορμή για την έναρξη του Α΄ ΠΠ και οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στην ύπαρξη εθνικιστικών τάσεων εντός αυτής.

Η Σερβία μετά την λήξη του Α΄ ΠΠ αποτελούσε το κύριο ομόσπονδο κράτος της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας. Το γεγονός αυτό συνέχισε να ισχύει και μετά την λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (Β΄ ΠΠ). Η προσωπικότητα του ηγέτη της Γιουγκοσλαβίας, Τίτο, εμπόδιζε την εκδήλωση τόσο αποσχιστικών τάσεων εντός της Γιουγκοσλαβίας όσο και εθνικιστικών εξάρσεων ανάμεσα στις εθνότητες από τις οποίες αποτελούνταν.

Κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1980 η έλευση στην σερβική ηγεσία του Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς είχε ως αποτέλεσμα την αναζωπύρωση των εθνικιστικών παθών. Τα φυλετικά και θρησκευτικά πάθη στην περιοχή ήταν αυτά που καθόριζαν τις σχέσεις ανάμεσα στα διάφορα κράτη της περιοχής. Τα πρώτα έτη μετά το 1990 υπήρξαν πόλεμοι ανάμεσα στους Σέρβους με τους Κροάτες και με τους Μουσουλμάνους σε διάφορα σημεία της περιοχής εξαιτίας κυρίως των εδαφικών διαφορών και του θρησκευτικού μίσους. Μετά το 1995 η κατάσταση στην περιοχή σταθεροποιήθηκε, αλλά η πολιτική της Σερβίας κατευθύνθηκε

εναντίον των μειονοτήτων που κατοικούσαν εντός αυτής και συγκεκριμένα των Αλβανών του Κοσόβου. Το NATO εξαπέλυσε βομβαρδισμούς το 1999 εναντίον της Σερβίας, με αποτέλεσμα η Σερβία να απωλέσει τον έλεγχο του Κοσόβου. Από το σημείο εκείνο και έπειτα βασικό στόχο της σερβικής εξωτερικής πολιτικής, αποτελεί η μη αναγνώριση της Κοσόβου ως ανεξάρτητης οντότητας.

Μετά την διάλυση της συνομοσπονδίας με το Μαυροβούνιο το 2006, η Σερβία ακολουθεί μια ανεξάρτητη πορεία στην διεθνή πολιτική σκηνή. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα από το 2009 και έπειτα να επικρατεί στην πολιτική σκηνή της Σερβίας το δόγμα των τεσσάρων πυλώνων όσον αφορά την εξωτερική της πολιτική, όπως το διατύπωσε ο τότε πρόεδρος Τάντιτς. Η βασική επιδίωξη της Σερβίας είναι η ένταξή της στην ΕΕ, αλλά συγχρόνως επιθυμεί να έχει καλές σχέσεις με την Ρωσία, την Κίνα και τις ΗΠΑ, έτσι ώστε να μπορέσει η εξωτερική της πολιτική να έχει καλύτερα αποτελέσματα διεθνώς πάνω σε ζητήματα που την απασχολούν. Οι μετέπειτα κυβερνήσεις της Σερβίας ακολουθούν τις βασικές αρχές αυτού του δόγματος έως σήμερα.

Τέλος, η Σερβία φαίνεται ότι διαθέτει τόσο σκληρή ισχύ (ισχυρές Ένοπλες Δυνάμεις (ΕΔ)), όσο και ήπια ισχύ (οικονομία και διπλωματία). Ο συνδυασμός αυτών των παραγόντων είναι τέτοιος ώστε δυνητικά θα μπορούσε να επιτύχει όλους τους στόχους της εξωτερικής της πολιτικής και να αποτελέσει ένα αξιόπιστο κράτος στην περιοχή, το οποίο θα διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στα τεκτονόμενα εντός αυτής.

1.2 Σκοπός – Στόχοι

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθεί πως διαμορφώνεται τα τελευταία χρόνια η σερβική εξωτερική πολιτική σε ένα όλο και περισσότερο περίπλοκο και μεταβαλλόμενο περιφερειακό περιβάλλον και πως αυτή επηρεάζει και επηρεάζεται τόσο από τα όμορα με αυτήν κράτη όσο και από το διεθνές περιβάλλον. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο θα εξετασθούν οι ενέργειες της εξωτερικής πολιτικής της Σερβίας σε σχέση με διάφορους τομείς, όπως είναι η άμυνα, η οικονομία (συμπεριλαμβανομένης και της ενεργειακής πολιτικής), η διπλωματία καθώς και το πολιτισμικό ακόμη και το θρησκευτικό πλαίσιο που υφίσταται στο υπόψη κράτος.

1.3 Διάρθρωση της εργασίας

Το πρώτο κεφάλαιο αποτελεί την εισαγωγή για την υπάρχουσα εργασία και παρατίθενται πληροφοριακά στοιχεία για αυτήν.

Το δεύτερο κεφάλαιο περιλαμβάνει την ιστορική αναδρομή της εξωτερικής πολιτικής της Σερβίας από την ίδρυσή της καθώς και διάφορους παράγοντες, οι οποίοι την επηρεάζουν (ΕΔ, οικονομία, διπλωματία, Εκκλησία, πολιτισμός).

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται διεξοδικά οι σχέσεις της Σερβίας με τα διάφορα γειτονικά κράτη και όλα τα κράτη της βαλκανικής χερσονήσου.

Στο τέταρτο κεφάλαιο πραγματοποιείται εκτενής ανάλυση της εξωτερικής πολιτικής της Σερβίας σε σχέση με το δόγμα των τεσσάρων πυλώνων. Αναζητούνται τα σημεία στα οποία η εξωτερική πολιτική της Σερβίας συγκλίνει ή αποκλίνει με την αντίστοιχη πολιτική των τεσσάρων πυλώνων σε διάφορους τομείς. Επιπλέον, αναζητείται να βρεθεί ο τρόπος με τον οποίο η Σερβία ισορροπεί ανάμεσα σε αυτούς τους πυλώνες.

Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο εξάγονται συμπεράσματα όσον αφορά τις καλές και κακές πρακτικές της σερβικής εξωτερικής πολιτικής και το πως ένα μικρό κράτος σαν αυτήν μπορεί να ασκήσει αξιόπιστη εξωτερική πολιτική σε σχέση με μεγάλους δρώντες διεθνώς, σύμφωνα με το υφιστάμενο δόγμα που επικρατεί στην εξωτερική της πολιτική.

2 Εξωτερική Πολιτική της Σερβίας

2.1 Ιστορική Αναδρομή

2.1.1 Από Αρχές 19^{ου} αιώνα έως τη λήξη Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα άρχισαν να διαμορφώνονται οι κατάλληλες συνθήκες για την δημιουργία εθνικών κρατών εντός της βαλκανικής χερσονήσου. Η Σερβία ήταν η πρώτη χώρα που κατάφερε να αποκτήσει μια μορφή αυτονομίας κυρίως με την βοήθεια της Ρωσίας, η οποία είχε βλέψεις στα Βαλκάνια. Οι Σέρβοι έθεσαν ως στόχο την ένωση όλων των Σέρβων της βαλκανικής χερσονήσου. Τα επόμενα έτη και ιδιαίτερα μετά το 1860 η Ρωσία άρχισε να εφαρμόζει την πολιτική του πανσλαβισμού στα Βαλκάνια. Μετά τον Ρωσο-Τουρκικό πόλεμο του 1877-78, η Σερβία βγήκε κερδισμένη αλλά δεν μπόρεσε να απελευθερώσει όλους τους Σέρβους που βρίσκονταν στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, στην Κροατία και στη Βοϊβοδίνη. Μετά από αυτόν τον πόλεμο διαφαινόταν ότι η Ρωσία υποστηρίζει περισσότερο τα συμφέροντα της Βουλγαρίας από αυτά της Σερβίας (Britannica, 2022).

Σταδιακά και λόγω του σερβικού εθνικισμού οι σχέσεις της Σερβίας με την αυτοκρατορία των Αψβούργων άρχισαν να επιδεινώνονται. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να υπάρχει ένας όλο και αυξανόμενος εθνικισμός εντός της Σερβίας. Κατά την διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων του 1912 και 1913 κατάφερε να αποσπάσει αρκετά εδάφη από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και να υπερισχύσει ακόμη και της Βουλγαρίας, η οποία την συγκεκριμένη περίοδο ήταν το ευνοούμενο κράτος της Ρωσίας στην περιοχή. Στην συνέχεια, η Σερβία αποτέλεσε το ευνοούμενο κράτος της Ρωσίας στην περιοχή γεγονός που αύξησε τον υφιστάμενο σερβικό εθνικισμό (Britannica, 2022).

Η αφορμή για την έναρξη του Α΄ ΠΠ δόθηκε από την Σερβία. Σε αυτόν τον πόλεμο η Σερβία είχε την υποστήριξη της Ανταντ, η οποία όμως δεν απέτρεψε την ήττα και καταστροφή της χώρας. Μετά το τέλος του Α΄ ΠΠ, η Σερβία ήταν σε πολλά επίπεδα κατεστραμμένη. Η δημιουργία αρχικά του Βασιλείου των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων και μετέπειτα της Γιουγκοσλαβίας, με την συνένωση των σλαβικών κρατών της περιοχής, ήταν αποτέλεσμα αυτού του πολέμου. Η Σερβία

ήταν το μεγαλύτερο πληθυσμιακά κράτος της Γιουγκοσλαβίας και συνεπώς αυτό που καθόριζε σε μεγαλύτερο βαθμό την εξωτερική πολιτική της (Britannica, 2022).

2.1.2 Από τη λήξη Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου έως το 1991

Στο Βασίλειο των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων, μετέπειτα Γιουγκοσλαβία, κατά την διάρκεια του μεσοπολέμου, παρόλο που υπήρχαν διαφορές μεταξύ των διαφόρων εθνότητων που την απάρτιζαν, υπήρχε μια σταθερότητα. Η Σερβία άργησε να ανασυγκροτηθεί μετά την λήξη του Α΄ ΠΠ και στην συνέχεια μετά την άνοδο στην εξουσία στην Γερμανία του Χίτλερ, οι Σέρβοι αντιστέκονταν στην επέκταση των οικονομικών σχέσεων μαζί της. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα κατά την διάρκεια του Β΄ ΠΠ στην Γιουγκοσλαβία να υπάρξει πραξικόπημα για την είσοδο της στον πόλεμο υπέρ της Γερμανίας, κυρίως από τις καθολικές εθνότητες της χώρας και ταυτόχρονα να πραγματοποιηθεί αντιπραξικόπημα των Σέρβων (Britannica, 2022).

Κατά την διάρκεια της κατοχής της Γιουγκοσλαβίας από τους Γερμανούς αναπτύχθηκε έντονα το αντιστασιακό κίνημα με επικεφαλής τον μετέπειτα ηγέτη της, Στρατάρχη Τίτο. Επιπλέον, διαπράχθηκαν πολλές φρικαλεότητες ανάμεσα στις εθνότητες που απάρτιζαν την Γιουγκοσλαβία. Κυρίως οι καθολικοί Κροάτες προέβησαν σε εκκαθαρίσεις εναντίον σερβικών πληθυσμών. Μετά την λήξη του Β΄ ΠΠ δημιουργήθηκαν οι 6 ομόσπονδες δημοκρατίες της Γιουγκοσλαβίας και το καθεστώς ήταν σοσιαλιστικό. Γρήγορα ο Τίτο ήρθε σε ρήξη με την ΕΣΣΔ και έτσι η Γιουγκοσλαβία είχε μια αυτόνομη σοσιαλιστική πορεία μακριά από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Η πορεία της χώρας κύλησε σχετικά ήρεμα μέχρι τον θάνατο του Τίτο (Britannica, 2022).

Μετά τον θάνατο του Τίτο έγιναν εμφανείς οι διαφορές που υπήρχαν ανάμεσα στις διάφορες εθνότητες, οι οποίες βρίσκονταν σε λήθη κατά την διακυβέρνηση του. Με την έλευση στην εξουσία του Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς, η Σερβία φαινόταν να προωθεί μια πιο εθνικιστική πολιτική. Η κατάργηση της αυτονομίας του Κοσόβου και της Βοϊβοντίνας το 1990 ήταν από τις πρώτες ενέργειες του Μιλόσεβιτς που κατεδείκνυαν τι θα επακολουθούσε στο εγγύς μέλλον (Britannica, 2022).

2.1.3 Από το 1991 έως το 2008

Το 1991 αποσχίστηκαν από την Γιουγκοσλαβία η Σλοβενία και η Βόρεια Μακεδονία, χωρίς να υπάρξουν ταραχές. Δεν συνέβη όμως το ίδιο με την Κροατία και την Βοσνία – Ερζεγοβίνη, στις οποίες κατοικούσε ένα μεγάλο ποσοστό σερβικού πληθυσμού (12% και 31% αντίστοιχα). Η Σερβία κατέλαβε μετά από συγκρούσεις την Ανατολική Σλαβονία και την Κράϊνα στην Κροατία. Η απόφαση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης να αποσχιστεί από την Γιουγκοσλαβία, ήταν η απαρχή ενός πολυετούς πολέμου. Το 1995 έληξε ο πόλεμος στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη με την παρέμβαση της διεθνούς κοινότητας και του ΝΑΤΟ και δημιουργήθηκε ένα κράτος με τρεις εθνότητες (Σέρβοι, Κροάτες και Μουσουλμάνοι). Επίσης, το 1995 η Κροατία ανακατέλαβε την Ανατολική Σλαβονία και την Κράϊνα, αφού οι τελευταίες δεν υποστηρίζονταν πλέον από την Σερβία (Britannica, 2022).

Το επόμενο κεφάλαιο στην ιστορία της Σερβίας γράφτηκε στο Κόσοβο. Ο Μιλόσεβιτς εφάρμοσε μια σκληρή εθνικιστική πολιτική από το 1990 στην άλλοτε αυτόνομη γιουγκοσλαβική περιοχή του Κοσόβου με την πλειοψηφία των κατοίκων να είναι Αλβανοί. Μετά την παρέμβαση του ΝΑΤΟ και τους βομβαρδισμούς στη Σερβία, το 1999 το Κόσοβο αποτέλεσε μια αυτόνομη περιοχή. Ακόμη και μετά την απομάκρυνση του Μιλόσεβιτς από την εξουσία, η Σερβία θεωρεί ότι το Κόσοβο είναι μέρος της επικράτειας της παρά το γεγονός ότι από το 2008 αυτό διακήρυξε την ανεξαρτησία του (Britannica, 2022).

Η συνομοσπονδία Σερβίας – Μαυροβουνίου παρουσίαζε ρήγματα από την ίδρυσή της. Οι Μαυροβούνιοι άρχισαν σταδιακά να απομακρύνονται από τις επιλογές της σερβικής ηγεσίας και να επιζητούν την ανεξαρτησία τους. Με δημοψήφισμα που διενεργήθηκε το 2006, αποφασίστηκε η αυτόνομη πορεία του Μαυροβουνίου στην διεθνή σκηνή και έτσι έπαψε να υφίσταται η Γιουγκοσλαβία (συγκεκριμένα η Τρίτη Γιουγκοσλαβία) (Britannica, 2022).

2.2 Εξωτερική Πολιτική της Σερβίας από το 2008 έως σήμερα

2.2.1 Γενικά

Μετά διάλυση της συνομοσπονδίας Σερβίας – Μαυροβουνίου και την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσόβου, η Σερβία θα έπρεπε να δράσει σε διάφορα επίπεδα ειδικά στην εξωτερική της πολιτική, με σκοπό να εξυπηρετήσει τους στόχους της. Το 2008 υπογράφηκε η συμφωνία σταθερότητας και σύνδεσης με την ΕΕ, η οποία τέθηκε σε εφαρμογή την 1 Σεπτεμβρίου 2013. Η δημιουργία ζώνης ελεύθερων συναλλαγών και η εναρμόνιση της νομοθεσίας της Σερβίας με το δίκαιο της ΕΕ, αποτελούν μέχρι και σήμερα τα σημαντικότερα σημεία αυτής της συμφωνίας (Republic of Serbia/Ministry of European Integration, 2008). Τα κράτη της ΕΕ αποτελούν τους σημαντικότερους εταίρους της Σερβίας. Έτσι η άρση των περιορισμών που υπήρχαν ως προς το εμπόριο, αποτελούσε σημαντικό παράγοντα για την αύξηση των εμπορικών σχέσεων.

Από το 2009 ξεκίνησε να ισχύει το δόγμα των τεσσάρων πυλώνων όσον αφορά στην εξωτερική πολιτική της Σερβίας. Ο πρόεδρος Τάνιτις διακήρυξε ότι πρωταρχικός στόχος της Σερβίας, αποτελεί η εισδοχή της στους κόλπους της ΕΕ και ότι οι σχέσεις της με τις ΗΠΑ, την Ρωσία και την Κίνα δεν πρόκειται να εμποδίσουν αυτόν τον στόχο. Ο Τάνιτις τόνισε, ότι θα πρέπει να υπάρξει μια ισορροπία ανάμεσα σε αυτούς τους πυλώνες, έτσι ώστε η Σερβία να αποκομίσει τα μέγιστα δυνατά οφέλη. Επιπλέον, τόνισε ότι η όλη εξωτερική πολιτική δεν μπορεί να κινείται μονοδιάστατα προς έναν πόλο (B92, Tadić on Serbia's "four pillars of diplomacy", 2009).

Ο καθένας από αυτούς τους τέσσερις πυλώνες έχει διαφορετική σημασία όσον αφορά στα συμφέροντα της Σερβίας. Μια μικρή χώρα, όπως η Σερβία, θα πρέπει να συντονίζει την πολιτική της σε σχέση με τον καθένα πυλώνα χωριστά αλλά ταυτόχρονα, σε σχέση με τους άλλους. Η εξισορρόπηση των συμφερόντων των τεσσάρων πυλώνων, αποτελεί βασική επιδίωξη της εκάστοτε σερβικής κυβέρνησης. Παρόλο που βασικός στόχος της εξωτερικής πολιτικής της Σερβίας είναι η ένταξή της στην ΕΕ, αυτή θα πρέπει να ισορροπήσει ανάμεσα στους τέσσερις πυλώνες και να μην δείχνει εύνοια μόνο σε έναν από αυτούς. Κάποιες φορές, συγκεκριμένα συμφέροντα της Σερβίας εξυπηρετούνται από ένα πυλώνα,

ενώ σε άλλες περιστάσεις υπάρχουν σημαντικές διαφορές με αυτόν τον πυλώνα, γιατί έχουν διαφορετικά συμφέροντα. Φαίνεται πάντως ότι η Σερβία έχει την επιλογή ανάμεσα σε αυτούς τους τέσσερις πυλώνες, χωρίς να υποχωρεί εάν της ασκούνται πιέσεις, έτσι ώστε κάθε φορά να εξυπηρετούνται καλύτερα τα δικά της συμφέροντα.

Παρόλο που έχει αλλάξει η κατάσταση από το 2009, όλοι οι Σέρβοι πρωθυπουργοί και πρόεδροι ακολούθησαν προσηλωμένα το δόγμα των τεσσάρων πυλώνων στην εξωτερική πολιτική, έτσι ώστε να υπάρχει εξισορρόπηση των συμφερόντων της Σερβίας σε σχέση με αυτά των τεσσάρων πυλώνων. Οι εκάστοτε Σέρβοι ηγέτες αντιλαμβάνονται με τον ίδιο τρόπο τα εθνικά συμφέροντα και το πως αυτά θα εξυπηρετηθούν δια μέσω των τεσσάρων πυλώνων. Η Σερβία φαίνεται να υποστηρίζει με κάθε τρόπο αυτήν την πολιτική και να μην ευνοεί σε όλους τους υπο-τομείς της μόνο έναν πυλώνα. Για παράδειγμα σε οικονομικά ζητήματα μπορεί να έχει καλύτερες σχέσεις με την ΕΕ, ενώ σε θέματα ενέργειας να προσκολλιέται στην Ρωσία. Από την άλλη πλευρά προσπαθεί να εκμεταλλευτεί την θέση της Ρωσίας και της Κίνας στον ΟΗΕ κυρίως για το ζήτημα του Κοσόβου, ενώ ταυτόχρονα εμβαθύνει τις σχέσεις της με τις ΗΠΑ.

2.3 Εργαλεία Εξωτερικής Πολιτικής της Σερβίας

Η Σερβία χρησιμοποιεί τα παρακάτω εργαλεία για την επίτευξη των εθνικών της στόχων

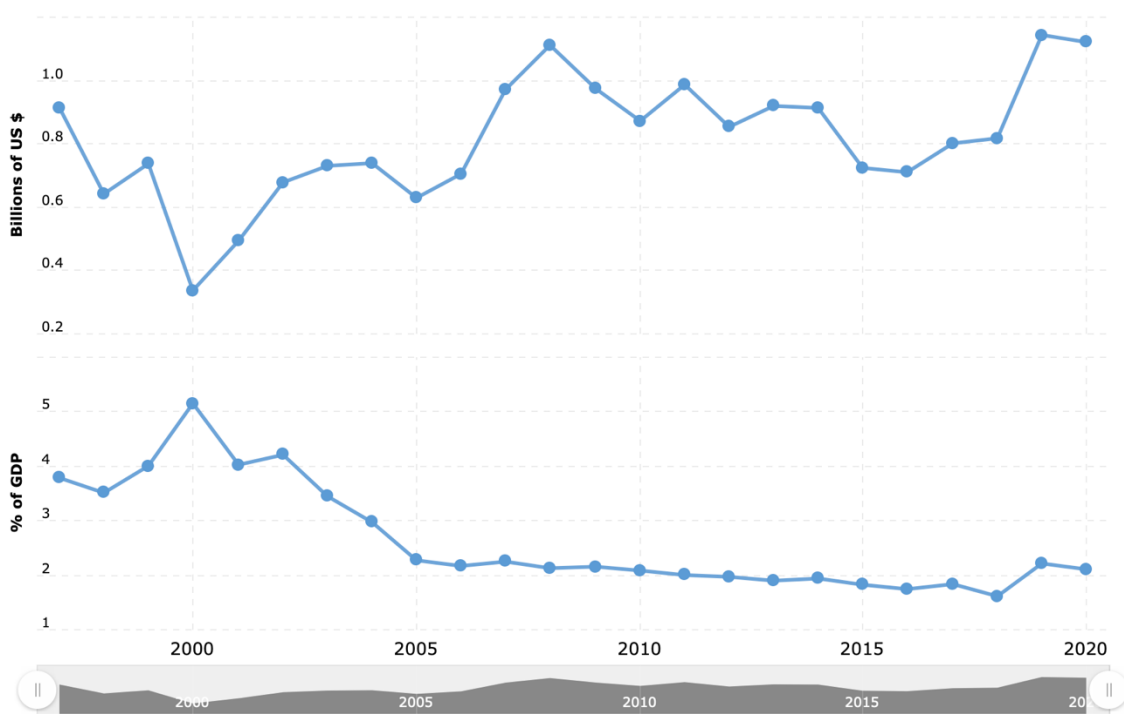
- Τον στρατιωτικό τομέα (σκληρή ισχύς)
- Τον οικονομικό τομέα (ήπια ισχύς)
- Τη διπλωματικό τομέα (ήπια ισχύς)
- Διάφορους άλλους τομείς (θρησκευτικό, πολιτιστικό)

2.3.1 Στρατιωτικός Τομέας

Όσον αφορά στο στρατιωτικό τομέα η Σερβία διατηρεί από την εποχή της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας πολύ ισχυρές ΕΔ. Ακόμη και μετά τη νατοϊκή επέμβαση στο Κόσοβο το 1999, οι ΕΔ της παραμένουν ισχυρές. Η Σερβία είχε

διαφορές κυρίως, με την Κροατία και την Βοσνία – Ερζεγοβίνη, με αποτέλεσμα οι ΕΔ της να εμπλακούν σε επιχειρήσεις με τις αντίστοιχες των προαναφερθέντων κρατών. Επίσης, όσον αφορά το Κόσοβο πολλές φορές η Σερβία κινητοποιεί τις ΕΔ ειδικά όταν υπάρχουν αψιμαχίες μεταξύ των φυλετικών ομάδων εντός αυτού, με σκοπό να υπερασπίσει τους ομοεθνείς της που διαβιούν εντός αυτού.

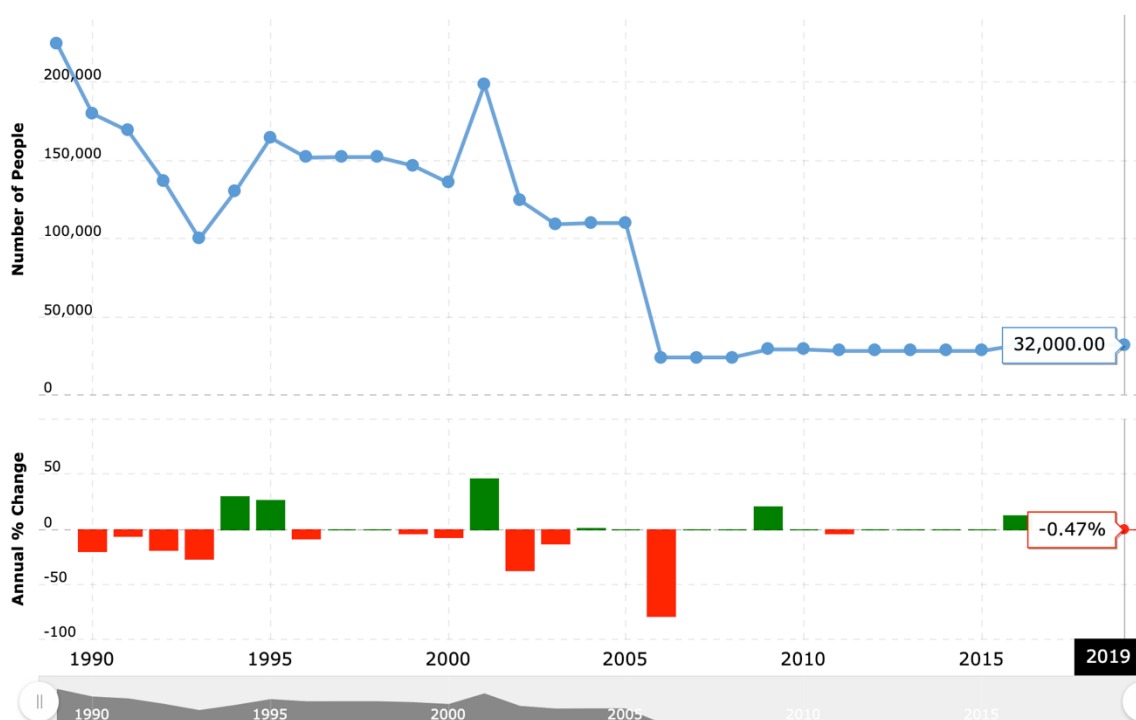
Οι δαπάνες που καταναλώνει η Σερβία για τις ΕΔ της, φαίνονται στο παρακάτω διάγραμμα

Εικόνα 2-1 : Αμυντικές Δαπάνες Σερβίας

Σύμφωνα με το παραπάνω διάγραμμα, οι δαπάνες για τις ΕΔ της Σερβίας αυξήθηκαν κατά την διάρκεια των επιχειρήσεων στο Κόσοβο. Στην συνέχεια φαίνεται να υπάρχει μια σταδιακή μείωση αυτών ως ποσοστό του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ) της χώρας. Έτσι η Σερβία μείωσε τις αμυντικές της δαπάνες κάτω από το 2% του ΑΕΠ της. Η Σερβία όμως δαπανά περίπου 1 δις \$ κάθε έτος τόσο για την συντήρηση όσο και για την αναβάθμιση των ΕΔ της. Όμως τα τελευταία χρόνια φαίνεται να υπάρχει μια αύξηση των αμυντικών δαπανών άνω του 2% του ΑΕΠ. Έτσι η Σερβία δαπανά παραπάνω από 1 δις \$ τα τελευταία έτη για τις ΕΔ της (Macro Trends, Serbia Military Spending/Defense Budget 1997-2022, 2022). Το γεγονός αυτό καταδεικνύει ότι η Σερβία θεωρεί ότι θα πρέπει να επενδύσει στην ασφάλειά της, αφού υπάρχει το ανοιχτό ζήτημα του

Κοσόβου, ενώ και πρώην Γιουγκοσλαβικά κράτη της περιοχής (Κροατία, Βοσνία - Ερζεγοβίνη), με τα οποία ενεπλάκη στο παρελθόν σε συγκρούσεις ο σερβικός στρατός, διατηρούν αξιόμαχες ΕΔ.

Εικόνα 2-2 : Προσωπικό ΕΔ Σερβίας

Σύμφωνα με το παραπάνω διάγραμμα το προσωπικό των ΕΔ της Σερβίας ελλατώθηκε σταδιακά. Το 2006 υπήρξε μια πολύ μεγάλη μείωση σε αυτό (της τάξης περίπου του 78%) και έφτασε στο χαμηλότερο όριο των 24.000 στρατιωτικών. Από το 2006 και έπειτα, και ειδικά μετά το 2016, άρχισε μια σταδιακή αύξηση του προσωπικού των ΕΔ της, κατά περίπου 25%. Έτσι αυτήν την περίοδο οι ΕΔ της Σερβίας αριθμούν περίπου 32.000 προσωπικό (Macro Trends, Serbia Military Size 1989-2022, 2022). Το γεγονός αυτό καταδεικνύει ότι δεν έχουν επιλυθεί όλα τα προβλήματα που σχετίζονται με την ασφάλεια της Σερβίας, με αποτέλεσμα αυτή να διατηρεί ισχυρές ΕΔ με σκοπό να μπορεί ανά πάσα στιγμή να προασπίσει τα συμφέροντά της.

Οι ΕΔ της Σερβίας χωρίζονται στον Στρατό Ξηράς, την Αεροπορία (συμπεριλαμβανομένης και της αντιαεροπορικής άμυνας), σε 1 Ταξιαρχία Ειδικών Δυνάμεων, σε 1 Ταξιαρχία Αλεξιπτωτιστών, σε 1 Ταξιαρχία Ειδικής Φρουράς και σε 1 ειδικό τμήμα Στρατονομίας. Το υλικό που χρησιμοποιούν οι σερβικές ΕΔ είναι κυρίως παλαιό και αποτελείται κυρίως ανατολικής προέλευσης

μέσα (τόσο από την παλαιά Γιουγκοσλαβία όσο και από την πρώην ΕΣΣΔ και μετέπειτα την Ρωσία). Τα τελευταία χρόνια φαίνεται να υπάρχει μια προσπάθεια εκσυγχρονισμού του υλικού, όπως φαίνεται και με την αύξηση των αμυντικών δαπανών, με υλικό που προέρχεται κυρίως από την Κίνα και την Ρωσία και δευτερευόντως από τις ΗΠΑ και την Ευρώπη (Serbian Armed Forces, Serbian Armed Forces, 2022). Φαίνεται ότι το υλικό που διαθέτουν οι σερβικές ΕΔ χρειάζεται να εκσυγχρονιστεί για να ανταπεξέλθει στις όλο και αυξανόμενες προκλήσεις του συγχρονου επιχειρησιακού περιβάλλοντος. Αποτελεί γεγονός η πολύ καλή συντήρηση του παλαιού υλικού, το οποίο και χρησιμοποιείται μετά από πολλά έτη λειτουργίας του.

Πίνακας 2-1 : Εισαγωγές Αμυντικού Υλικού Σερβίας (εκατομμύρια δολάρια)

2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
		16		0				14	65	3	155	133	106

Πίνακας 2-2 : Εξαγωγές Αμυντικού Υλικού Σερβίας (εκατομμύρια δολάρια)

2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
45	1	31	4	11	11	10	35	29	3	27	26	34	7

Από τους δύο παραπάνω πίνακες που αφορούν τις εισαγωγές και τις εξαγωγές αμυντικού υλικού της Σερβία διαφαίνεται, ειδικά από το 2019 έως το 2021, μια προσπάθεια προμήθειας νέου κύριου υλικού με σκοπό τον εκσυγχρονισμό των ΕΔ της Σερβίας. Επιπλέον, φαίνεται να υπάρχει μια προσπάθεια χρηματοδότησης αυτών αγορών με την πώληση αμυντικού υλικού που παράγεται στην Σερβία και δεν αναγκαιεί για αυτήν (SIPRI, 2022). Τα στοιχεία των παραπάνω δύο πινάκων σε συνδυασμό με την αύξηση του ποσοστού του ΑΕΠ της Σερβίας που δαπανάται για την άμυνά, της συνηγορούν στο γεγονός ότι η Σερβία επιθυμεί τα επόμενα χρόνια να διαθέτει επαρκή στρατιωτική ισχύ ώστε να μπορεί να συνδράμει τόσο στην ασφάλειά της όσο και στην επίτευξη των στόχων που έχει η εξωτερική της πολιτική.

Η Σερβία επιθυμεί με κάθε τρόπο να επιδείξει μια ευρύτερη στρατιωτική πολιτική. Για τον σκοπό αυτό συμμετέχει σε διάφορες στρατιωτικές αποστολές, όπως επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης, επιχειρήσεις πρόληψης συγκρούσεων, παροχής βοήθειας για την αντιμετώπιση της διεθνούς τρομοκρατίας και ανθρωπιστικής βοήθειας, κάτω από την ομπρέλλα του ΟΗΕ

αλλά και της ΕΕ. Τα τελευταία χρόνια και μετά από το 2006, αποτελεί μέλος για την διατήρηση της ειρήνης του NATO (PfP member). Επιπλέον, διεξάγει στην επικράτεια της ασκήσεις με την συμμετοχή διαφόρων κρατών, τα οποία είναι είτε μέλη του NATO είτε όχι (Ρωσία). Έχει δημιουργηθεί ένα κέντρο εκπαίδευσης για την εκπαίδευση διεθνούς προσωπικού, το οποίο είναι πιστοποιημένο από τον ΟΗΕ, κυρίως για τις επιχειρήσεις υποστήριξης ειρήνης. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει ότι διαθέτει καλή συνεργασία στον στρατιωτικό τομέα με όσο το δυνατόν περισσότερα κράτη. Οι ΕΔ της Σερβίας καταδεικνύουν μια όλο και αυξανόμενη εξωστρέφεια όσον αφορά στο στρατιωτικό τομέα και επιθυμούν την συνεκπαίδευση του προσωπικού τους με αυτό άλλων κρατών. Η Σερβία ενώ συνεργάζεται με διάφορα μεγάλα κράτη και διεθνείς οργανισμούς δεν εντάσσεται στρατιωτικά σε κάποια συμμαχία (Serbian Armed Forces, 2022), (REPUBLIC OF SERBIA MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS, 2022).

Συμμετέχει μαζί με διάφορα κράτη (ιδιαίτερα της βαλκανικής χερσονήσου) σε διαφορά κέντρα και ινστιτούτα που αφορούν την ασφάλεια όπως (MINISTRY OF DEFENCE REPUBLIC OF SERBIA, 2022):

α. Το Κέντρο Συνεργασίας για την Ασφάλεια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη – RACVIAC από το 2000, το οποίο έχει ως σκοπό:

- Την συνεργατική ασφάλεια με έμφαση στον έλεγχο των όπλων
- Την μεταρρύθμιση του τομέα της ασφάλειας.
- Την διεθνή και περιφερειακή συνεργασία με στόχο την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

β. Την Υπουργική Διαδικασία Άμυνας Νοτιοανατολικής Ευρώπης – SEDM από το 1996, η οποία έχει ως σκοπό την προώθηση της κατανόησης και εντατικοποίησης της πολιτικής και στρατιωτικής συνεργασίας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, προκειμένου να ενισχυθεί η σταθερότητα και η ασφάλεια στην περιοχή.

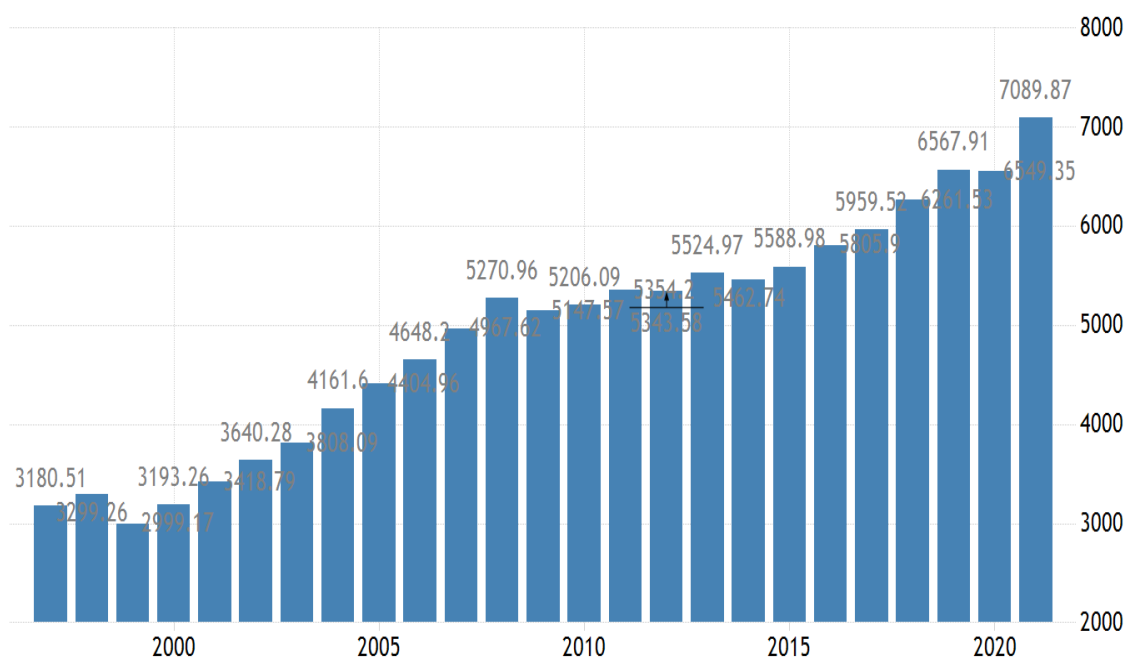
γ. Το Φόρουμ αμυντικής συνεργασίας Δυτικών Βαλκανίων – SEEC από το 2004, το οποίο έχει ως σκοπό να επιτευχθεί καλύτερος συντονισμός των χορηγών βοήθειας σε χώρες των δυτικών Βαλκανίων.

δ. Την διαδικασία Συνεργασίας Νοτιοανατολικής Ευρώπης – SEECF από το 1996, η οποία έχει ως σκοπό να ενισχύσει τις σχέσεις καλής γειτονίας, σταθερότητας, ασφάλειας και συνεργασίας μεταξύ των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης

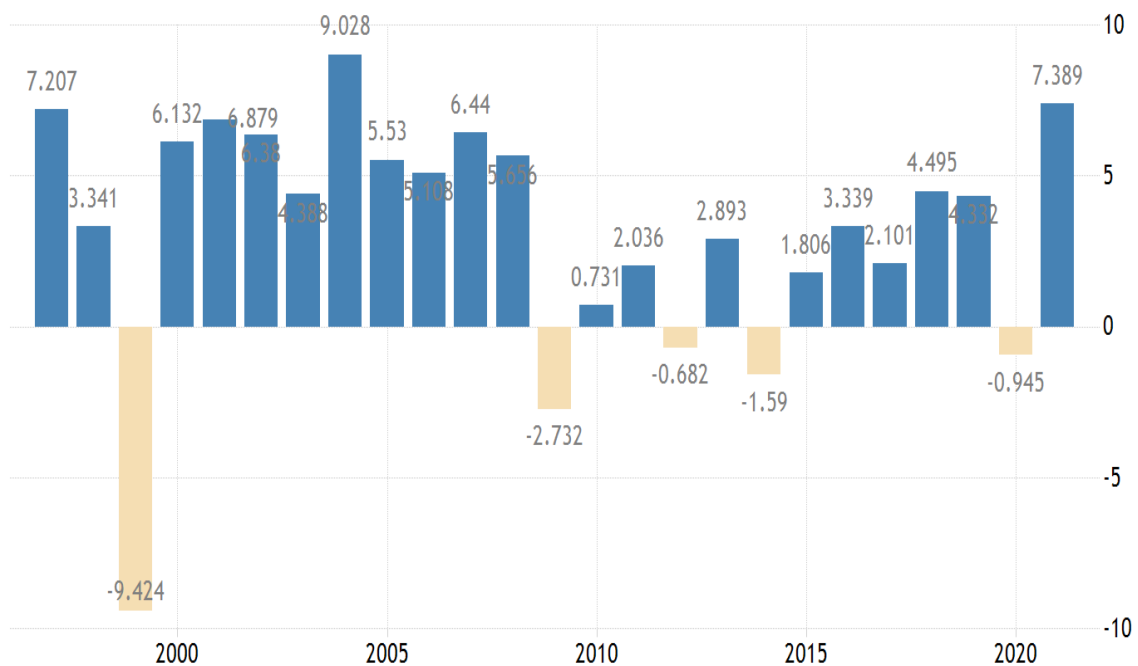
ε. Το Περιφερειακό Συμβούλιο Συνεργασίας – RCC από το 2005, το οποίο έχει ως σκοπό τη δημιουργία νέων μορφών περιφερειακής συνεργασίας.

στ. Το συνέδριο των Βαλκανικών Υπουργών Εθνικής Αμύνης από το 2010 το οποίο έχει ως σκοπό να συζητήσουν και να ενισχύσουν τη στρατιωτική συνεργασία των βαλκανικών κρατών και να αντιμετωπίσουν όλες τις προκλήσεις ασφαλείας, τους κινδύνους και τις απειλές στην περιοχή με τον κατάλληλο τρόπο.

2.3.2 Οικονομικός Τομέας

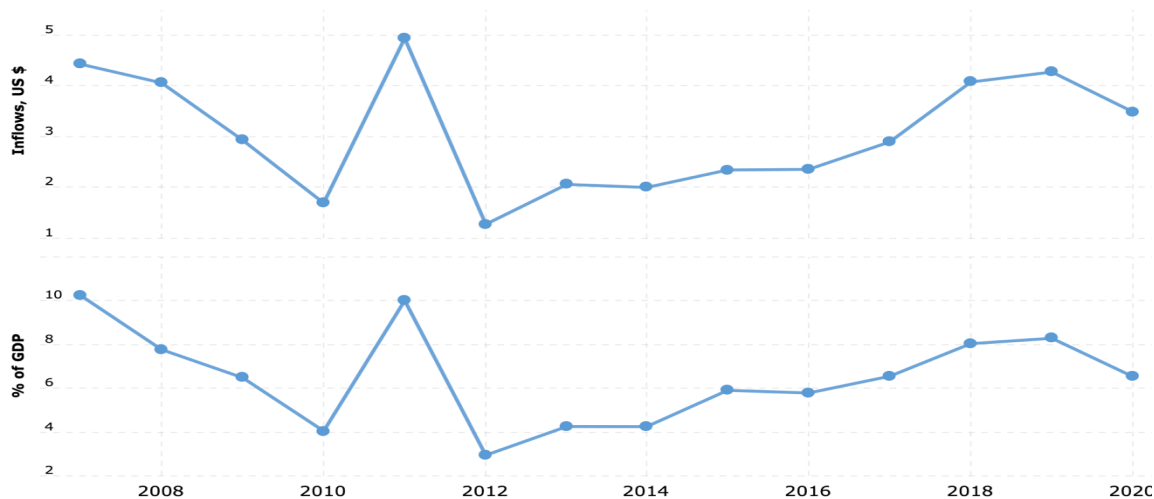
Εικόνα 2-3 : Κατά Κεφαλή ΑΕΠ Σερβίας

Εικόνα 2-4 : Ρυθμός Αύξησης ΑΕΠ Σερβίας

Από τα δύο παραπάνω διαγράμματα, τα οποία αφορούν στο κατά κεφαλή ΑΕΠ καθώς και τον ρυθμό αύξησης αυτού, φαίνεται ότι η οικονομία της Σερβίας τα τελευταία χρόνια (εκτός της κρίσης του 2020, λόγω της πανδημίας του COVID-19) βρίσκεται σε ανοδικό επίπεδο. Η Σερβία, μετά την διεθνή οικονομική κρίση του 2009, δεν είχε μια σταθερή οικονομική ανάκαμψη. Η μη ύπαρξη μιας σταθερής κυβερνήσης, η οποία και θα έδινε το έναυσμα για την οικονομική φαίνεται να αποτελούσε μεγάλο εμπόδιο προς τον σκοπό αυτό. Μετά το 2014 και με την έλευση στην εξουσία του τότε πρωθυπουργού και μετέπειτα προέδρου Βούτσιτς φαίνεται ότι υπάρχει η απαραίτητη και αναγκαία συνθήκη της σταθερότητας πάνω στην οποία μπορεί να αναπτυχθεί η οικονομία. Η Σερβία δεν αποτελεί μέλος κάποιου μεγάλου οικονομικού οργανισμού, όπως είναι η ΕΕ, αλλά έχει καλές διμερείς σχέσεις τόσο με κράτη – μέλη αυτού όσο και με τρίτες χώρες. Επιπλέον, σε περιφερειακό επίπεδο αποτελεί μέλος διαφόρων οργανισμών κυρίως εντός της βαλκανικής χερσονήσου (Trading Economics, GDP growth (annual %) - Serbia, 2022), (Trading Economics, Serbia GDP per capita, 2022)

Οι ξένες άμεσες επενδύσεις (ΞΑΕ) στην Σερβία εμφανίζονται στο παρακάτω διάγραμμα:

Εικόνα 2-5 : Ξένες Άμεσες Επενδύσεις στη Σερβία

Σύμφωνα με το παραπάνω διάγραμμα οι ΞΑΕ εμφάνιζαν μια πτώση στη Σερβία μέχρι το 2012. Στη συνέχεια, κυρίως λόγω του σταθερού πολιτικού κλίματος που υπάρχει στη Σερβία, οι ΞΑΕ έχουν αρχίσει σταδιακά να αυξάνονται χρόνο με το χρόνο. Αυτή η αύξηση στις ΞΑΕ συμπίπτει με την άνοδο στην εξουσία του, άλλοτε πρωθυπουργού και νυν προέδρου, Βούτσιτς. Οι ξένες αγορές θεωρούν τον υπόψη πρόεδρο, ως σύμβολο σταθερότητας για την χώρα, που τις προηγούμενες περιόδους μαστιζόταν από τον εθνικισμό. Εν κατακλείδι, οι ξένοι επενδυτές θεωρούν ότι η Σερβία είναι μια χώρα με σταθερή οικονομική πολιτική και ότι η κυβέρνηση της είναι ένας αξιόπιστος συνομιλητής (Macro Trends, Serbia Foreign Direct Investment 2007-2022, 2022).

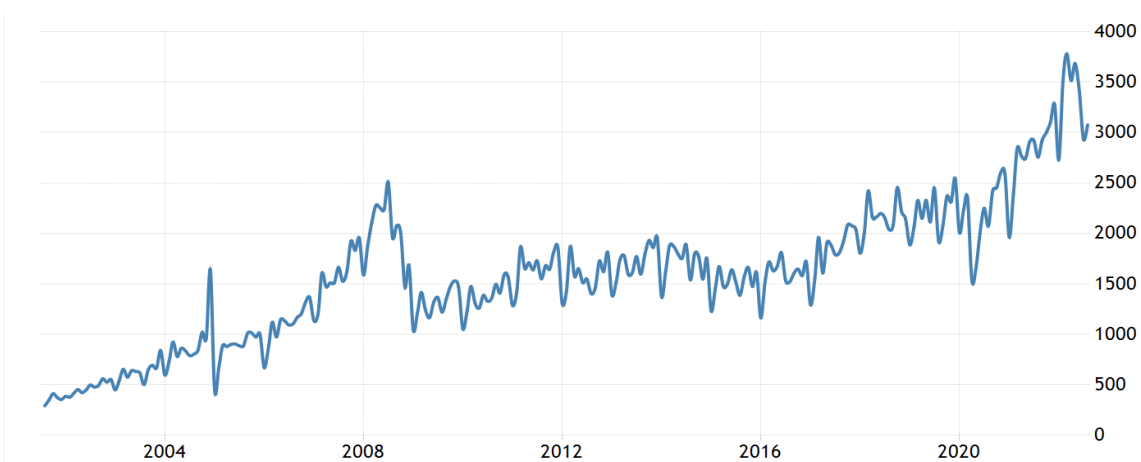
Εικόνα 2-6 : Εισαγωγές - Εξαγωγές της Σερβίας το 2021

Οι εισαγωγές και εξαγωγές από τις χώρες της ΕΕ αποτελούν περίπου 60% του εμπορίου για την Σερβία, ενώ οι υπόλοιπες χώρες κατέχουν μόνο το 40% (EU in Serbia, 2022). Το γεγονός αυτό φανερώνει ότι η οικονομική ζωή στην Σερβία έχει πολύ στενούς δεσμούς κυρίως με τις χώρες της ΕΕ και δευτερευόντως με την Ρωσία, την Κίνα, τις ΗΠΑ αλλά και γειτονικές χώρες που δεν είναι ενταγμένες στην ΕΕ. Όπως φαίνεται από το παραπάνω διάγραμμα το ισοζύγιο εμπορικών συναλλαγών της Σερβίας είναι αρνητικό.

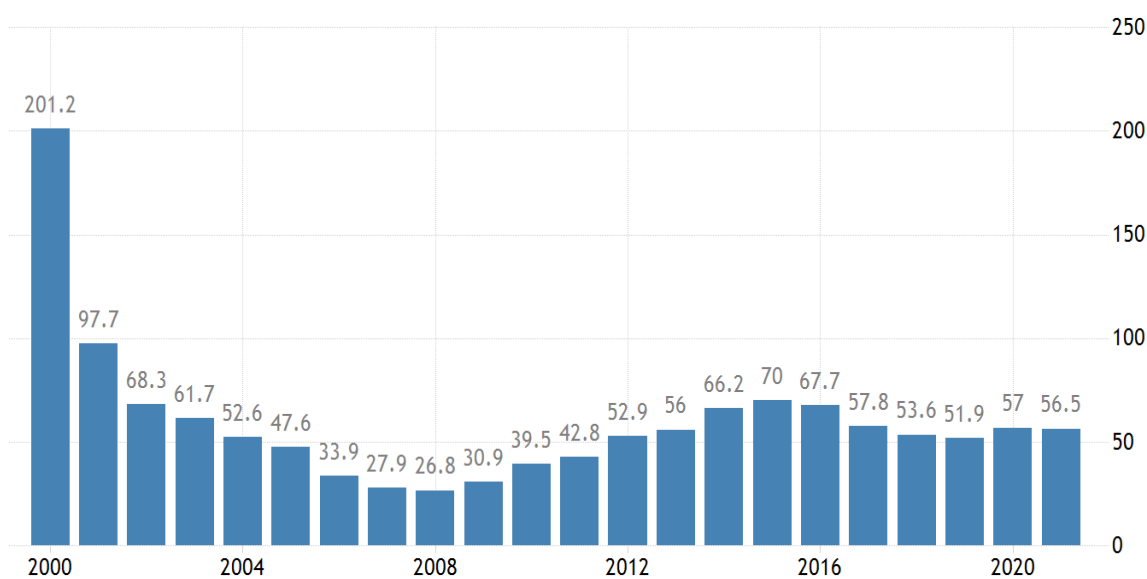
Εικόνα 2-7 : Εξαγωγές Σερβίας

Όπως φαίνεται στο παραπάνω διάγραμμα, οι εξαγωγές της Σερβίας έχουν αυξητική τάση από το 2009 (εκτός από το 2020 λόγω του COVID-19) και έπειτα (Trading Economics, Serbia Exports, 2022). Από το 2009 και έπειτα, οι εξαγωγές της Σερβίας σχεδόν πενταπλασιάστηκαν. Το γεγονός αυτό αποτελεί συνέπεια του ανοίγματος της σερβικής οικονομίας στις ξένες αγορές και κυρίως όπως φαίνεται στο προηγούμενο διαγραμμα, σε χώρες της ΕΕ.

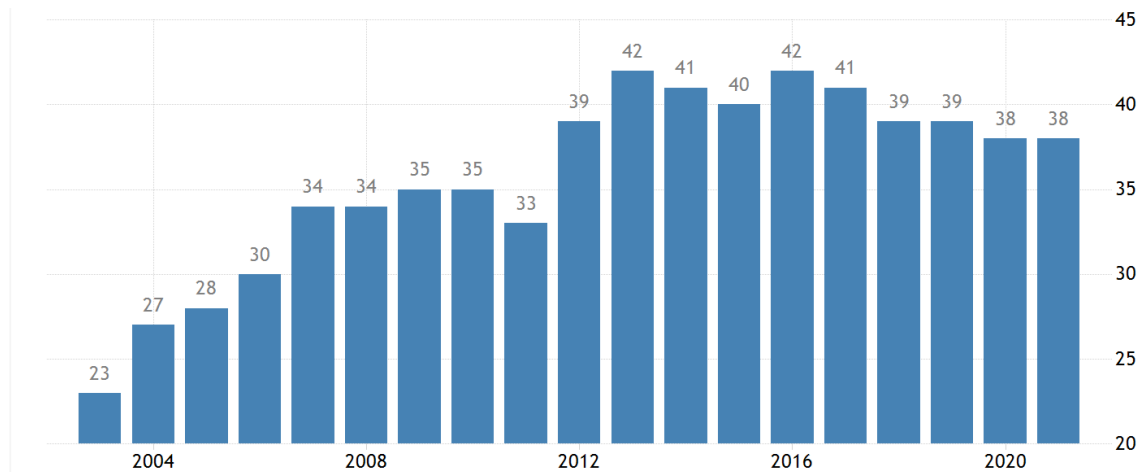
Εικόνα 2-8 : Εισαγωγές Σερβίας

Στο παραπάνω διάγραμμα φαίνεται ότι αρχικά οι εισαγωγές της Σερβίας αυξήθηκαν υπερβολικά το 2009, αλλά το επόμενο έτος μειώθηκαν υπερβολικά. Τα επόμενα έτη είχαν μια ανοδική πορεία με διάφορες αυξομειώσεις. Από το 2020 και έπειτα, υπάρχει μια μεγάλη αύξηση των εισαγωγών της Σερβίας (Trading Economics, Serbia Imports, 2022). Αυτή η αύξηση είναι μικρότερη από αυτή των εξαγωγών με αποτέλεσμα το εμπορικό ισοζύγιο της Σερβίας να έχει βελτιωθεί. Αυτή η μείωση του ελλείματος του εμπορικού ισοζυγίου αντικατοπτρίζεται και στην αύξηση του ΑΕΠ της χώρας.

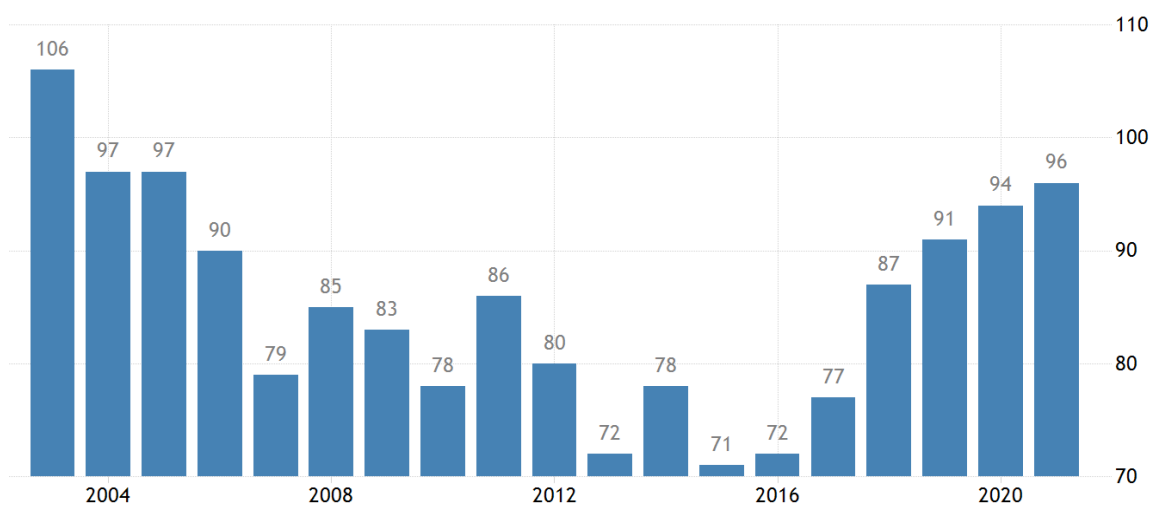

Εικόνα 2-9 : Εξωτερικό Χρέος προς ΑΕΠ Σερβίας

Το εξωτερικό χρέος ως προς το ΑΕΠ της Σερβίας βρισκόταν στο καλύτερο δυνατό επίπεδο (26,8%) το 2008. Από εκεί και ύστερα υπήρξε μια αύξηση αυτού (σχεδόν τριπλασιάστηκε) μέχρι το 2015. Τα επόμενα χρόνια μειώθηκε κατά 20% και σταθεροποιήθηκε στα επίπεδα του 57% περίπου (Trading Economics, Serbia Government Debt to GDP, 2022). Το γεγονός αυτό καταδεικνύει ότι η σερβική κυβέρνηση τα τελευταία 6 χρόνια, προσπάθησε και τελικά έλεγξε το εξωτερικό χρέος της χώρας. Επίσης, αυτό δείχνει ότι δεν προσπαθεί να δανειστεί για να πραγματοποιήσει τις εξαγγελίες της ως προς τον σερβικό λαό και έτσι παρέχει σε εξωτερικούς επενδυτές ένα σταθερό περιβάλλον μέσα στο οποίο αυτοί θα μπορούσαν να επενδύσουν τα κεφάλαιά τους.

Εικόνα 2-10 : Διαφθορά στη Σερβία

Εικόνα 2-11 : Κατάταξη Σερβίας Διεθνώς ως προς τη Διαφθορά

Ο δείκτης της διαφθοράς στη Σερβία ενώ σημείωσε άνοδο αρχικά από το 2003 έως το 2008 και στη συνέχεια από το 2008 μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 2020, μετά υποχώρησε σε επίπεδα λίγο καλύτερα από αυτά του 2008 (Trading Economics, Serbia Corruption Index, 2022). Έτσι όπως φαίνεται στην κατάταξη της Σερβίας διεθνώς όσον αφορά την διαφθορά, η θέση της έχει χειροτερέψει διεθνώς. Η θέση αυτή είναι ανησυχητική, διότι είναι κοντά στην θέση που κατείχε η χώρα όταν ο Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς είχε τα ηνία της χώρας και η Σερβία μαστιζόταν από την διαφθορά.

2.3.3 Διπλωματικός Τομέας

Μετά το 2006 και την διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, μόνο 5 άτομα έχουν διατελέσει υπουργοί Εξωτερικών της Σερβίας (Wikipedia, Ministry of Foreign Affairs (Serbia), 2022). Η ίδια σταθερότητα υπάρχει και στους πρωθυπουργούς

της (5 συνολικά), ενώ έχουν υπάρξει μόνο 3 πρόεδροι της Δημοκρατίας της Σερβίας έως τώρα (Wikipedia, Prime Minister of Serbia, 2022). Η ύπαρξη ενός μικρού αριθμού προσώπων, τα οποία και είναι υπεύθυνα για τον σχεδιασμό και την εκτέλεση της εξωτερικής πολιτικής της Σερβίας δημιουργεί το αίσθημα ότι αυτή είναι σταθερή στο πέρασμα των ετών. Η συχνή εναλλαγή προσώπων σε αυτές τις θέσεις δεν θα έδινε την αίσθηση στους εξωτερικούς συνομιλητές της χώρας ότι η εξωτερική της πολιτική είναι σταθερή και δεν επηρεάζεται από τα προσωπικά πιστεύω αυτού που κάθε φορά είναι επικεφαλής, τόσο της κυβέρνησης όσο και του υπουργείου Εξωτερικών.

Μέχρι το 2012, οπότε και το κόμμα του ηττήθηκε στις εκλογές, ο πρόεδρος Τάντιτς ακολουθούσε την πολιτική των τεσσάρων πυλώνων στην εξωτερική πολιτική της Σερβίας (B92, Tadić on Serbia's "four pillars of diplomacy", 2009). Το γεγονός αυτό αποτελούσε την αναγκαία συνθήκη ώστε η Σερβία να έχει σταθερή εξωτερική πολιτική και να μην συγκλίνει με το μέρος μόνο ενός πυλώνα σε όλα τα ζητήματα που την αφορούσαν. Η ισορροπία ανάμεσα σε αυτούς τους τέσσερις πυλώνες ήταν καθοριστική ειδικά τα πρώτα χρόνια εφαρμογής της, ως δόγμα της σερβικής εξωτερικής πολιτικής.

Το 2012, ο Τάντιτς έχασε τις προεδρικές εκλογές από τον Τόμισλαβ Νίκολιτς, ο οποίος ήταν ριζοσπάστης και εθνικιστής (REUTERS, Shock Serb election casts doubt over gov't, region, 2012). Παρόλο που αρχικά φαινόταν ότι θα εγκαταλειφθεί η εξωτερική πολιτική των τεσσάρων πυλώνων, ο πρόεδρος Νίκολιτς υποστήριξε θερμά κατά την διάρκεια της θητείας του αυτήν την πολιτική.

Από το 2014 και έπειτα στην πολιτική σκηνή της Σερβίας άρχισε να κυριαρχεί ο Αλεξάντερ Βούτσιτς. Πρώτα ως πρωθυπουργός της Σερβίας μέχρι το 2017 και στην συνέχεια ως πρόεδρος της Δημοκρατίας έως σήμερα (THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF SERBIA, 2022). Η ύπαρξη ενός πολιτικού, ο οποίος και στο διάστημα 2012 – 2014 διετέλεσε υπουργός Εθνικής Άμυνας της Σερβίας, φανερώνει εκ νέου της ύπαρξη σταθερής δέσμευσης για την πολιτική των τεσσάρων πυλώνων από την πολιτική ηγεσία της Σερβίας.

Η Σερβία αποτελεί μέλος όλων σχεδόν των οργανισμών, τόσο σε διεθνές (ΟΗΕ, ΟΥΝΕΣΚΟ), όσο και περιφερειακό επίπεδο (ΟΑΣΕ, Συμβούλιο της

Ευρώπης) καθώς και σε διάφορες πολυμερείς κυρίως οικονομικές συνεργασίες και τοπικές συνεργασίες (όπως πχ Διαδικασία Συνεργασίας Νοτιοανατολικής Ευρώπης, Περιφερειακό Συμβούλιο Συνεργασίας, Πρωτοβουλία Αδριατικής και Ιονίου κ). Δεν αποτελεί μέλος της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, ενώ σχεδόν όλες οι γειτονικές της χώρες αποτελούν μέλη αυτών των δύο οργανισμών. Η Σερβία συμμετέχει ενεργά στο Κίνημα των Αδεσμεύτων Κρατών, που έχει ως σκοπό την προώθηση των αρχών της πολυμερούς προσέγγισης και στην εκπροσώπηση των συμφερόντων των αναπτυσσόμενων χωρών κυρίως στον ΟΗΕ (REPUBLIC OF SERBIA MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS, Serbia in International Organizations, 2022), (REPUBLIC OF SERBIA MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS, Foreign Policy, 2022). Η Σερβία διαμέσου αυτών των οργανισμών προσπαθεί να προωθήσει τα συμφέροντά της καθώς και να αναπτύξει συνεργασίες κυρίως με τα όμορα κράτη για την προώθηση κυρίως του εμπορίου αλλά και την προαγωγή των απόψεων της στο βασικό ζήτημα της εξωτερικής της πολιτικής, την μη αναγνώριση της ανεξαρτησίας του Κοσόβου.

Η σερβική διασπορά είναι αρκετά μεγάλη. Οι Σέρβοι προτιμούσαν κυρίως την Γερμανία και άλλες ευρωπαϊκές χώρες για την εγκατάστασή τους. Εκτιμάται ότι η σερβική διασπορά στην Ευρώπη αριθμεί περίπου 2.700.000 άτομα. Υπάρχει ένας πολύ μεγάλος αριθμός Σέρβων στις ΗΠΑ (περίπου 1.000.000), τον Καναδά (περίπου 200.000) και την Αυστραλία (περίπου 130.000) (Wikipedia, Serbian diaspora, 2022). Η σερβική διασπορά προσπαθεί με κάθε τρόπο να προωθήσει τα συμφέροντα αλλά και τις απόψεις της σερβικής κυβέρνησης πάνω σε διάφορα ζητήματα και ιδιαίτερα σε όσα σχετίζονται με την σερβική εξωτερική πολιτική. Επιπλέον, υπάρχει σημαντικός αριθμός σέρβων πολιτών που κατοικούν σε γειτονικά με την Σερβία κράτη, όπως το Κόσοβο, το Μαυροβούνιο και η Βοσνία – Ερζεγοβίνη.

2.3.4 Άλλοι Τομείς που Επηρεάζουν την Εξωτερική Πολιτική

Η σερβική εκκλησία κατέχει σημαντικό ρόλο στην κεντρική πολιτική σκηνή. Ο λόγος του Πατριάρχη της Σερβίας έχει βαρύνουσα σημασία στην σερβική κοινή γνώμη. Το Σερβικό Πατριαρχείο αναμειγνύεται τόσο σε ζητήματα μικρής σημασίας όπως είναι η παρέλαση των ομοφυλοφίλων, όσο και σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, όπως είναι η μη αναγνώριση του Κοσόβου (Orthodox

Times, 2020). Η Ορθόδοξη χριστιανική πίστη επηρεάζει τους Σέρβους, με αποτέλεσμα να διάκινται θετικά κυρίως ως προς τα ομόθρησκα κράτη, γεγονός που προσπαθεί με κάθε τρόπο να εκμεταλλευτεί η Ρωσία, η οποία τονίζει με κάθε τρόπο αυτήν την ομοιότητα.

Η Σερβία ανήκει στα σλαβικά έθνη. Με κάθε τρόπο προσπαθεί να έρθει σε επαφή με άλλα συγγενικά κράτη έτσι ώστε να εξυπηρετηθούν τα κοινά τους συμφέροντα. Έτσι γίνεται προσπάθεια να αναπτυχθούν οι πολιτιστικοί δεσμοί της Σερβίας με τα σλαβικά κράτη. Η Ρωσία και σε αυτή την περίπτωση σε συνδυασμό με το ομόθρησκο, προσπαθεί να εκμεταλλευτεί την όλη κατάσταση που υπάρχει και να εξυπηρετήσει τα συμφέροντά της.

3 Οι Σχέσεις της Σερβίας με χώρες των Βαλκανίων

Οι σχέσεις της Σερβίας με τα διάφορα κράτη της βαλκανικής χερσονήσου διαφέρουν και έχουν ως κύριο γνώμονά τους τη θρησκευτική και φυλετική συγγένεια αυτής με τα υπόψη κράτη, τις οικονομικές σχέσεις με αυτά καθώς και τις διαφορές σε διάφορα διακρατικά ζητήματα.

3.1 Αλβανία

Η Αλβανία δεν διαθέτει σύνορα με την Σερβία. Οι σχέσεις της με την Σερβία ήταν τεταμένες, επειδή υποστηρίζει τους ομοεθνείς της στο Κόσοβο, ειδικά στο αίτημα για την ανεξαρτησία του. Τα τελευταία χρόνια έχουν βελτιωθεί στη βάση της καλής προσωπικής σχέσης του προέδρου Ράμα με τον Βούτσιτς. Η Αλβανία αποτελεί υποψήφια προς ένταξη χώρα στην ΕΕ και μέλος του ΝΑΤΟ. Οι θέσεις της επηρεάζονται τόσο από την φυλετική συγγένεια με τους Αλβανούς του Κοσόβου καθώς και από τις θέσεις τόσο της ΕΕ όσο και του ΝΑΤΟ ως προς τη Σερβία. Η Αλβανία είναι από τις πρώτες χώρες διεθνώς, που αναγνώρισε την ανεξαρτησία του Κοσόβου (Wikipedia, International recognition of Kosovo, 2022).

Η Σερβία συμμετέχει μαζί με την Αλβανία στο Κέντρο Συνεργασίας για την Ασφάλεια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, την Υπουργική Διαδικασία Άμυνας Νοτιοανατολικής Ευρώπης, το Φόρουμ αμυντικής συνεργασίας Δυτικών Βαλκανίων, την διαδικασία Συνεργασίας Νοτιοανατολικής Ευρώπης, το Περιφερειακό Συμβούλιο Συνεργασίας και στα συνέδρια των Βαλκανικών Υπουργών Εθνικής Αμύνης (MINISTRY OF DEFENCE REPUBLIC OF SERBIA, 2022).

Το 2020, η Σερβία εξήγαγε προϊόντα αξίας 202 εκατ. \$ στην Αλβανία, Τα κύρια προϊόντα ήταν η ηλεκτρική ενέργεια, το καλαμπόκι και το παλιοσίδηρο. Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Σερβίας προς την Αλβανία αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 11,3%, από 44,8 εκατ. \$ το 2006 σε 202 εκατ. \$ το 2020. Επιπλέον, το 2011, η Σερβία πραγματοποίησε άμεσες επενδύσεις αξίας 8,4 εκατ. \$ στην Αλβανία. Από την άλλη πλευρά, η Αλβανία εξήγαγε προϊόντα αξίας 236 εκατ. \$ στη Σερβία. Τα κύρια προϊόντα ήταν οι ράβδοι ακατέργαστου σιδήρου, το τσιμέντο και οι ντομάτες. Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Αλβανίας στη

Σερβία αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 13,9%, από 37,9 εκατ. \$ το 2006 σε 236 εκατ. \$ το 2020 (OEC, Serbia / Albania, 2022).

Κάποιες φορές η Σερβία αντιδρά στις ασκήσεις ΝΑΤΟϊκών στρατευμάτων στην Αλβανία. Αυτό συνέβη το 2021 όταν διεξήχθη η άσκηση "Defender-Europe 21" με την συμμετοχή όλων των κρατών των Βαλκανίων εκτός της Σερβίας. Η Σερβία την συγκεκριμένη περίοδο διεξήγαγε, ως απάντηση, την άσκηση "Response 2021" με σκοπό να δείξει ότι μπορεί να κινητοποιήσει δυνάμεις στην επικράτειά της (Exit News, 2022).

Το 2014 οι πρωθυπουργοί της Αλβανίας, Έντι Ράμα, και της Σερβίας Αλεξάντερ Βούτσιτς, αντάλλαξαν εκατέρωθεν επισκέψεις με σκοπό την βελτίωση των διμερών σχέσεων ανάμεσα στα δύο κράτη. Όμως αυτές οι επισκέψεις επισκιάστηκαν από τα επεισόδια που πραγματοποιήθηκαν σε ποδοσφαιρικό αγώνα στο Βελιγράδι μεταξύ των εθνικών ομάδων των δύο κρατών, όπου οι Αλβανοί με ένα μη επανδρωμένο μικρό αεροσκάφος κυμάτισαν την σημαία τους εντός του σταδίου (BBC, Serbia-Albania row over Kosovo mars historic Rama visit, 2014). Όμως σταδιακά τα δύο κράτη ξεκίνησαν να υπογράφουν διμερείς συμφωνίες κυρίως για την ελευθερία μετακίνησης των πολιτών το 2020 (Balkan Insight, Serbia and Albania Sign Deal on Freedom of Movement, 2020). Επιπλέον, το 2022 υπογράφηκαν πρωτόκολλα συνεργασίας που αφορούσαν στους τομείς της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, του τουρισμού, του πολιτισμού, του εμπορίου και της φορολογίας μαζί με την Βόρεια Μακεδονία (Daily Sabah, 2022). Τέλος, γίνεται προσπάθεια για να κατασκευαστεί ο "Αυτοκινητόδρομος της Ειρήνης", ο οποίος θα συνδέει την Νις με τα Τίρανα, με ευρωπαϊκά κονδύλια και δάνεια. Ο αυτοκινητόδρομος αυτός θα μπορέσει να αυξήσει την επικοινωνία μεταξύ αυτών των κρατών καθώς και του Κοσόβου και έτσι να μπορέσουν να μεγαλώσουν οι μεταξύ τους εμπορικές σχέσεις (Euractiv, Highway between Niš and Priština funded in part by EBRD, EU, 2020).

Η μειονότητα των Αλβανών που διαβιεί στην κοιλάδα του Πρέσεβο στην Νότια Σερβία αποτελεί, εκτός από το Κόσοβο, ένα ακόμη αγκάθι στις διμερείς σχέσεις ανάμεσα στα δύο κράτη. Αν και η Σερβία ήρε τις επιφυλάξεις της και επέτρεψε την επίσκεψη του πρωθυπουργού της Αλβανίας στην υπόψη περιοχή, δεν θέλει να ακούσει τίποτα για αυτονομία. Υπάρχει διάσταση απόψεων ανάμεσα

στα δύο κράτη για την συγκεκριμένη περιοχή (DW, Ethnic Albanians welcome Albanian PM to Presevo Valley, 2014). Τέλος, ο Αλβανός πρωθυπουργός σε δηλώσεις του, αναφέρθηκε στην κρίση Ουκρανίας και στην μη καταδίκη αυτής από την Σερβία. Ο σέρβος πρόεδρος αναφέρθηκε στο γεγονός ότι η Σερβία δεν ψηφίζει πάντα υπέρ της Ρωσίας αν και έχει πολύ καλές σχέσεις με αυτήν. Επίσης, θεωρεί ότι θα ήταν πολιτική αυτοκτονία για τον πρόεδρο της Σερβίας αν ακολουθούσε την ΕΕ στις κυρώσεις που επέβαλε εναντίον της Ρωσίας (Euronews, Rama: Without Russia, Serbia cannot survive. Keep the Balkans safe from threats, 2022).

Στον τομέα της ενέργειας οι δύο χώρες υπέγραψαν συμφωνία για την ανταλλαγή επιστημονικής και τεχνολογικής έρευνας στον τομέα της πράσινης ενέργειας και τη δημιουργία στενότερων επιχειρηματικών και οικονομικών δεσμών στον ενεργειακό τομέα, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης των δυνατοτήτων μεταφοράς και αποθήκευσης φυσικού αερίου από σταθμό LNG, ο οποίος θα δημιουργηθεί στην Αλβανία (Balkan Green Energy News, 2022). Με αυτόν τον τρόπο η Σερβία προσπαθεί να αποκτήσει περισσότερες πηγές προμήθειας για φυσικό αέριο και να μην έχει την Ρωσία ως μοναδικό πάροχο φυσικού αερίου.

3.2 Βόρεια Μακεδονία

Η Βόρεια Μακεδονία αποσχίστηκε από την ενωμένη Γιουγκοσλαβία το 1991 χωρίς να υπάρξουν κάποιες αψιμαχίες με την Σερβία, αν και οι δύο χώρες διαθέτουν κοινά σύνορα. Δεν υπάρχουν σημαντικές μειονότητες από τις δύο χώρες, οι οποίες να διαβιούν στο έδαφος της άλλης χώρας. Η Βόρεια Μακεδονία αποτελεί υποψήφια προς ένταξη χώρα στην ΕΕ και μέλος του ΝΑΤΟ. Οι θέσεις της επηρεάζονται από τις θέσεις τόσο της ΕΕ όσο και του ΝΑΤΟ ως προς την Σερβία. Η Βόρεια Μακεδονία αναγνώρισε την ανεξαρτησία του Κοσόβου από τις πρώτες χώρες διεθνώς (Wikipedia, International recognition of Kosovo, 2022), ενώ διάκειται θετικά στην υποψηφιότητα του Κόσοβου για να αποτελέσει μέλος του ΝΑΤΟ τα επόμενα χρόνια (Euractiv, North Macedonia supports Kosovo's NATO membership bid, 2022).

Η Σερβία συμμετέχει μαζί με την Βόρεια Μακεδονία στο Κέντρο Συνεργασίας για την Ασφάλεια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, την Υπουργική

Διαδικασία Άμυνας Νοτιοανατολικής Ευρώπης, το Φόρουμ αμυντικής συνεργασίας Δυτικών Βαλκανίων, την διαδικασία Συνεργασίας Νοτιοανατολικής Ευρώπης, το Περιφερειακό Συμβούλιο Συνεργασίας και στα συνέδρια των Βαλκανικών Υπουργών Εθνικής Αμύνης (MINISTRY OF DEFENCE REPUBLIC OF SERBIA, 2022).

Το 2020, η Σερβία εξήγαγε προϊόντα αξίας 739 εκατ. \$ στη Βόρεια Μακεδονία, τα κύρια προϊόντα ήταν τα καλώδια, ο ηλεκτρισμός και το παλιοσίδηρο. Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Σερβίας προς την Βόρεια Μακεδονία αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 6,2%, από 319 εκατ. \$ το 2006 σε 739 εκατ. \$ το 2020. Από την άλλη πλευρά, η Βόρεια Μακεδονία εξήγαγε προϊόντα αξίας 520 εκατ. \$ στη Σερβία. Τα κύρια προϊόντα ήταν το σίδηρο, τα φάρμακα και το πετρέλαιο. Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Βόρειας Μακεδονίας στη Σερβία μειώθηκαν με ετήσιο ρυθμό 0,5%, από 557 εκατ. \$ το 2006 σε 540 εκατ. \$ το 2020 (OEC, North Macedonia / Serbia, 2022).

Το 2022 υπογράφηκαν πρωτόκολλα συνεργασίας που αφορούσαν στους τομείς της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, του τουρισμού, του πολιτισμού, του εμπορίου και της φορολογίας ανάμεσα στη Σερβία, στην Αλβανία και στην Βόρεια Μακεδονία (Daily Sabah, 2022). Υπάρχουν σχέδια για διασύνδεση φυσικού αερίου ανάμεσα στη Σερβία και στην Βόρεια Μακεδονία με έναν αγωγό φυσικού αερίου, ο οποίος θα συνδέσει αυτές τις δύο χώρες. Το σχέδιο προβλέπεται να χρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (Western Balkans Investment Framework , 2022).

Το 2017 μετά τις εκλογές που πραγματοποιήθηκαν στην Βόρεια Μακεδονία, τα σερβικά ΜΜΕ φαινόταν να διάκινται θετικά υπέρ του πρωθυπουργού Γκρουέφσκι, τον οποίο υποστήριζε και η Ρωσία επειδή δεν είχε φιλοδυτικές ιδέες. Επιπλέον, η Βόρεια Μακεδονία κατηγορήσε την Σερβία ότι παρεμβαίνει στα εσωτερικά της θέματα, γεγονός το οποίο αρνήθηκε ο πρόεδρος της Σερβίας. Οι σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών δεν βρίσκονταν σε καλό επίπεδο εξαιτίας της δήλωσης του υπουργού Εξωτερικών της Σερβίας, Ντάτσιτς, για το ότι η Σερβία δεν έπρεπε να υποστηρίξει την Βόρεια Μακεδονία στην διαμάχη της με την Ελλάδα (Balkan Insight, Timeline: Macedonia-Serbia Relations Reach Low Point, 2017). Μετά την επικράτηση των σοσιαλιστών οι σχέσεις μεταξύ των

δύο κρατών φαίνεται να εξομαλύνθηκαν τα επόμενα χρόνια. Υπήρξε ένταση ανάμεσα στις δύο χώρες γιατί εμποδίστηκε η επίσκεψη του Υπουργού Εξωτερικών της Ρωσίας Λαβρόφ στην Σερβία, αφού η Βόρεια Μακεδονία απαγόρευσε την είσοδο του στον εναέριο χώρο της (Balkan Insight, Russia Voices Fury About Cancelling of Lavrov Visit to Serbia, 2022)

Μόλις το 2022 εξομαλύνθηκαν οι σχέσεις ανάμεσα στις Εκκλησίες των δύο κρατών, αφού από το 1967 το Σερβικό Πατριαρχείο αντιμετωπίζει την Αρχιεπισκοπή της Βόρειας Μακεδονίας ως σχισματική (ekathimerini, 2022). Οι Σέρβοι που διαβιούν στη Βόρεια Μακεδονία υπολογίζονται σε 36.000 περίπου (1,78% του πληθυσμού) σύμφωνα με απογραφή του 2002 (Wikipedia, Serbs in North Macedonia, 2022). Παρόλο που τα δύο κράτη είναι σλαβικά δεν φαίνεται να υπάρχουν πολλά στοιχεία που να ισχυροποιούν τις μεταξύ τους σχέσεις.

3.3 Κόσοβο

Το Κόσοβο αποτελούσε αυτόνομη περιοχή εντός της Γιουγκοσλαβίας μετά την λήξη του Β΄ ΠΠ. Στα τέλη της δεκαετίας του 1990 άρχισε σταδιακά να χάνεται η αυτονομία του με αποτέλεσμα να υπάρξουν συγκρούσεις μεταξύ Αλβανών και Σέρβων και να γίνει επέμβαση της διεθνούς κοινότητας το 1999. Το Κόσοβο από το 1999 απέκτησε μια μορφή αυτονομίας και το 2008 ανακήρυξε την ανεξαρτησία του. Η Σερβία δεν αναγνωρίζει την ανεξαρτησία του Κοσόβου και το θεωρεί δική της επαρχία. Μέχρι σήμερα έχουν αναγνωρίσει το Κόσοβο ως ανεξάρτητο 100 χώρες, ενώ άλλες 13 αρχικά αναγνώρισαν την ανεξαρτησία του και στην συνέχεια ανακάλεσαν την απόφασή τους (Wikipedia, International recognition of Kosovo, 2022). Οι Σέρβοι κάτοικοι του Κοσόβου αναγνωρίζουν ως νόμιμη κυβέρνησή τους αυτήν του Βελιγραδίου και όχι αυτήν της Πρίστινας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργούνται διενέξεις ανάμεσα στους Σέρβους και τους Αλβανούς του Κοσόβου και η Σερβία να σπεύδει να υπερασπιστεί τους ομοεθνείς της.

Το Κόσοβο δεν συμμετέχει σε όλους τους οργανισμούς και τα φόρουμ, τα οποία αφορούν τα αμυντικά ζητήματα που υφίστανται στα Βαλκάνια ως ανεξάρτητο κράτος. (MINISTRY OF DEFENCE REPUBLIC OF SERBIA, 2022).

Από το 1999 εγκαταστάθηκε στο Κόσοβο μια διεθνής στρατιωτική δύναμη με επικεφαλής το NATO, η KFOR. Η επάνδρωση της υπόψη δύναμης σταδιακά άρχισε να μειώνεται καθώς παραχωρήθηκαν μεγαλύτερες αρμοδιότητες στην κυβέρνηση του Κοσόβου. Μετά το 2008 υπήρξαν διάφορες εντάσεις στα σύνορα Σερβίας και Κοσόβου. Οι Σέρβοι με κάθε αφορμή σπεύδουν να υπερασπιστούν τους ομοεθνείς τους, οι οποίοι έχουν αντιδικίες με την κυβέρνηση της Πρίστινας. Η διεθνής κοινότητα προσπαθεί σε αυτές τις περιπτώσεις να εξομαλύνει την κατάσταση, έτσι ώστε οι αντιμαχόμενες πλευρές να διαβιούν όσο γίνεται πιο αρμονικά. Το τελευταίο επεισόδιο συνέβη το καλοκαίρι του 2022, όταν η κεντρική κυβέρνηση του Κοσόβου ήθελε να επιβάλει την αλλαγή των πινακίδων των αυτοκινήτων και στις σερβικές περιοχές. Οι Σέρβοι του Κοσόβου αντέδρασαν με αποτέλεσμα να παρέμβει η κυβέρνηση της Σερβίας ακόμη και με κινητοποίηση των σερβικών ΕΔ κοντά στην μεθόριο με το Κόσοβο. Η ένταση τελικά έληξε όπως όλες οι υπόλοιπες τα προηγούμενα έτη. Οι δυτικές χώρες φοβούνται ότι η Ρωσία προσπαθεί να εκμεταλλευτεί την κατάσταση στην περιοχή έτσι ώστε να αποκομίσει τα περισσότερα δυνατά οφέλη για την εξωτερική της πολιτική (DW, Serbia warns NATO over safety of Kosovo Serbs, 2022). Η διευθέτηση διάφορων θεμάτων μικροπολιτικής φαίνεται ότι αποτελεί το πρώτο βήμα για να μπορέσουν η Σερβία και το Κόσοβο να έλθουν σε μια εποικοδομητική συνεργασία, με βάση την οποία θα αποκομίσουν και οι δύο κέρδη σε διάφορα επίπεδα.

Το 2021, η Σερβία εξήγαγε προϊόντα αξίας 58 εκατ. \$ στο Κόσοβο, το οποίο αντιστοιχεί στο 6,5% των συνολικών εισαγωγών του. Υπάρχει μια αύξηση 49% στις εξαγωγές τα τελευταία έτη. Από την άλλη πλευρά, το Κόσοβο εξήγαγε προϊόντα αξίας 45 εκατ. \$ στη Σερβία, το οποίο αντιστοιχεί στο 5,9% των συνολικών εξαγωγών του. Υπάρχει μια αύξηση 32% στις εξαγωγές τα τελευταία έτη (Kosovo Agency of Statistics, 2022).

Η Ρωσία και η Κίνα υποστηρίζουν την Σερβία στον ΟΗΕ με αποτέλεσμα το Κόσοβο να μην εισέλθει στην γενική συνέλευση του ΟΗΕ ως ανεξάρτητο κράτος. Η κατάσταση φαίνεται ότι δεν δύναται να αλλάξει στον ΟΗΕ εξαιτίας του δικαιώματος της αρνησικυρίας που έχουν αυτά τα κράτη (Herald Tribune, 2008). Το Κόσοβο προσπαθεί να αναγνωριστεί ως ανεξάρτητο κράτος εμμέσως από

την ΟΥΝΕΣΚΟ. Όμως το 2015 παρά την υποστήριξη πολλών δυτικών κρατών το Κόσοβο δεν κατάφερε να εξασφαλίσει την πλειοψηφία των 2/3 από τα κράτη της ΟΥΝΕΣΚΟ, με αποτέλεσμα να μην μπορέσει να αναγνωριστεί ως ανεξάρτητο κράτος από αυτόν τον διεθνή οργανισμό (DW, Kosovo's UNESCO bid fails to muster support, 2015).

Αρχικά, το 2013 με την βοήθεια της ΕΕ υπήρξε συμφωνία 15 σημείων μεταξύ Κοσόβου και Σερβίας και αφορούσε σε ποια νομοθεσία θα υπόκεινται οι Σέρβοι του Κοσόβου καθώς και την μη παρεμπόδιση στις προσπάθειες των υπόψη κρατών για ένταξη στην ΕΕ (The Guardian, Serbia and Kosovo sign historic agreement, 2013). Στην συνέχεια ο διάλογος μεταξύ Σερβίας και Κοσόβου φαίνεται να είναι ατελέσφορος. Η Γερμανία προσπαθεί με κάθε τρόπο να αναβιώσει αυτόν τον διάλογο. Η όλη διαδικασία όμως φαίνεται ότι είναι μάταιη. Ο Σέρβος πρόεδρος Βούτσιτς και ο πρωθυπουργός του Κοσόβου Κούρτι συναντήθηκαν στο πλαίσιο της εξομάλυνσης των σχέσεων που διευκολύνει η ΕΕ πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο του 2021 καθώς και εντός του 2022. Οι συναντήσεις τους χαρακτηρίστηκαν ως μη εποικοδομητικές, δύσκολες και μη επαρκείς. Από την πλευρά του Κοσόβου δεν υπάρχει συνέχεια από την ηγεσία του όσον αφορά την διαδικασία, όπως συμβαίνει στη Σερβία. Επίσης, δεν υφίσταται κανένας εσωτερικός διακομματικός συντονισμός και καμία πολιτική συνεκτική στρατηγική για τον τρόπο αντιμετώπισης της Σερβίας. Η τρέχουσα κατάσταση μεταξύ Κοσόβου και Σερβίας μπορεί καλύτερα να περιγραφεί ως «συνέχιση του πολέμου με άλλα μέσα», μια πολύ εύθραυστη ειρήνη που χρειάζεται συνεχή προσοχή και συντήρηση (Balkan Insight, The Time to Incentivize the Kosovo-Serbia Dialogue is Now, 2022).

Το Κόσοβο και η Σερβία κατέληξαν μετά από 23 χρόνια στην πρώτη τους συμφωνία όσον αφορά τα ενεργειακά θέματα. Έτσι ήρθαν σε συμφωνία για την ενεργειακή κάλυψη των Σέρβων που διαβιούν στο βόρειο Κόσοβο μετά από πολλές συζητήσεις των εταιρειών διανομής ηλεκτρικής ενέργειας (Euractiv, EU welcomes energy agreement between Kosovo and Serbia, 2022). Επιπλέον, υπάρχουν σχέδια για την δημιουργία αγωγού φυσικού αερίου ο οποίος θα συνδέει την Σερβία αρχικά με το Κόσοβο και στη συνέχεια με το Μαυροβούνιο (SeeNews, Serbia to start preparing projects for gas pipelines to Kosovo,

Montenegro in 2021 - energy min, 2021). Η δημιουργία ενός τέτοιου αγωγού θα ενίσχυε την συνεργασία μεταξύ αυτών κρατών καθώς και την ενεργειακή τους ασφάλεια. Ένα ακόμη βήμα για την καλύτερευση των σχέσεων Κοσόβου – Σερβίας αποτελεί η επανέναρξη απευθείας πτήσεων μεταξύ Βελιγραδίου και Πρίστινας, η οποία θα μπορούσε να ενισχύσει την οικονομική τους συνεργασία (DW, Serbia, Kosovo agree to restart commercial flights in diplomatic milestone, 2020). Μεταξύ 2018 και 2020 υπήρξε κρίση στην επιβολή δασμών ανάμεσα στο Κόσοβο και την Σερβία (αυτοί αυξήθηκαν στο 100%). Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα να μειωθεί η ήδη μικρή συνεργασία τους πάνω στον οικονομικό τομέα. Τελικά αυτή η κατάσταση έληξε το 2020 (Euronews, Kosovo replaces 100% tax on Serbian goods with ‘reciprocity measure’, 2020).

Η σερβική εκκλησία δεν επιθυμεί με κανέναν τρόπο την απόσχιση του Κοσόβου από την Σερβία (Orthodox Times, 2020). Η σερβική κληρονομιά στο Κόσοβο είναι πολύ μεγάλη με αποτέλεσμα η σερβική κοινή γνώμη να μην δύναται να δεχθεί ότι κάποιο άλλο κράτος θα διαχειρίζεται την πολιτιστική τους κληρονομιά.

3.4 Μαυροβούνιο

Το Μαυροβούνιο μετά από δημοψήφισμα που πραγματοποίησε το 2006 αποσύρθηκε από την συνομοσπονδία του με την Σερβία χωρίς να υπάρξουν κάποιες προστριβές. Υπάρχει σημαντική σερβική μειονότητα στο Μαυροβούνιο που αποτελείται από περίπου 178.000 κατοίκους (περίπου το 28,7% των κατοίκων του) (Wikipedia, Serbs of Montenegro, 2022). Το γεγονός αυτό κάνει την Σερβία σημαντικό ρυθμιστή των υποθέσεων εντός του Μαυροβουνίου μέσω του επηρεασμού της πολιτικής σκηνής από την σερβική μειονότητα. Το Μαυροβούνιο αποτελεί υποψήφια προς ένταξη χώρα στην ΕΕ και μέλος του ΝΑΤΟ. Οι θέσεις του επηρεάζονται από τις θέσεις τόσο της ΕΕ όσο και του ΝΑΤΟ ως προς την Σερβία. Το Μαυροβούνιο ήταν από τις πρώτες χώρες που αναγνώρισαν την ανεξαρτησία του Κοσόβου διεθνώς (Wikipedia, International recognition of Kosovo, 2022).

Η Σερβία συμμετέχει μαζί με το Μαυροβούνιο στο Κέντρο Συνεργασίας για την Ασφάλεια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, την Υπουργική Διαδικασία Άμυνας Νοτιοανατολικής Ευρώπης, το Φόρουμ αμυντικής συνεργασίας Δυτικών

Βαλκανίων, την διαδικασία Συνεργασίας Νοτιοανατολικής Ευρώπης, το Περιφερειακό Συμβούλιο Συνεργασίας και στα συνέδρια των Βαλκανικών Υπουργών Εθνικής Αμύνης (MINISTRY OF DEFENCE REPUBLIC OF SERBIA, 2022).

Το 2020, η Σερβία εξήγαγε προϊόντα αξίας 779 εκατ. \$ στο Μαυροβούνιο, τα κύρια προϊόντα ήταν τα φάρμακα, ο χαλκός και τα βοοειδή. Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Σερβίας προς το Μαυροβούνιο αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 3,3%, από 615 εκατ. \$ το 2006 σε 779 εκατ. \$ το 2020. Από την άλλη πλευρά, το Μαυροβούνιο εξήγαγε προϊόντα αξίας 117 εκατ. \$ στη Σερβία. Τα κύρια προϊόντα ήταν τα φάρμακα, ο ηλεκτρισμός και το κρέας. Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές του Μαυροβουνίου στη Σερβία μειώθηκαν με ετήσιο ρυθμό 3,3%, από 187 εκατ. \$ το 2006 σε 117 εκατ. \$ το 2020 (OEC, Serbia / Montenegro, 2022).

Μετά το 2006 οι διμερείς σχέσεις ανάμεσα στην Σερβία και το Μαυροβούνιο χειροτέρεψαν. Στην πολιτική σκηνή του Μαυροβουνίου κυριαρχεί ο Μίλο Τζουγκάνοβιτς, ο οποίος έχει κερδίσει σχεδόν όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις από την έναρξη της αυτόνομης πορείας του Μαυροβουνίου. Στις εκλογές του 2016 το Μαυροβούνιο κατηγόρησε εθνικιστές από την Σερβία και την Ρωσία για τον σχεδιασμό πραξικοπήματος την ημέρα των εκλογών για την ανατροπή της κυβέρνησης και την δολοφονία του προέδρου Τζουγκάνοβιτς (Balkan Insight, Russian, Serbian, Nationalists Accused of Plotting Montenegro Coup, 2016). Επίσης, η Σερβία και η Ρωσία κατηγορήθηκαν ότι χρησιμοποιούν τη Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία για να υπονομεύσουν τη φιλοδυτική κυβέρνηση της χώρας, καθώς αυτή επιδιώκει την ένταξη στην ΕΕ. Η ορθόδοξη εκκλησία του Μαυροβουνίου αποτελεί μέρος της ορθόδοξης σερβικής εκκλησίας. Ο Μαυροβούνιος πρόεδρος επιθυμεί με κάθε τρόπο να απομακρύνει την εκκλησία της Σερβίας από την χώρας του, αφού αυτή διαθέτει μεγάλη κινητή και ακίνητη περιουσία εντός αυτής (REUTERS, Montenegro's president accuses Serbia and Russia of undermining independence, 2020). Παρόλο που στις τελευταίες εκλογές σχημάτισε κυβέρνηση ένας φιλοσερβικός σχηματισμός από κόμματα, στις αρχές του 2022 κατέρρευσε και σχηματίστηκε κυβέρνηση μειοψηφίας από μετριοπαθείς (The Guardian, Montenegro's conservative pro-Serbian governing

coalition collapses, 2022). Οι σχέσεις ανάμεσα στις δύο χώρες έφτασαν στο κατώτερο επίπεδο όταν τον Νοέμβριο του 2020 αρχικά το Μαυροβούνιο απέλασε τον σέρβο πρέσβη ως πρόσωπο μη επιθυμητό, διότι παρέμβαινε στις εσωτερικές του υποθέσεις. Από την άλλη πλευρά η Σερβία μετά από δύο ημέρες απέλασε τον Μαυροβούνιο πρέσβη από το Βελιγράδι (DW, Serbia reverses decision to expel Montenegro ambassador, 2020). Υπήρξε ένταση ανάμεσα στις δύο χώρες γιατί εμποδίστηκε η επίσκεψη του Υπουργού Εξωτερικών της Ρωσίας Λαβρόφ στην Σερβία, αφού το Μαυροβούνιο απαγόρευσε την είσοδο του στον εναέριο χώρο της χώρας (Balkan Insight, Russia Voices Fury About Cancelling of Lavrov Visit to Serbia, 2022)

Τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες για την αναβάθμιση των σχέσεων μεταξύ Σερβίας και Μαυροβουνίου. Αυτό έγινε με ένα συμβάν μικροπολιτικής, όπου η Σερβία δώρισε στο Μαυροβούνιο 4.000 εμβόλια COVID-19, με σκοπό, όπως είπε η πρωθυπουργός της, να ανοίξει ένα νέο κεφάλαιο στις διμερείς σχέσεις ανάμεσα στις δύο χώρες. Το ίδιο γεγονός επαναλήφθηκε το 2021, όπου η Σερβία δώρισε άλλα 10.000 εμβόλια στο Μαυροβούνιο (THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF SERBIA, Serbia donates another 10,000 AstraZeneca vaccines to Montenegro, 2021). Έτσι το καλοκαίρι του 2022 σε συνάντηση των πρωθυπουργών των δύο κρατών, η πρωθυπουργός της Σερβίας διακήρυξε ότι η χώρα της είναι έτοιμη να λύσει όλα τα θέματα στα οποία αντιδικεί με το Μαυροβούνιο (THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF SERBIA, Serbia ready to solve all outstanding issues with Montenegro, 2022). Όλες αυτές οι πρωτοβουλίες είχαν ως αποτέλεσμα το καλοκαίρι του 2022 να υπογραφεί συμφωνία ανάμεσα στην Κυβέρνηση του Μαυροβουνίου και την σερβική ορθόδοξη εκκλησία με την οποία ρυθμίζονται όλα τα ανοιχτά ζητήματα που είχαν τα δύο μέρη με τον πιο εποικοδομητικό τρόπο (Balkan Insight, Montenegro Govt Votes for Serbian Church Agreement Amid No-Confidence Threats, 2022). Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, υπάρχουν σχέδια για την δημιουργία αγωγού φυσικού αερίου ο οποίος θα συνδέει την Σερβία αρχικά με το Κόσοβο και στη συνέχεια με το Μαυροβούνιο, ο οποίος θα εξασφαλίσει ενεργειακά την περιοχή (SeeNews, 2021).

3.5 Βοσνία – Ερζεγοβίνη

Στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη από το 1992 έως το 1995 υπήρξε εμφύλιος πόλεμος. Η Σερβία υποστήριξε του ομοεθνείς της στην περιοχή. Τελικά μετά από την παρέμβαση της διεθνούς κοινότητας και την συμφωνία στο Ντέιτον σχηματίστηκε μια χαλαρή συνομοσπονδία με τους Μουσουλμάνους και τους Κροάτες από την μία πλευρά και τους Σέρβους από την άλλη. Οι Μουσουλμάνοι απαριθμούν περίπου το 50% του πληθυσμού της χώρας, οι Σέρβοι περίπου το 31% και οι Κροάτες περίπου το 16%. Η Βοσνία – Ερζεγοβίνη αποτελεί υποψήφια προς ένταξη χώρα στην ΕΕ και στο ΝΑΤΟ. Οι θέσεις των Κροατών – Μουσουλμάνων είναι αντίθετες από αυτές των Σέρβων στην περιοχή (Wikipedia, Bosnia and Herzegovina, 2022). Η Βοσνία – Ερζεγοβίνη δεν αναγνώρισε την ανεξαρτησία του Κοσόβου, διότι υπάρχει διάσταση απόψεων από τους Μουσουλμάνους – Κροάτες από την μια πλευρά και τους Σέρβους από την άλλη πλευρά (Wikipedia, International recognition of Kosovo, 2022).

Η Σερβία συμμετέχει μαζί με τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη στο Κέντρο Συνεργασίας για την Ασφάλεια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, την Υπουργική Διαδικασία Άμυνας Νοτιοανατολικής Ευρώπης, το Φόρουμ αμυντικής συνεργασίας Δυτικών Βαλκανίων, την διαδικασία Συνεργασίας Νοτιοανατολικής Ευρώπης, το Περιφερειακό Συμβούλιο Συνεργασίας και στα συνέδρια των Βαλκανικών Υπουργών Εθνικής Αμύνης (MINISTRY OF DEFENCE REPUBLIC OF SERBIA, 2022).

Το 2020, η Σερβία εξήγαγε προϊόντα αξίας 1,37 δις \$ στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη, τα κύρια προϊόντα ήταν το πετρέλαιο, τα αρτοσκευάσματα και οι ζωοτροφές. Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Σερβίας προς τη Βοσνία - Ερζεγοβίνη αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 4,3%, από 766 εκατ. \$ το 2006 σε 1,37 δις \$ το 2020. Η Σερβία πραγματοποίησε περίπου 30 εκατ. \$ άμεσες επενδύσεις στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη. Από την άλλη πλευρά, τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη εξήγαγε προϊόντα αξίας 723 εκατ. \$ στη Σερβία. Τα κύρια προϊόντα ήταν τα άνθρακας, ο ηλεκτρισμός και ο σίδηρος. Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης στη Σερβία αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 3,4%, από 454 εκατ. \$ το 2006 σε 723 εκατ. \$ το 2020 (OEC, Bosnia and Hergegovina / Serbia, 2022).

Έχουν περάσει πολλά χρόνια μετά την συμφωνία του Ντέιτον το 1995 και ακόμη δεν έχει μειωθεί ο εθνικισμός στην Βοσνία – Ερζεγοβίνη. Οι Σέρβοι κάτοικοι της χώρας προσπαθούν με κάθε τρόπο να δείξουν ανοχή σε αυτούς που κατά την διάρκεια του εμφυλίου πολέμου διέπραξαν εγκλήματα. Τα τελευταία χρόνια στην πολιτική ζωή της Σερβικής Δημοκρατίας της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης κυριαρχεί ο Μίλοραντ Ντόντικ, ο οποίος με κάθε τρόπο προσπαθεί να επιδείξει τις εθνικιστικές του απόψεις (BBC, Bosnia shivers as ghost of nationalism returns, 2022). Ο Ντόντικ προσπαθεί πολλές φορές να επιδείξει την αλληλεγγύη των Σέρβων της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης προς την Ρωσία και για τον λόγο αυτόν επισκέφτηκε τον Ρώσο πρόεδρο λίγο πριν τις εκλογές της χώρας του. Η υπόψη δημοκρατία είναι ένας πολύ σταθερός σύμμαχος της Ρωσίας στην περιοχή (AP NEWS, 2022). Οι σχέσεις του προέδρου της Σερβίας και του προέδρου της Σερβικής Δημοκρατίας της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης έχουν περάσει από πολλά στάδια. Στις αρχές του 2022 ο πρόεδρος Βούτσιτς παρότρυνε τον πρόεδρο Ντόντικ να συμμετέχει πιο ενεργά σε όλα τα επίπεδα της διακυβέρνησης της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης. Επίσης, δήλωσε ότι, οι κυρώσεις που επιβλήθηκαν σε αυτόν και μέλη της κυβέρνησης της Σερβικής Δημοκρατίας της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης από τις ΗΠΑ, δεν βρίσκονται στον σωστό δρόμο (Euractiv, Vucic asks Dodik and Republika Srpska to participate in state institutions, 2022). Ο πρόεδρος Ντόντικ φαίνεται ότι έπραξε προς την κατεύθυνση αυτή όμως υπάρχει διάσταση απόψεων σε διάφορα ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής ανάμεσα στον Ντόντικ και τον Βούτσιτς. Ο Ντόντικ μετά τις τελευταίες εκλογές και την μη απόδοση συγχαρητηρίων από τον πρόεδρο Βούτσιτς, ανέφερε ότι δεν υπάρχει κάποιο πρόβλημα ανάμεσά τους (ANSAMED, 2022). Οι Σέρβοι της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης έχουν πολύ ισχυρούς δεσμούς με την Σερβία παρά το γεγονός ότι η πολιτική ηγεσία τους μπορεί να έχει διαφορετικές τοποθετήσεις πάνω σε ορισμένα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής. Η ορθόδοξη σερβική εκκλησία αποτελεί ισχυρό συνδετικό κρίκο ανάμεσα τους και η πολιτική ηγεσία της Σερβικής Δημοκρατίας της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης προσπαθεί με κάθε τρόπο να την στηρίξει, όπως για παράδειγμα στο καλωσόρισμα της συμφωνίας του Μαυροβουνίου με την Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία (N1 Sarajevo, 2022). Ο Σέρβος πρόεδρος Βούτσιτς προσπαθεί να εφαρμόσει την πολιτική των τεσσάρων πυλώνων και στην περίπτωση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης. Όμως ο πρόεδρος Ντόντικ εφαρμόζει μια πολύ

φιλορωσική πολιτική. Φαίνεται ότι οι ακραίες απόψεις του προέδρου Ντόντικ ανησυχούν την σερβική πολιτική ηγεσία, η οποία δεν επιθυμεί να έπεται πίσω από τις ενέργειές του, αλλά επιθυμεί να έχει μια περισσότερο μετριοπαθή πολιτική πάνω σε ορισμένα ζητήματα της εξωτερικής της πολιτικής.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται όλο και μια μεγαλύτερη προσπάθεια αύξησης των οικονομικών δεσμών ολόκληρης της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης με την Σερβία. Έτσι μετά από διαμεσολάβηση του προέδρου της Τουρκίας Ερντογάν, δημιουργήθηκε σύμπραξη για την κατασκευή νέας εθνικής οδού ανάμεσα στο Σεράγεβο και το Βελιγράδι. Παρόλο που υπάρχουν διάφορα προβλήματα στην χρηματοδότηση του έργου ακόμη και στην χάραξη της πορείας του δρόμου, φαίνεται ότι ο τομέας της οικονομίας μπορεί να αποτελέσει ένα πρώτο βήμα, έτσι ώστε να αμβλυνθούν οι διαφορές ανάμεσα στις οντότητες της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης. Επιπλέον, είναι φανερό ότι δεν μπορεί να υπάρχει μονόπλευρη εύνοια. Η Σερβία προσπαθεί με αυτόν τον τρόπο να αποκομίσει τα περισσότερα δυνατά οφέλη τόσο για αυτήν όσο και για τους ομοεθνείς της που κατοικούν στην Βοσνία – Ερζεγοβίνη (Balkan Insight, Bosnia Signs Sarajevo-Belgrade Highway Agreement with Turkey, 2021). Όσον αφορά την ενεργειακή ασφάλεια είναι σε διαδικασία κατασκευής αγωγός φυσικού αερίου, ο οποίος θα παρέχει ρωσικό φυσικό αέριο μέσω του αγωγού TurkStream από την Σερβία στη Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης. Το γεγονός αυτό δείχνει ότι θα χρειαστούν και άλλα χρόνια έτσι ώστε να αμβλυνθούν οι διαφορές ανάμεσα στις δύο χώρες (ENERDATA, 2021).

3.6 Κροατία

Στην Κροατία υπήρξε πόλεμος στις αρχές της δεκαετίας του 1990 με τους Σέρβους. Αρχικά, οι Σέρβοι απέσπασαν από την Κροατία τις περιοχές της Κράινα και της Ανατολικής Σλαβονίας, αλλά το 1995 έγινε ανακατάληψη αυτών των περιοχών από τον κροατικό στρατό με αποτέλεσμα πολλοί Σέρβοι κάτοικοι αυτών των περιοχών να μεταναστεύσουν στην Σερβία. Επιπλέον, υπήρξε μεγάλη αντιπαράθεση ανάμεσα στις δύο χώρες και στην περίπτωση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης, όπου υποστήριζαν με κάθε τρόπο τους ομοεθνείς τους. Οι Σέρβοι που κατοικούν στην Κροατία είναι περίπου 124.000 και αποτελούν πλέον το 3,2% του πληθυσμού της χώρας (Wikipedia, Serbs of Croatia, 2022). Από την

άλλη πλευρά οι Κροάτες, οι οποίοι κατοικούν στη Σερβία, είναι περίπου 58.000, δηλαδή το 0,8% του πληθυσμού της. Η πλειοψηφία τους διαβεί στην επαρχία της Βοϊβοντίνα (Wikipedia, Croats of Serbia, 2022). Τα τελευταία χρόνια και ιδιαίτερα μετά το 1991 και το 1995 πολλοί Σέρβοι και Κροάτες εγκατέλειψαν την Κροατία και την Σερβία αντίστοιχα. Οι θέσεις των Κροατών – Μουσουλμάνων είναι αντίθετες από αυτές των Σέρβων στην περιοχή (Wikipedia, Bosnia and Herzegovina, 2022). Η Κροατία αναγνώρισε την ανεξαρτησία του Κοσόβου από τις πρώτες χώρες διεθνώς (Wikipedia, International recognition of Kosovo, 2022).

Η Σερβία συμμετέχει μαζί με τη Κροατία στο Κέντρο Συνεργασίας για την Ασφάλεια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, την Υπουργική Διαδικασία Άμυνας Νοτιοανατολικής Ευρώπης, το Φόρουμ αμυντικής συνεργασίας Δυτικών Βαλκανίων, την διαδικασία Συνεργασίας Νοτιοανατολικής Ευρώπης, το Περιφερειακό Συμβούλιο Συνεργασίας και στα συνέδρια των Βαλκανικών Υπουργών Εθνικής Αμύνης (MINISTRY OF DEFENCE REPUBLIC OF SERBIA, 2022).

Το 2020, η Σερβία εξήγαγε προϊόντα αξίας 665 εκατ. \$ στη Κροατία, τα κύρια προϊόντα ήταν ο χαλκός, τα σπορέλαια και οι κάλτσες. Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Σερβίας προς τη Κροατία αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 7%, από 258 εκατ. \$ το 2006 σε 665 εκατ. \$ το 2020. Από την άλλη πλευρά, τη Κροατία εξήγαγε προϊόντα αξίας 897 εκατ. \$ στη Σερβία. Τα κύρια προϊόντα ήταν η ηλεκτρική ενέργεια, η σοκολάτα και τα λιπάσματα. Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Κροατίας στη Σερβία αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 3,5%, από 552 εκατ. \$ το 2006 σε 897 εκατ. \$ το 2020 (OEC, Croatia / Serbia, 2022).

Παρόλο που έχουν περάσει πολλά χρόνια από την λήξη των συγκρούσεων ανάμεσα στους Κροάτες και τους Σέρβους στην περιοχή, εξακολουθεί να υφίσταται η εχθρότητα μεταξύ τους. Αν και ανήκουν σε συγγενή φύλα, η θρησκευτικές διαφορές ανάμεσα τους αποτελούν τροχοπέδη στην καλύτερευση των μεταξύ τους σχέσεων. Υπάρχουν ακόμη εκκρεμή ζητήματα όσον αφορά την χάραξη των συνόρων ανάμεσα στις δύο χώρες. Έτσι υπάρχει διαφιλονικούμενη έκταση 140 km² στον Δούναβη ποταμό, όπου παρά τις

εξαγγελίες για λύση του ζητήματος μέχρι το 2020 αυτό δεν επιτεύχθηκε (FRANCE24, 2021).

Η ένταση ανάμεσα στα δύο κράτη υφίσταται ακόμη σε απλά θέματα. Το 2016 η Σερβία κατηγόρησε την Κροατία ότι βάζει εμπόδια στην πορεία της για ένταξη στην ΕΕ (REUTERS, Serbia accuses Croatia of obstructing its EU membership talks, 2016). Το 2018 υπήρξε ένταση με την απαγόρευση εισόδου των ΥΕΘΑ της Κροατίας και της Σερβίας στην Σερβία και την Κροατία αντίστοιχα, λόγω της απαγόρευσης της επίσκεψης του Σέρβου ΥΕΘΑ στο μνημείο του Γιασένοβατς στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, όπου έχασαν την ζωή τους χιλιάδες Σέρβοι κατά τον Β΄ ΠΠ (Balkan Insight, Serbia Bans Croatian Minister Over Vulin Veto, 2018). Επίσης, δημιουργήθηκε ένταση ακόμη και στην ανακοίνωση της επίσκεψης του προέδρου Βούτσιτς στο μνημείο του Γιασένοβατς (REPUBLIC OF SERBIA MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS, Guillon: Banning President Aleksandar Vučić from visiting Jasenovac is terrible and unacceptable, 2022). Η απαγόρευση εισαγωγών ρωσικού πετρελαίου μέσω της Κροατίας (από τον JANAF στην Ριέκα) στη Σερβία τον Οκτώβριο του 2022 λήφθηκε ως εχθρική πράξη από αξιωματούχος της κυβέρνησης της Σερβίας, επειδή η Σερβία δεν συμμετέχει στις κυρώσεις εναντίον της Ρωσίας, εξαιτίας της εισβολής της τελευταίας στην Ουκρανία. Φαίνεται ότι η Κροατία προώθησε την επιβολή αυτής της απαγόρευσης (Euractiv, Serbia, Croatia leaders trade barbs over oil embargo, 2022). Αυτό το γεγονός μπορεί να έχει ως επίπτωση την αναβολή του προγραμματισμένου έργου για την διασύνδεση της Σερβίας μέσω του αγωγού LNG της Κροατίας τα επόμενα έτη (European Climate Infrastructure and Environment Executive Agency, 2021).

Στο παρελθόν πραγματοποιήθηκαν προσπάθειες για την καλύτερευση των σχέσεων μεταξύ των κρατών αρχικά με την βοήθεια που προσέφερε η Κροατία στην Σερβία κατά τις καταστροφές λόγω πλημμυρών του 2014, μέσω του Κροατικού Ερυθρού Σταυρού (Croatian Red Cross, 2014). Από την άλλη πλευρά οι Σέρβοι βοήθησαν τους Κροάτες ανάλογα, κατά τον σεισμό στη κεντρική Κροατία (B92, Vučić is sending help to Croatia, 2020). Τέλος, παρατηρείται μια ταύτιση απόψεων ανάμεσα στη Σερβία και την Κροατία όσον αφορά τον τρόπο διακυβέρνησης της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης και στην

μεγαλύτερη συμμετοχή των Σέρβων στα κοινά της χώρας (Sarajevo Times, 2022).

3.7 Σλοβενία

Η Σλοβενία αποσχίστηκε από την Γιουγκοσλαβία το 1991. Δεν υπήρξαν πολεμικές συγκρούσεις με τη Σερβία, αφού δεν υπάρχουν κοινά σύνορα ανάμεσα στις δύο χώρες. Δεν υπάρχει σημαντική μειονότητα Σλοβένων στην Σερβία, ενώ οι Σέρβοι στη Σλοβενία είναι περίπου 38.000 και αποτελούν το 2% του πληθυσμού (Wikipedia, Serbs in Slovenia, 2022). Η Σλοβενία αποτελεί μέλος της ΕΕ και του ΝΑΤΟ. Οι θέσεις της επηρεάζονται από τις θέσεις τόσο της ΕΕ όσο και του ΝΑΤΟ ως προς την Σερβία. Η Σλοβενία αναγνώρισε την ανεξαρτησία του Κοσόβου από τις πρώτες χώρες διεθνώς (Wikipedia, International recognition of Kosovo, 2022).

Η Σερβία συμμετέχει μαζί με τη Σλοβενία στο Κέντρο Συνεργασίας για την Ασφάλεια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, την Υπουργική Διαδικασία Άμυνας Νοτιοανατολικής Ευρώπης, το Φόρουμ αμυντικής συνεργασίας Δυτικών Βαλκανίων, την διαδικασία Συνεργασίας Νοτιοανατολικής Ευρώπης, το Περιφερειακό Συμβούλιο Συνεργασίας και στα συνέδρια των Βαλκανικών Υπουργών Εθνικής Αμύνης (MINISTRY OF DEFENCE REPUBLIC OF SERBIA, 2022).

Το 2020, η Σερβία εξήγαγε προϊόντα αξίας 617 εκατ. \$ στη Σλοβενία, τα κύρια προϊόντα ήταν τα φαρμακευτικά εξαρτήματα, ο ηλεκτρισμός ο χαλκός και τα εργαλεία. Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Σερβίας προς τη Σλοβενία αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 6,5%, από 267 εκατ. \$ το 2006 σε 617 εκατ. \$ το 2020. Από την άλλη πλευρά, τη Σλοβενία εξήγαγε προϊόντα αξίας 1,21 δις. \$ στη Σερβία. Τα κύρια προϊόντα ήταν τα αυτοκίνητα, τα φάρμακα και τα ηλεκτρολογικά υλικά. Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Σλοβενίας στη Σερβία αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 3,9%, από 711 εκατ. \$ το 2006 σε 1,21 δις \$ το 2020 (OEC, Slovenia / Serbia, 2022).

Η Σλοβενία τηρεί μετριοπαθή στάση σε σχέση με την Σερβία. Υποστηρίζει την ένταξη της Σερβίας στην ΕΕ (όπως και των υπολοίπων κρατών των δυτικών Βαλκανίων). Επίσης, στην τελευταία επίσκεψη του στο Βελιγράδι ο Σλοβένος

πρόεδρος Παχόρ ανέφερε ότι η χώρα του υποστηρίζει κανονικά την ανεξαρτησία του Κοσόβου και ότι αν η Σερβία γνώριζε ότι θα γινόταν σίγουρα μέλος της ΕΕ θα σκεπτόταν διαφορετικά τις κυρώσεις εναντίον της Ρωσίας για τον πόλεμο στην Ουκρανία (Euractiv, Slovenian president visits Belgrade, says there is political will to preserve peace, 2022).

3.8 Ουγγαρία

Η Ουγγαρία έχει κοινά σύνορα με την βόρεια Σερβία. Δεν υπάρχει σημαντική μειονότητα Σέρβων στην Ουγγαρία, ενώ υπάρχουν περίπου 354.000 (3,53% του πληθυσμού) Ούγγροι που διαβιούν κυρίως στην επαρχία της Βοϊβοντίνια στη βόρεια Σερβία (Wikipedia, Hungarians in Serbia, 2022). Η Ουγγαρία αποτελεί μέλος της ΕΕ και του ΝΑΤΟ. Οι θέσεις της επηρεάζονται από τις θέσεις τόσο της ΕΕ όσο και του ΝΑΤΟ ως προς την Σερβία. Η Ουγγαρία αναγνώρισε την ανεξαρτησία του Κοσόβου από τις πρώτες χώρες διεθνώς (Wikipedia, International recognition of Kosovo, 2022).

Η Σερβία συμμετέχει μαζί με τη Ουγγαρία στο Κέντρο Συνεργασίας για την Ασφάλεια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη (MINISTRY OF DEFENCE REPUBLIC OF SERBIA, 2022).

Το 2020, η Σερβία εξήγαγε προϊόντα αξίας 947 εκατ. \$ στην Ουγγαρία, τα κύρια προϊόντα ήταν τα μονωμένα σύρματα, τα ολοκληρωμένα κυκλώματα και οι πλαστικοί σωλήνες. Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Σερβίας προς την Ουγγαρία αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 11%, από 221 εκατ. \$ το 2006 σε 947 εκατ. \$ το 2020. Από την άλλη πλευρά, την Ουγγαρία εξήγαγε προϊόντα αξίας 1,91 δις. \$ στη Σερβία. Τα κύρια προϊόντα ήταν η ηλεκτρική ενέργεια, το διυλισμένο πετρέλαιο και τα φάρμακα. Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Ουγγαρίας στη Σερβία αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 7,31%, από 709 εκατ. \$ το 2006 σε 1,91 δις \$ το 2020 (OEC, Hungary / Serbia, 2022).

Η Ουγγαρία αποτελεί έναν πολύ σημαντικό υποστηρικτή της ένταξης της Σερβίας στην ΕΕ. Εξαιτίας των κοινών συνόρων μεταξύ των δύο κρατών η Ουγγαρία έχει πολύ καλές διμερείς σχέσεις με τη Σερβία και αυτό επισημοποιείται με τις διάφορες διακρατικές συμφωνίες. Ο ίδιος ο πρόεδρος της Ουγγαρίας τονίζει την δέσμευση της χώρας του για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση

της Σερβίας. Από την άλλη πλευρά η Σερβία θεωρεί την Ουγγαρία τον πιο αξιόπιστο εταίρο της. Τα τελευταία έτη έχουν πραγματοποιηθεί πολλές εκατέρωθεν επισκέψεις τόσο σε ανώτατο επίπεδο όσο και από άλλους αξιωματούχους. Η Ουγγαρία επιθυμεί την ένταξη της Σερβίας στην ΕΕ εξαιτίας τόσο των στενών οικονομικών δεσμών ανάμεσα στις χώρες όσο και για το γεγονός ότι αν πραγματοποιούνταν η υπόψη ένταξη η Ουγγαρία θα περιβαλλόταν από χώρες της ΕΕ εκτός από ένα μικρό τμήμα των συνόρων με την Ουκρανία. Η Ουγγαρία έχει πραγματοποιήσει πολλές επενδύσεις στη Βοϊβοντίνια (Euractiv, Vucic and Orban formalise their 'special relationship', 2021).

Από το 2021 ολοκληρώθηκε η διασύνδεση της Σερβίας με την Ουγγαρία, έτσι ώστε η τελευταία να εισάγει ρωσικό φυσικό αέριο μέσω του αγωγού TurkStream (SeeNews, Serbia, Hungary complete construction of cross-border gas link, 2021). Από την άλλη πλευρά η Σερβία προσπαθεί να διασυνδεθεί με την Ουγγαρία έτσι ώστε να δύναται να προμηθεύεται ρωσικό πετρέλαιο μέσω αυτής (Euractiv, Serbia eyes interconnector to bring Russian oil from Hungary, 2022).

3.9 Ρουμανία

Η Ρουμανία έχει κοινά σύνορα με την Σερβία. Δεν υπάρχει σημαντική μειονότητα Σέρβων στην Ρουμανία, ενώ υπάρχουν περίπου το 1% του πληθυσμού της Σερβίας αποτελείται από Ρουμάνους και Βλάχους (Wikipedia, Romanians of Serbia, 2022). Η Ρουμανία αποτελεί μέλος της ΕΕ και του ΝΑΤΟ. Οι θέσεις της επηρεάζονται από τις θέσεις τόσο της ΕΕ όσο και του ΝΑΤΟ ως προς την Σερβία. Η Ρουμανία δεν έχει αναγνωρίσει μέχρι σήμερα την ανεξαρτησία του Κοσόβου (Wikipedia, International recognition of Kosovo, 2022). Αυτό συνέβη κυρίως γιατί στο έδαφος της υπάρχει μεγάλη ουγγρική μειονότητα και το γεγονός της ανεξαρτησίας του Κοσόβου θα μπορούσε να αποτελέσει προηγούμενο για αυτήν.

Η Σερβία συμμετέχει μαζί με τη Ρουμανία στο Κέντρο Συνεργασίας για την Ασφάλεια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, την Υπουργική Διαδικασία Άμυνας Νοτιοανατολικής Ευρώπης, την διαδικασία Συνεργασίας Νοτιοανατολικής Ευρώπης, το Περιφερειακό Συμβούλιο Συνεργασίας και στα συνέδρια των

Βαλκανικών Υπουργών Εθνικής Αμύνης (MINISTRY OF DEFENCE REPUBLIC OF SERBIA, 2022).

Το 2020, η Σερβία εξήγαγε προϊόντα αξίας 1,29 δις \$ στη Ρουμανία, τα κύρια προϊόντα ήταν το καλαμπόκι, το μονωμένο σύρμα και το σιτάρι. Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Σερβίας προς τη Ρουμανία αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 14,7%, από 188 εκατ. \$ το 2006 σε 1,29 δις \$ το 2020. Από την άλλη πλευρά, τη Ρουμανία εξήγαγε προϊόντα αξίας 823 εκατ. \$ στη Σερβία. Τα κύρια προϊόντα ήταν το χαλκός, το πετρέλαιο και μονωμένο σύρμα. Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Ρουμανίας στη Σερβία αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 3,7%, από 498 εκατ. \$ το 2006 σε 823 εκατ. \$ το 2020 (OEC, Romania / Serbia, 2022).

Η Ρουμανία δεν έχει αναγνωρίσει το Κόσοβο και αυτό είναι ένα πολύ θετικό σημείο για τις σχέσεις της με την Σερβία. Επίσης, στηρίζει την ενταξιακή πορεία της Σερβίας στην ΕΕ, αφού έτσι θα ενισχυθούν οι μεταξύ τους οικονομικές σχέσεις. Από την άλλη πλευρά η Ρουμανία αποτελεί για τη Σερβία έναν πολύ καλό οικονομικό εταίρο, αφού αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες εισαγωγείς χώρες σερβικών προϊόντων. Υπάρχει μεγάλη ανάπτυξη του τουρισμού και ιδιαίτερα των Ρουμάνων που επισκέπτονται την Σερβία. Οι δύο χώρες προσπαθούν να ενισχύσουν την μεταξύ τους οικονομική συνεργασία. Για τον σκοπό αυτό προσπαθούν να κατασκευάσουν έναν νέο οδικό άξονα, ο οποίος θα συνδέει το Βελιγράδι με την Τιμισοάρα. Επιπλέον, προσπαθούν μέσω των μειονοτήτων Σέρβων και Ρουμάνων που διαβιούν στην Ρουμανία και τη Σερβία αντίστοιχα να αναπτύξουν διάφορες δράσεις (κυρίως οικονομικές) (President of Romania , 2018). Η σερβική ορθόδοξη εκκλησία έχει πολύ καλές σχέσεις με την αντίστοιχη της Ρουμανίας, γεγονός που τονίζεται κατά την διάρκεια των επισκέψεων Σέρβων κληρικών αξιωματούχων στη Ρουμανία (Orthodox Times, The Patriarch of Romania met with the Serbian Minister of Foreign Affair, 2022).

Η Σερβία επιδιώκει την διασύνδεση της με τον ρουμανικό αγωγό φυσικού αερίου BRUA. Με αυτόν τον τρόπο θα διαφοροποιήσει την πολιτική της που τα τελευταία χρόνια στηρίζεται σε πολύ σημαντικό βαθμό από το ρωσικό φυσικό αέριο (Romania-Insider, 2022).

3.10 Βουλγαρία

Η Βουλγαρία έχει κοινά σύνορα με την Σερβία. Δεν υφίστανται σημαντικές μειονότητες Σέρβων και Βουλγάρων στην Βουλγαρία και στην Σερβία αντίστοιχα. Η Βουλγαρία αποτελεί μέλος της ΕΕ και του ΝΑΤΟ. Οι θέσεις της επηρεάζονται από τις θέσεις τόσο της ΕΕ όσο και του ΝΑΤΟ ως προς την Σερβία. Η Βουλγαρία αναγνώρισε την ανεξαρτησία του Κοσόβου από τις πρώτες χώρες διεθνώς (Wikipedia, International recognition of Kosovo, 2022).

Η Σερβία συμμετέχει μαζί με τη Βουλγαρία στο Κέντρο Συνεργασίας για την Ασφάλεια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, την Υπουργική Διαδικασία Άμυνας Νοτιοανατολικής Ευρώπης, την διαδικασία Συνεργασίας Νοτιοανατολικής Ευρώπης, το Περιφερειακό Συμβούλιο Συνεργασίας και στα συνέδρια των Βαλκανικών Υπουργών Εθνικής Αμύνης (MINISTRY OF DEFENCE REPUBLIC OF SERBIA, 2022).

Το 2020, η Σερβία εξήγαγε προϊόντα αξίας 652 εκατ. \$ στη Βουλγαρία, τα κύρια προϊόντα ήταν ο σίδηρος, ο χαλκός και το πετρέλαιο. Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Σερβίας προς τη Βουλγαρία αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 10,2%, από 167 εκατ. \$ το 2006 σε 652 εκατ. \$ το 2020. Από την άλλη πλευρά, η Βουλγαρία εξήγαγε προϊόντα αξίας 646 εκατ. \$ στη Σερβία. Τα κύρια προϊόντα ήταν ο χαλκός, το πετρέλαιο και φάρμακα. Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Βουλγαρίας στη Σερβία αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 2%, από 490 εκατ. \$ το 2006 σε 646 εκατ. \$ το 2020 (OEC, Bulgaria / Serbia, 2022).

Η Βουλγαρία έχει αναγνωρίσει το Κόσοβο ως ανεξάρτητο κράτος και αυτό είναι ένα πολύ αρνητικό σημείο για τις σχέσεις της με την Σερβία. Επίσης, στηρίζει την ενταξιακή πορεία της Σερβίας στην ΕΕ, αφού έτσι θα ενισχυθούν οι μεταξύ τους οικονομικές σχέσεις. Από την άλλη πλευρά η Βουλγαρία αποτελεί για τη Σερβία έναν πολύ καλό οικονομικό εταίρο. Οι δύο χώρες προσπαθούν να ενισχύσουν την μεταξύ τους οικονομική συνεργασία. Για τον σκοπό αυτό προσπαθούν να κατασκευάσουν έναν νέο οδικό άξονα, ο οποίος θα συνδέει το Βελιγράδι με την Σόφια. Επιπλέον, η Βουλγαρία τονίζει με κάθε τρόπο τα δικαιώματα της βουλγαρικής μειονότητας που διαβιεί στη Σερβία (The Government of the Republic of Serbia, 2021). Οι σχέσεις μεταξύ των δύο ορθόδοξων εκκλησιών αποκαταστάθηκαν μετά την άρνηση της βουλγαρικής

ορθόδοξης εκκλησίας να αναγνωρίσει την αρχιεπισκοπή της Οχρίδας. Φαίνεται ότι και οι δύο εκκλησίες προσπαθούν να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα των κυβερνήσεων τους στην περιοχή (Balkan Insight, Bulgarian Clerics Retreat from Support for Macedonia Church, 2018). Υπήρξε ένταση ανάμεσα στις δύο χώρες γιατί εμποδίστηκε η επίσκεψη του Υπουργού Εξωτερικών της Ρωσίας Λαβρόφ στην Σερβία, αφού η Βουλγαρία απαγόρευσε την είσοδο του στον εναέριο χώρο της χώρας (Balkan Insight, Russia Voices Fury About Cancelling of Lavrov Visit to Serbia, 2022).

Υπάρχει συνεργασία μεταξύ των δύο κρατών στον ενεργειακό τομέα αφού υπάρχει διασύνδεση τους για την μεταφορά του ρωσικού φυσικού αερίου του αγωγού TuskStream. Πλέον οι δύο χώρες επιθυμούν να υπάρξει μια νέα διασύνδεση σε αυτόν τον τομέα έτσι ώστε να γίνουν ανεξάρτητες από το ρωσικό φυσικό αέριο. Αυτή η διασύνδεση εκτιμάται ότι θα ολοκληρωθεί το 2023 (CEENERGYNEWS, 2022).

3.11 Τουρκία

Η Τουρκία δεν έχει κοινά σύνορα με την Σερβία. Δεν υφίστανται σημαντικές μειονότητες Σέρβων και Τούρκων στην Τουρκία και στην Σερβία αντίστοιχα. Η Τουρκία αποτελεί του NATO. Οι θέσεις της επηρεάζονται από τις θέσεις του NATO ως προς την Σερβία. Η Τουρκία αναγνώρισε την ανεξαρτησία του Κοσόβου από τις πρώτες χώρες διεθνώς (Wikipedia, International recognition of Kosovo, 2022).

Η Σερβία συμμετέχει μαζί με τη Τουρκία στο Κέντρο Συνεργασίας για την Ασφάλεια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, την Υπουργική Διαδικασία Άμυνας Νοτιοανατολικής Ευρώπης, την διαδικασία Συνεργασίας Νοτιοανατολικής Ευρώπης, το Περιφερειακό Συμβούλιο Συνεργασίας και στα συνέδρια των Βαλκανικών Υπουργών Εθνικής Αμύνης (MINISTRY OF DEFENCE REPUBLIC OF SERBIA, 2022).

Το 2020, η Σερβία εξήγαγε προϊόντα αξίας 384 εκατ. \$ στη Τουρκία, τα κύρια προϊόντα ήταν τα ελαστικά, ο χρυσός και οι αντλίες υγρών. Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Σερβίας προς τη Τουρκία αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 17%, από 42,5 εκατ. \$ το 2006 σε 384 εκατ. \$ το 2020. Από την άλλη πλευρά, η

Τουρκία εξήγαγε προϊόντα αξίας 1,39 δις \$ στη Σερβία. Τα κύρια προϊόντα ήταν το μονωμένο σύρμα, τα υφάσματα και τα αυτοκίνητα. Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Τουρκίας στη Σερβία αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 10%, από 366 εκατ. \$ το 2006 σε 1,39 δις \$ το 2020 (OEC, Serbia / Turkey, 2022).

Οι σχέσεις ανάμεσα στην Σερβία και την Τουρκία δεν είναι καλές στο θέμα του Κοσόβου. Η Τουρκία στήριξε από την πρώτη στιγμή την ανεξαρτησία του Κοσόβου. Ο πρόεδρος της Τουρκίας σε ομιλία του το 2013 ανέφερε ότι «*Η Τουρκία είναι Κόσοβο και το Κόσοβο είναι Τουρκία*». Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να υπάρξουν αντιδράσεις από την πλευρά της Σερβίας, που θεωρεί το Κόσοβο ως δική της περιοχή και να κατηγορήσει την Τουρκία ότι έχει νέο-οθωμανικές βλέψεις στην περιοχή των Βαλκανίων και ότι αυτές οι δηλώσεις δεν συνάγουν με φιλικές σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών καθώς και ότι αποτελούν ασέβεια προς την κυριαρχία της Σερβίας (Balkan Insight, Erdogan 'Misunderstood' Over 'Turkey is Kosovo' Claim, 2022). Σε επίσκεψη στην Κωνσταντινούπολη τον Ιούλιο του 2021, ο Σέρβος πρόεδρος Βούτσιτς αναφερόμενος στην προσπάθεια της Τουρκίας να προσελκύσει και άλλα κράτη ώστε να αναγνωρίσουν το Κόσοβο, τόνισε ότι η Σερβία δεν είναι μικρό κράτος και ότι μπορεί να υπερασπιστεί ότι θεωρεί ότι της ανήκει (Euractiv, Vucic: Serbia will protect interests if Kosovo campaigns for independence, 2021). Στην επίσκεψη του προέδρου Ερντογάν στο Βελιγράδι την 7 Σεπτεμβρίου 2022 σημειώθηκε ταύτιση απόψεων όσον αφορά την μη επιβολή κυρώσεων εις βάρος της Ρωσίας λόγω του ουκρανικού ζητήματος. Επίσης, τονίστηκε η ενεργειακή συνεργασία σε θέματα φυσικού αερίου ανάμεσα στις δύο χώρες, αφού η Σερβία προμηθεύεται φυσικό αέριο μέσω του αγωγού TurkStream. Η Σερβία εξέφρασε την επιθυμία της για την διαφοροποίησή της όσον αφορά στην παροχή φυσικού αερίου, αφού προμηθεύεται φυσικό αέριο αποκλειστικά από την Ρωσία. Επιθυμεί την διαμεσολάβηση της Τουρκίας ώστε να μπορεί να προμηθεύεται φυσικό αέριο από το Αζερμπαϊτζάν. Η Σερβία σχεδιάζει επίσης να αγοράσει οπλισμένα μη επανδρωμένα αεροσκάφη Bayraktar της Τουρκίας από το 2023 και να επενδύσει εκατοντάδες εκατομμύρια ευρώ σε αυτή τη συμφωνία (REUTERS, Turkey's Erdogan says West's 'provocative' policies towards Russia not correct, 2022). Στην ίδια επίσκεψη υπογράφηκαν πολλές διακρατικές συμφωνίες ανάμεσα στις δύο χώρες και η Τουρκία εξέφρασε την επιθυμία να βοηθήσει τόσο την Σερβία

όσο και το Κοσόβο στις επερχόμενες προκλήσεις για αυτούς (Euractiv, Turkey prepared to support Serbia, Kosovo in overcoming challenges, says Erdogan, 2022). Φαίνεται ότι η Τουρκία προσπαθεί να ευνοήσει τα ομόθρησκα κράτη στις σχέσεις τους με την Σερβία και έτσι επενδύει κεφάλαια στην περιοχή των δυτικών Βαλκανίων με διάφορους τρόπους, όπως για παράδειγμα της κατασκευής αυτοκινητοδρόμου μεταξύ Σεράγεβο και Βελιγραδίου, όπως προαναφέρθηκε.

3.12 Ελλάδα

Η Ελλάδα δεν έχει κοινά σύνορα με την Σερβία. Δεν υφίστανται σημαντικές μειονότητες Σέρβων και Ελλήνων στην Ελλάδα και στην Σερβία αντίστοιχα. Η Ελλάδα αποτελεί μέλος της ΕΕ και του ΝΑΤΟ. Οι θέσεις της επηρεάζονται από τις θέσεις τόσο της ΕΕ όσο και του ΝΑΤΟ ως προς την Σερβία. Η Ελλάδα δεν έχει αναγνωρίσει την ανεξαρτησία του Κοσόβου (Wikipedia, International recognition of Kosovo, 2022).

Η Σερβία συμμετέχει μαζί με την Ελλάδα στο Κέντρο Συνεργασίας για την Ασφάλεια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, την Υπουργική Διαδικασία Άμυνας Νοτιοανατολικής Ευρώπης, την διαδικασία Συνεργασίας Νοτιοανατολικής Ευρώπης, το Περιφερειακό Συμβούλιο Συνεργασίας και στα συνέδρια των Βαλκανικών Υπουργών Εθνικής Αμύνης (MINISTRY OF DEFENCE REPUBLIC OF SERBIA, 2022).

Το 2020, η Σερβία εξήγαγε προϊόντα αξίας 219 εκατ. \$ στην Ελλάδα, τα κύρια προϊόντα ήταν τα χάρτινα εμπορευματοκιβώτια, τα παγωτά και ο επικαλυμμένος σίδηρος έλασης. Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Σερβίας προς την Ελλάδα αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 2,3%, από 159 εκατ. \$ το 2006 σε 219 εκατ. \$ το 2020. Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα εξήγαγε προϊόντα αξίας 371 εκατ. \$ στη Σερβία. Τα κύρια προϊόντα ήταν τα εσπεριδοειδή και το αλουμίνιο (ακατέργαστο και μη). Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Ελλάδας στη Σερβία αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 2,3%, από 271 εκατ. \$ το 2006 σε 371 εκατ. \$ το 2020 (OEC, Greece / Serbia, 2022).

Η Σερβία αναγνώρισε τον Απρίλιο του 1996 τη Βόρεια Μακεδονία με το υφιστάμενο εκείνη την περίοδο συνταγματικό της όνομα. Το γεγονός αυτό δεν είχε ιδιαίτερα καλό αντίκτυπο στις σχέσεις των δύο κρατών. Από την άλλη

πλευρά η Ελλάδα δεν έχει αναγνωρίσει το Κόσοβο ως ανεξάρτητο κράτος. Αυτό συμβαίνει γιατί θα μπορούσε να αποτελούσε προηγούμενο και για άλλες περιοχές και συγκεκριμένα για τα κατεχόμενα από την Τουρκία εδάφη της Κύπρου. Έτσι η Ελλάδα χειρίζεται την υπόψη υπόθεση με ιδιαίτερη βαρύτητα γιατί μπορεί να προβεί εις βάρος των εθνικών της θεμάτων. Η Ελλάδα υποστηρίζει πλήρως τη διαδικασία διαλόγου με τη διευκόλυνση της ΕΕ μεταξύ Σερβίας και Κοσόβου. Τέλος, θα πρέπει να τονιστούν ότι οι ορθόδοξες εκκλησίες της Σερβίας και της Ελλάδας έχουν πολύ καλές σχέσεις.

Το 2017 ιδρύθηκε Συμβούλιο Συνεργασίας Υψηλού Επιπέδου ανάμεσα στα δύο κράτη, σε επίπεδο Πρωθυπουργού της Ελλάδας και Προέδρου της Σερβίας. Μέχρι σήμερα έχουν πραγματοποιηθεί τρεις συνεδρίες, στη Θεσσαλονίκη (2017), στο Βελιγράδι (2018) και στην Αθήνα (2019) και υπογράφηκε Διακήρυξη για τη Στρατηγική Εταιρική Σχέση Ελλάδας – Σερβίας. Η Ελλάδα στηρίζει σταθερά την ευρωπαϊκή πορεία της Σερβίας, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που έχουν τεθεί και τον σεβασμό της αρχής των σχέσεων καλής γειτονίας. Για τον λόγο αυτό η Ελλάδα βοηθά ενεργά τη Σερβία στις μεταρρυθμιστικές προσπάθειες της μέσω του διμερούς μνημονίου συνεργασίας που υπεγράφη το 2010. Ο πολιτισμός είναι ένα προνομιακό πεδίο για την προώθηση των διμερών σχέσεων. Το Κέντρο Βελιγραδίου του Ελληνικού Ιδρύματος Πολιτισμού αποτελεί βασικό φορέα για την προώθηση των σχέσεων των δύο χωρών σε εκπαιδευτικό και πολιτιστικό επίπεδο (Hellenic Republic / Ministry of Foreign Affairs, 2022).

Την 16 Φεβρουαρίου 2022 ο πρωθυπουργός της Ελλάδας επισκέφτηκε στο Βελιγράδι τον πρόεδρο της Σερβίας Βούτσιτς. Οι δύο αξιωματούχοι επιβεβαίωσαν για άλλη μια φορά τις άριστες σχέσεις Ελλάδας και Σερβίας και συζήτησαν τις προτεραιότητες σε όλο το φάσμα των διμερών σχέσεων, με έμφαση σε θέματα οικονομίας και εξωτερικής πολιτικής και ιδιαίτερα στους τομείς του τουρισμού, του εμπορίου, των υποδομών, των μεταφορών και της ενέργειας. Επίσης, συμφώνησαν να συγκαλέσουν, το συντομότερο δυνατό, το Συμβούλιο Συνεργασίας Υψηλού Επιπέδου. Σε θέματα διεθνούς ενδιαφέροντος ο Έλληνας πρωθυπουργός αναφέρθηκε στην Ουκρανία και ευχαρίστησε τον Σέρβο πρόεδρο για την υποστήριξη της χώρας του στο θέμα της Κύπρου. Τέλος,

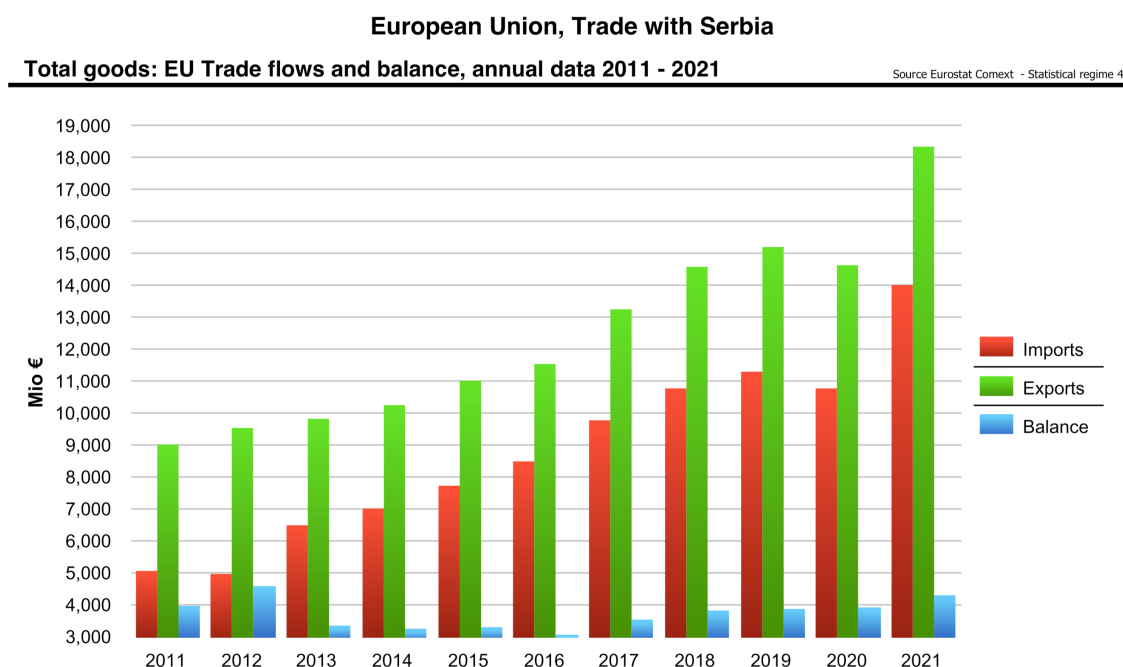
εξέφρασε την σταθερή θέση της Ελλάδα για την ευρωπαϊκή ενσωμάτωση της Σερβίας (Hellenic Republic / The Prime Minister, 2022).

Οι ελληνικές άμεσες και έμμεσες επενδύσεις στη Σερβία την τελευταία 20ετία είναι περισσότερες από 2,5 δισ. ευρώ. Αυτό καταδεικνύει ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται μακροπρόθεσμα σε αυτήν την χώρα. Υπολογίζεται ότι περίπου 150 εταιρείες ελληνικών συμφερόντων ασκούν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα στη Σερβία. Πρέπει να τονιστεί ότι οι ελληνικές εταιρείες είναι από τους πρωτοπόρους των ξένων επενδύσεων στη Σερβία για πάνω από 3 δεκαετίες και δραστηριοποιούνται σχεδόν σε όλους τους τομείς (Οικονομική Επιθεώρηση, 2021).

4 Οι Σχέσεις Σερβίας με τις Μεγάλες Δυνάμεις

4.1 Ευρωπαϊκή Ένωση

Η Σερβία γειτνιάζει με πολλά κράτη – μέλη της ΕΕ (Βουλγαρία, Ρουμανία, Ουγγαρία και Κροατία), ενώ όλα τα υπόλοιπα όμορα κράτη έχουν πολύ καλές σχέσεις με την ΕΕ και αποτελούν υποψήφια προς ένταξη κράτη σε αυτή. Από την άλλη πλευρά η ΕΕ αποτελεί μια ένωση κρατών της Ευρώπης κυρίως όσον αφορά τον οικονομικό τομέα. Το γεγονός αυτό έχει επίπτωση στην εξωτερική πολιτική της Σερβίας, αφού πρωταρχικός στόχος, σύμφωνα με το δόγμα των τεσσάρων πυλώνων, αποτελεί η πλήρης ένταξή της στην ΕΕ (B92, Tadić on Serbia's "four pillars of diplomacy", 2009).

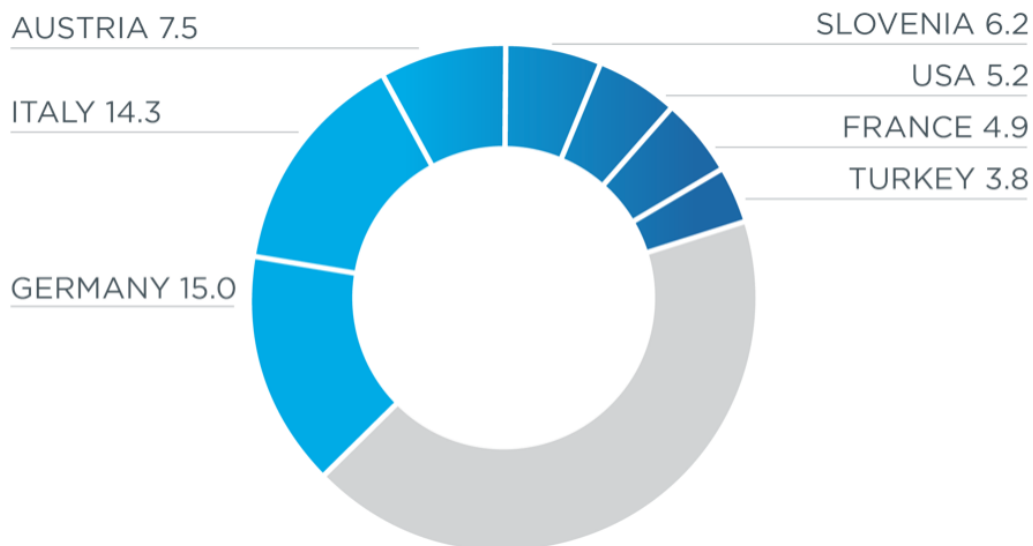

Εικόνα 4-1 : Εισαγωγές - Εξαγωγές μεταξύ Σερβίας και ΕΕ 2011 - 2021

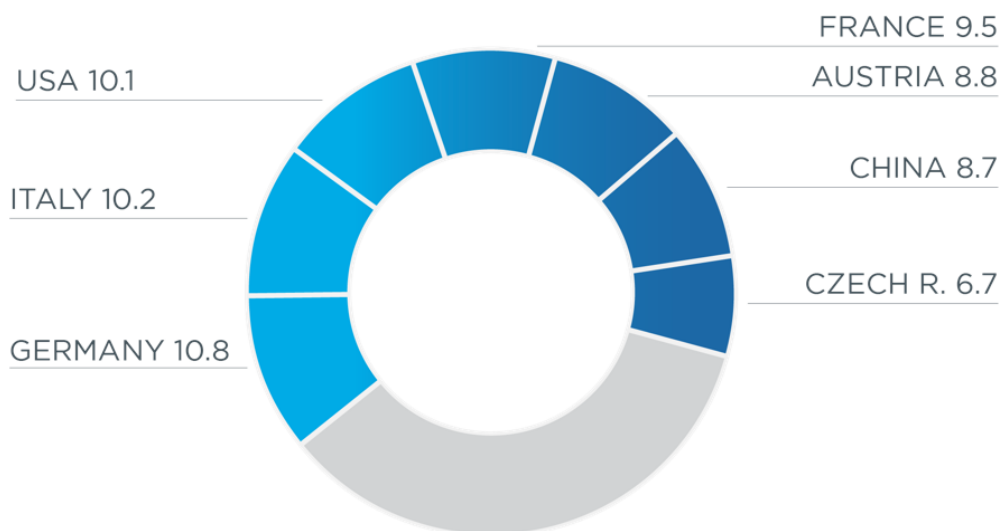
Όπως φαίνεται από το παραπάνω διάγραμμα οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ Σερβίας και ΕΕ έχουν αυξητική πορεία. Οι εξαγωγές κρατών της ΕΕ προς την Σερβία διπλασιάστηκαν στην δεκαετία μεταξύ 2011 – 2021, ενώ οι εισαγωγές από την Σερβία σχεδόν τριπλασιάστηκαν στην αντίστοιχη περίοδο. Για την ΕΕ οι εισαγωγές και εξαγωγές στην Σερβία αποτελούν ένα μικρό ποσοστό των συνολικών εισαγωγών και εξαγωγών της (0,7% και 0,8% αντίστοιχα) (European Commission / Directorate-General for Trade, 2022). Από την άλλη πλευρά οι εισαγωγές της Σερβίας από κράτη της ΕΕ αποτελούν περίπου το 57% του

συνόλου των εισαγωγών της, ενώ οι εξαγωγές της Σερβίας προς τα κράτη της ΕΕ αποτελούν περίπου το 64% των εξαγωγών της (EU in Serbia, 2022). Οι εξαγωγές και εισαγωγές της Σερβίας με την ΕΕ αφορούν διάφορα εφόδια και υλικά και κυρίως μηχανήματα. Αυτό δείχνει ότι τα κράτη – μέλη της ΕΕ αποτελούν τον μεγαλύτερο οικονομικό εταίρο για την Σερβία και ότι οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ της Σερβίας με αυτά είναι ζωτικής σημασίας για την οικονομική ανάπτυξη της. Η άνοδος των εξαγωγών της Σερβίας συνεισφέρει και στην άνοδο του ΑΕΠ της. Για αυτόν τον λόγο καθώς και επειδή η Σερβία γειτνιάζει με πολλές χώρες της ΕΕ, λήφθηκε η απόφαση από την πλευρά της Σερβίας για την εισδοχή της χώρας στους κόλπους της ΕΕ.

Η Σερβία την τελευταία 20ετία προσπαθεί να προσελκύσει επενδύσεις. Από στοιχεία του 2021 φαίνεται ότι έχει προσελκύσει 38 δις ευρώ ως ΞΑΕ από το 2007. Με κάθε τρόπο προσπαθεί να επιδείξει την πολιτική και οικονομική της σταθερότητα καθώς και την γεωγραφική της θέση έτσι ώστε να προσελκύσει επιπλέον ΞΑΕ. Μεγάλες ευρωπαϊκές εταιρείες όπως η Siemens, η Bosch, η Michelin, η Nestle κ.α. έχουν επενδύσει στην Σερβία (Statistical Office of the Republic of Serbia, 2021). Στα παρακάτω διαγράμματα εμφανίζεται η κατανομή των ΞΑΕ στη Σερβία τόσο από πλευράς αριθμού σχεδίων όσο και από πλευρά αξίας των διαφόρων σχεδίων. Έτσι είναι εμφανές ότι κράτη – μέλη της ΕΕ (Γερμανία, Ιταλία, Γαλλία, Αυστρία, Τσεχία) βρίσκονται στις πρώτες θέσεις των επενδυτών στη Σερβία (Development Agency of Serbia, 2022). Η γεινίαση της Σερβίας με κράτη – μέλη της ΕΕ, το κόστος του εργατικού της δυναμικού καθώς και η γεωγραφική της θέση της παρέχουν ένα συγκριτικό πλεονέκτημα στην προσέλκυση επενδύσεων. Επιπλέον, οι μεταφορικοί άξονες που διέρχονται διαμέσω αυτής συνδέουν διάφορες χώρες της ΕΕ. Η Σερβία αποτελεί μια χώρα όπου έχει ανάγκη την προσέλκυση ΞΑΕ, οι οποίες και τελικά θα οδηγήσουν σε μεγαλύτερη οικονομική ευημερία. Από την άλλη πλευρά οι χώρες της ΕΕ ευελπιστούν ότι με την παροχή περισσότερων επενδύσεων θα αυξήσουν την εξάρτηση της Σερβίας προς αυτές και θα μπορέσουν να επιβάλλουν τις πολιτικές τους.

Εικόνα 4-2 : Αριθμός Σχεδίων Ξένων Άμεσων Επενδύσεων

Εικόνα 4-3 : Αξία Σχεδίων Ξένων Άμεσων Επενδύσεων

Μια από της υποεπιτροπές της Συμφωνίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης μεταξύ Σερβίας και ΕΕ, αφορά στην ασφάλεια. Η Σερβία προσπαθεί να συμμετέχει με διάφορους τρόπους στην Κοινή Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΕΠΑΑ) έτσι ώστε να υπάρχει θετική αντιμετώπιση της τόσο σε περιφερειακό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο ασφαλείας. Αυτό επιτυγχάνεται με την συμμετοχή της Σερβίας στις επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων της ΕΕ καθώς και με τη συμμετοχή σερβικών ΕΔ σε πολυεθνικές επιχειρήσεις στο εξωτερικό. Από το 2012 και έπειτα, η Σερβία έχει συμμετάσχει στην Επιχείρηση Ναυτικής Δύναμης της ΕΕ - Atalanta (EUNAVFOR ATALANTA), στη στρατιωτική αποστολή που έχει συσταθεί με σκοπό την ενίσχυση των στρατιωτικών δυνάμεων στη Σομαλία - Εκπαιδευτική Αποστολή της ΕΕ στη Σομαλία (EUTM

Somalia), καθώς και στη στρατιωτική επιχείρηση EUFOR RCA και στη στρατιωτική συμβουλευτική και εκπαιδευτική αποστολή EUMAM RCA στην Κεντροαφρικανική Δημοκρατία και στην εκπαιδευτική αποστολή EUTM Mali στο Μάλι. Επίσης, τον Δεκέμβριο του 2013 συνάφθηκε συμφωνία μεταξύ της Σερβίας και του Γραφείου της Ευρωπαϊκής Υπηρεσία Άμυνας (EDA) για την συμμετοχή της Σερβίας σε προγράμματα του εν λόγω Γραφείου. Τέλος, η Σερβία συμμετέχει ενεργά στον Σχηματισμό Μάχης HELBROC στον οποίο συμμετέχουν διάφορα κράτη – μέλη της ΕΕ και διεξάγει κοινές με αυτά στρατιωτικές ασκήσεις. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε το πρώτο βήμα για την προσέγγιση της με το ΝΑΤΟ, διαθέτοντας δυνάμεις για την Συνεργασία για την Ειρήνη, αφού πολλά κράτη – μέλη της ΕΕ είναι ταυτόχρονα και κράτη – μέλη του ΝΑΤΟ. Η Σερβία προσβλέπει στην συνεργασία στον αμυντικό τομέα με την ΕΕ για (REPUBLIC OF SERBIA / MINISTRY OF DEFENCE , 2022):

- συνέχιση της συμμετοχής στις επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων της ΕΕ,
- συμμετοχή σε προγράμματα και έργα του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Άμυνας,
- έναρξη της εμπλοκής σε σχηματισμούς μάχης της ΕΕ,
- βελτίωση των διοικητικών ικανοτήτων για πιο ενεργό συνεργασία στο πεδίο της ΚΕΠΠΑ.

Η ΕΕ προσπαθεί με κάθε τρόπο να διευκολύνει τον διάλογο ανάμεσα στο Βελιγράδι και την Πρίστινα με στόχο την επίτευξη μιας συνολικής νομικά δεσμευτικής συμφωνίας εξομάλυνσης των σχέσεων μεταξύ του Κοσόβου και της Σερβίας για την αντιμετώπιση εκκρεμών ζητημάτων, προκειμένου και τα δύο μέρη να προχωρήσουν στην αντίστοιχη ευρωπαϊκή πορεία τους, να δημιουργήσουν νέες ευκαιρίες και να βελτιώσουν τη ζωή των πολιτών τους. Η πρωτοβουλία αυτή έχει την έγκριση του ΟΗΕ και η ΕΕ προσπαθεί να συνεργαστεί και με διάφορους άλλους διεθνείς οργανισμούς για αυτόν τον σκοπό. Η ΕΕ θεωρεί ότι μια συμφωνία μεταξύ των μερών είναι επίσης επωφελής για την ασφάλεια, τη σταθερότητα και την ευημερία ολόκληρης της περιοχής. Αυτή η προσέγγιση ξεκίνησε από το 2011 και πλέον ο κάθε Ύπατος

Εκπρόσωπος της ΕΕ για τις Εξωτερικές Υποθέσεις και την Πολιτική Ασφάλειας διευκολύνει αυτόν τον διάλογο σε υψηλό επίπεδο (European External Action Service, 2022). Η ΕΕ προσπαθεί να φέρει τα δύο μέρη στο τραπέζι του διαλόγου έτσι ώστε να λυθούν τα μεταξύ τους προβλήματα. Έχει οριστεί ένας ειδικός εντεταλμένος της ΕΕ από το 2020, ο οποίος προσπαθεί να αμβλύνει τις διαφορές που υπάρχουν και τα διάφορα προβλήματα που δημιουργούνται. Στην κρίση του Αυγούστου του 2022 συναντήθηκε τόσο με την ηγεσία του Κοσόβου όσο και με την σερβική ηγεσία, με σκοπό να μειωθεί η ένταση ανάμεσα στα δύο μέρη, ενώ κατάφερε να έλθουν σε συμφωνία για την ελεύθερη μετακίνηση ανάμεσα τους. Επίσης, φαίνεται ότι λαμβάνει ουδέτερη στάση, κάτι το οποίο ικανοποιεί την Σερβία, αφού τα προηγούμενα χρόνια κατηγορούσε τα δυτικά κράτη για μεροληπτική ως προς το Κόσοβο στάση (Euractiv, Serbia, Kosovo reach free movement agreement under EU-facilitated dialogue, 2022).

Η Σερβία υπέγραψε τη Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης με την ΕΕ το 2008, η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1η Σεπτεμβρίου 2013. Η συμφωνία επιβεβαιώνει την προοπτική της Σερβίας να γίνει μέλος της ΕΕ και ρυθμίζει τις αμοιβαίες σχέσεις μεταξύ των δύο μερών μέχρι την επίτευξη εισδοχής της Σερβίας ως πλήρους μέλους στην ΕΕ. Η Σερβία υπέβαλε το επίσημο αίτημά της για ένταξη στην ΕΕ στις 22 Δεκεμβρίου 2009 και απέκτησε το καθεστώς της υποψήφιας για ένταξη χώρας την 1 Μαρτίου 2012. Την 28 Ιουνίου 2013 λήφθηκε η απόφαση από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με τη Σερβία, η οποία έχει σκοπό την πλήρη ευθυγράμμιση της Σερβίας με το σύστημα, τις αξίες και τη νομοθεσία της ΕΕ. Η έναρξη των διαπραγματεύσεων έγινε στις 21 Ιανουαρίου 2014. Το επίκεντρο των διαπραγματεύσεων είναι οι συνθήκες υπό τις οποίες η Σερβία θα υιοθετήσει, θα εφαρμόσει και θα επιβάλει το κοινοτικό κεκτημένο της ΕΕ, χωρισμένο σε 35 θεματικά κεφάλαια ή έξι ομάδες, σύμφωνα με τη νέα μεθοδολογία. Το 2017 η Σερβία συγκρότησε το Υπουργείο Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης για την ενίσχυση της διαδικασίας των διαπραγματεύσεων με την ΕΕ. Κατά τη διάρκεια της διαπραγματευτικής διαδικασίας μεταξύ της Σερβίας και της ΕΕ, πραγματοποιήθηκαν συνολικά 11 διακυβερνητικές διασκέψεις όπου άνοιξαν 18 διαπραγματευτικά κεφάλαια, δύο από τα οποία έκλεισαν προσωρινά. Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και η ένταξη στην ΕΕ αντιπροσωπεύουν το εθνικό

συμφέρον και τη στρατηγική δέσμευση της Σερβίας. Οι αξίες της ΕΕ είναι οι ίδιες που υποστηρίζει και προσπαθεί να βελτιώσει η Σερβία. Η Σερβία θεωρεί τη διαδικασία προσχώρησης στην ΕΕ ως κίνητρο για μεταρρυθμίσεις και την ενίσχυση των ευρωπαϊκών προτύπων (REPUBLIC OF SERBIA / MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS, 2022).

Η ΕΕ διαθέτει συμφωνίες σταθεροποίησης και σύνδεσης με όλα τα κράτη των δυτικών Βαλκανίων, τα οποία δεν αποτελούν μέλη της. Επίσης, συνεργάζεται στενά μαζί τους για την αντιμετώπιση κοινών προκλήσεων ασφάλειας και υποστηρίζει τους οργανισμούς περιφερειακής συνεργασίας για την τόνωση της οικονομικής ανάπτυξης, τη βελτίωση της συνδεσιμότητας και την ενίσχυση της ασφάλειας σε ολόκληρη την περιοχή. Από το 2018 πραγματοποιούνται τακτικές σύνοδοι κορυφής ΕΕ - δυτικών Βαλκανίων, με τους ηγέτες της ΕΕ να επιβεβαιώνουν την αποφασιστικότητα της για την εμβάθυνση των σχέσεων της ΕΕ με τα κράτη της περιοχής. Μέσω του Οικονομικού και Επενδυτικού Σχεδίου, η ΕΕ έχει κινητοποιήσει πολλούς πόρους για τη στήριξη της συνδεδεμένης, πράσινης και εστιασμένης στους ανθρώπους ανάπτυξης, προς όφελος της περιοχής και της Ευρώπης συνολικά (European External Action Service, The EU and the Western Balkans: towards a common future, 2022). Η Σερβία προσπαθεί να επωφεληθεί με διάφορους τρόπους από τις πολιτικές που ασκεί η ΕΕ στην περιοχή των δυτικών Βαλκανίων και να ενισχύσει μέσω αυτών την συνεργασία της με τα υπόλοιπα κράτη της περιοχής. Η ΕΕ παρουσιάζεται ως ο καταλύτης για την καλυτέρευση των διαταραγμένων σχέσεων ανάμεσα στα κράτη της περιοχής. Ο οικονομικός παράγοντας της ΕΕ φαίνεται ότι είναι σε θέση να δώσει ώθηση στις σχέσεις συνεργασίας ανάμεσα στα κράτη των δυτικών Βαλκανίων.

Όπως αναφέρθηκε σε διάφορα σημεία του προηγούμενου κεφαλαίου η Σερβία προσπαθεί με συνδεθεί στον τομέα του ενεργειακού τομέα με διάφορα κράτη – μέλη της ΕΕ (Ρουμανία, Βουλγαρία, Ουγγαρία, Κροατία) και με την βοήθεια της ΕΕ να μειωθεί η εξάρτησή της από το ρωσικό φυσικό αέριο (N1, 2022). Η ΕΕ γνωρίζει για την κεντρική θέση της Σερβίας εντός των Βαλκανίων και προσπαθεί να εκμεταλευτεί τις καλές οικονομικές σχέσεις με αυτήν έτσι ώστε να

επωφεληθούν διάφορα κράτη – μέλη της (η Βουλγαρία) με την διασύνδεση μαζί της.

Η ΕΕ μέσω της Συμφωνίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης που έχει με την Σερβία ωθεί την Σερβία να συμμετάσχει στις κυρώσεις που έχουν επιβληθεί στην Ρωσία εξαιτίας της εισβολής στην Ουκρανία. Σε διαφορές εκθέσεις της η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναφέρει ότι η Σερβία πρέπει να ευθυγραμμιστεί με την ΕΕ σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, ενώ αρκετοί ευρωβουλευτές έχουν ζητήσει την απόσυρση της χρηματοδότησης της ΕΕ μέχρι αυτή να επιβάλει κυρώσεις στη Ρωσία. Από την άλλη πλευρά η σερβική κυβέρνηση δεν μπορεί να στραφεί εναντίον της κοινής γνώμης της Σερβίας, η οποία υποστηρίζει ότι η Ρωσία τους βοηθάει στο ζήτημα του Κοσόβου καθώς και λόγω της φυλετικής και θρησκευτικής τους συγγένειας. Δημοσκόπηση που διενεργήθηκε τον Απρίλιο του 2022 κατέδειξε μεταστροφή της κοινής γνώμης για τον εάν επιθυμούν η Σερβία να αποτελέσει μέλος της ΕΕ (44% κατά έναντι 35% υπέρ). Το γεγονός αυτό καταδεικνύει ότι οι σέρβοι πολίτες μπορούν να αλλάξουν γρήγορα απόφαση για το εάν επιθυμούν να αποτελέσουν ενεργό μέλος της ενωμένης Ευρώπης.

Το ζήτημα των κυρώσεων εναντίον της Ρωσίας αποτέλεσε κεντρικό θέμα στις εκλογές του Απριλίου του 2022, αλλά οι υποψήφιοι γνώριζαν ότι η συμπίεση με την ΕΕ σε θέματα κυρώσεων εναντίον της Ρωσίας δεν θα τους έδινε κάποιο πλεονέκτημα απέναντι στους αντιπάλους τους (Euractiv, Serbian president remains firmly against EU's Russian sanctions, 2022). Όμως η Σερβία, όπως έκανε και η ΕΕ, προχώρησε σε επιβολή κυρώσεων στον φιλορώσο Ουκρανό πρώην πρόεδρο Γιανουκόβιτς και καταδίκασε τον φιλορώσο Λευκορώσο πρόεδρο Λουκασένκο (Euractiv, Serbia's EU ambition – the best guarded secret in the election campaign, 2022). Τα παραπάνω γεγονότα δείχνουν ότι η Σερβία δεν απορρίπτει όλα τα μέτρα της ΕΕ εναντίον της Ρωσίας, αλλά επιλέγει μόνο αυτά τα οποία δεν θα έχουν σοβαρές επιπτώσεις στις σχέσεις μαζί της. Τέλος, η ΕΕ εκτιμά την προσπάθεια της Σερβίας να τηρήσει μετριοπαθή στάση στο θέμα της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης και δεν υποστηρίζει τάσεις ανεξαρτητοποίησης της Σερβικής Δημοκρατίας της και την υπονόμηση της εδαφικής της ακεραιότητας (Euractiv, German defence minister welcomes Serbia's stance on Bosnia, Russia, 2022).

4.2 ΗΠΑ

Οι ΗΠΑ αποτελούν μια χώρα, η οποία μετά την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού έχει εισέλθει στα Βαλκάνια. Σχεδόν όλες οι χώρες των Βαλκανίων αποτελούν κράτη – μέλη του ΝΑΤΟ εκτός από την Σερβία, το Κόσοβο και την Βοσνία – Ερζεγοβίνη. Οι σχέσεις της Σερβίας με τις ΗΠΑ διαταράχθηκαν λόγω των αεροπορικών βομβαρδισμών του ΝΑΤΟ το 1995 στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη και το 1999 εξαιτίας του ζητήματος του Κοσόβου. Οι σέρβοι πολίτες θεωρούν ότι οι ΗΠΑ βρίσκονται πίσω από την ανεξαρτητοποίηση του Κοσόβου το 2008. Γενικά, οι ΗΠΑ αντιμετωπίζονται με δυσπιστία στην Σερβία επειδή η Σερβία φάνηκε ότι δεν πέτυχε τους στόχους της εξωτερικής πολιτικής που είχε θέσει τόσο στην περίπτωση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης όσο και σε αυτήν του Κοσόβου. Οι ΗΠΑ επιδιώκουν να ενισχύσουν τη σχέση τους με τη Σερβία εμβαθύνοντας τη συνεργασία που βασίζεται στο αμοιβαίο συμφέρον και τον σεβασμό. Οι ΗΠΑ επιθυμούν η Σερβία να είναι μέρος μιας σταθερής περιοχής των Βαλκανίων και το επιδιώκουν υποστηρίζοντας την ένταξη της Σερβίας στους ευρωπαϊκούς θεσμούς, βοηθώντας στην εξομάλυνση των σχέσεων της Σερβίας με το Κόσοβο, ενισχύοντας το κράτος δικαίου, συνεργαζόμενοι σε θέματα ασφάλειας και προωθώντας την οικονομική ανάπτυξη της. Οι ΗΠΑ συνεχίζουν να υποστηρίζουν τις προσπάθειες της Σερβίας να ενταχθεί στην ΕΕ. Από το 1998, οι ΗΠΑ έχουν παράσχει πάνω από 1,1 δις \$ σε βοήθεια στη Σερβία για να τη βοηθήσουν όσον αφορά τους δημοκρατικούς της θεσμούς να ενσωματωθεί σε περιφερειακούς και δυτικούς θεσμούς. Η αμυντική συνεργασία των ΗΠΑ με την Σερβία ενισχύεται με την ασφάλεια των συνόρων, βοηθώντας τη συνεχή εκκαθάριση εκρηκτικών (U.S. Department of State, 2021).

Η μεγάλη απόσταση ανάμεσα στις ΗΠΑ και την Σερβία έχει επιπτώσεις και στις εμπορικές τους σχέσεις. Οι εισαγωγές και εξαγωγές από και στις ΗΠΑ αποτελούν το 1,4% και το 2% αντίστοιχα των συνολικών εισαγωγών και εξαγωγών της. Οι ΗΠΑ αποτελούν την 8^η σε σειρά χώρα με την οποία η Σερβία έχει εμπορικές σχέσεις (European Commission / Directorate-General for Trade, 2022). Από την άλλη πλευρά οι εισαγωγές και εξαγωγές των ΗΠΑ από και προς την Σερβία αποτελούν μόνο ένα πάρα πολύ μικρό ποσοστό των συνολικών τους εισαγωγών και εξαγωγών.

Στα διαγράμματα 4-2 και 4-3 φαίνεται ότι οι ΗΠΑ είναι από τις πρώτες χώρες που επενδύουν μέσω ΞΑΕ στη Σερβία. Συγκεκριμένα ο αριθμός των σχεδίων που χρηματοδοτούν αποτελεί το 5,2% του συνόλου των σχεδίων, ενώ η αξία τους αντιστοιχεί στο 10,2% της συνολικής αξίας όλων των σχεδίων (Statistical Office of the Republic of Serbia, 2021). Ενδεικτικά αναφέρονται οι εταιρείες NCR, Philip Morris, Molson Coors, Ball Packaging, Coca-Cola, PepsiCo, Cooper Tire και Ametek καθώς και άλλες στον τομέα της πληροφορικής όπως Microsoft, Oracle, FIS, και IBM όπου έχουν επενδύσει στην Σερβία. Οι αμερικανικές εταιρείες έχουν επενδύσει περίπου 4 δισεκατομμύρια δολάρια στη Σερβία και απασχολούν περισσότερους από 20.000 εργαζομένους. Το γεγονός αυτό φανερώνει ότι η Σερβία κατάφερε να προσελκύσει άμεσες επενδύσεις από τις ΗΠΑ η αξία των οποίων είναι μεγαλύτερη από τον μέσο όρο των σχεδίων που εκπονούνται στη Σερβία. Οι ΗΠΑ προσπαθούν με κάθε τρόπο να βοηθήσουν οικονομικά μια ανερχόμενη οικονομία όπως αυτή της Σερβίας, έτσι ώστε αυτό να ανατρέψει την άποψη της σερβικής κοινής γνώμης για αυτές. Υπάρχει αυξανόμενο ενδιαφέρον από πιθανούς επενδυτές των ΗΠΑ στη Σερβία, σύμφωνα με τις θετικές οικονομικές τάσεις και με την προοπτική ένταξη της Σερβίας στην ΕΕ. Τον Σεπτέμβριο του 2018, οι ΗΠΑ και η Σερβία υπέγραψαν Μνημόνιο Συνεννόησης για τη συνεργασία σε έργα υποδομής και το 2020 η Σερβία υπέγραψε τις Δεσμεύσεις της Ουάσιγκτον για την προώθηση της οικονομικής ομαλοποίησης με το Κόσοβο (U.S. Department of State, 2021). Οι ΗΠΑ μέσω του Οργανισμού για την Παγκόσμια Ανάπτυξη (USAID) συνεργάζονται για 20 και πλέον έτη με τη σερβική κυβέρνηση, μη κυβερνητικούς οργανισμούς, διεθνείς χορηγούς και άλλους οργανισμούς των ΗΠΑ για να προωθήσουν μεταρρυθμίσεις που θα συμβάλουν στην οικονομική ανάπτυξη. Η USAID για την οικονομική ανάπτυξη της Σερβίας βοηθά επίσης τις σερβικές επιχειρήσεις να υιοθετήσουν πρακτικές ώστε να γίνουν πιο καινοτόμες και ανταγωνιστικές (USAID, SERBIA, 2022). Ο οργανισμός αυτός συνομιλεί απευθείας με την ανώτερη ηγεσία της σερβικής κυβέρνησης και πολλές φορές επικροτεί δημόσια της ενέργειές της. Αυτό πραγματοποιήθηκε και τον Φεβρουάριο του 2022 όπου η επικεφαλής του οργανισμού σε συνάντησή της με τον πρόεδρο της Σερβίας Βούσιτς, εκθείασε τις επιδόσεις της Σερβίας σε θέματα οικονομίας και δήλωσε την εκτίμησή της για τις δηλώσεις του σέρβου προέδρου, που αφορούσαν στην εδαφική ακεραιότητα της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης. Επίσης,

απέσπασε και δήλωση υποστήριξης του σέρβου προέδρου για την εδαφική ακεραιότητα της Ουκρανίας, αφού η Σερβία δεν είχε υποβάλλει κυρώσεις στη Ρωσία (USAID, ADMINISTRATOR SAMANTHA POWER'S MEETING WITH SERBIAN PRESIDENT ALEKSANDAR VUČIĆ, 2022). Επίσης, μέσω αυτού του οργανισμού οι ΗΠΑ χρηματοδοτούν προγράμματα για την μείωση της κατανάλωσης φυσικού αερίου στη Σερβία. Αυτό πραγματοποιείται εξαιτίας της μεγάλης εξάρτησης της Σερβίας από το ρωσικό φυσικό αέριο (USAID, USAID SERBIA ENERGY EFFICIENCY PROJECT, 2021).

Το διμερές πρόγραμμα κρατικής σχέσης της Εθνοφρουράς του Οχάιο με τη Σερβία αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της σχέσης ασφαλείας των ΗΠΑ με αυτή. Κατά τη διάρκεια της 15χρονης συνεργασίας, η ανωτέρω σχέση αποτέλεσε μια αποτελεσματική πλατφόρμα για την ανάπτυξη ζωντανών και στενών διμερών δεσμών μεταξύ των ΕΔ των δύο κρατών. Η Σερβία συμμετέχει ενεργά στο πρόγραμμα Συνεργασίας για την Ειρήνη του ΝΑΤΟ και οι ΗΠΑ είναι σταθερός υποστηρικτής των προσπαθειών της Σερβίας να ενισχύσει τη σχέση της με το ΝΑΤΟ. Οι ΗΠΑ και η Σερβία συνεργάζονται μέσω του προγράμματος Διεθνούς Στρατιωτικής Εκπαίδευσης και Εκπαίδευσης, για να επιτρέψουν σε Σέρβους και Αμερικανούς στρατιωτικούς να εκπαιδεύονται μαζί. Οι ΗΠΑ θεωρούν ότι η Σερβία συμβάλει στις παγκόσμιες προσπάθειες διατήρησης της ειρήνης. Με διάφορα προγράμματα έχουν παράσχει περίπου 28 εκατ. \$ σε βοήθεια στη Σερβία για εξοπλισμό, εκπαίδευση και ειρηνευτικές επιχειρήσεις από το 2009. Οι ΗΠΑ έχουν παραδώσει συνολικά 40 τροχοφόρα οχήματα υψηλής κινητικότητας (HMMWVs/Humvees) και μηχανικό και κατασκευαστικό εξοπλισμό, καθώς και άλλον εξοπλισμό άνω των 7 εκατ. \$ για την ανάπτυξη του Κέντρου Εκπαίδευσης Περιφερειακών Ειρηνευτικών Επιχειρήσεων των Σερβικών ΕΔ και για την υποστήριξη της συμμετοχής της Σερβίας σε πολυεθνικές επιχειρήσεις του ΟΗΕ και της ΕΕ. Η Σερβία λαμβάνει βοήθεια από τις ΗΠΑ στους τομείς της καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων, της καταπολέμησης των ναρκωτικών και των παγκόσμιων απειλών και των ερευνών για εγκλήματα στον κυβερνοχώρο (U.S. Department of State, 2021). Επιπλέον, οι ΗΠΑ και η Σερβία προσπαθούν με κάθε τρόπο να εμβαθύνουν τη στρατιωτική τους συνεργασία. Το 2021 πραγματοποιήθηκε σύνοδος για διμερείς αμυντικές διαβουλεύσεις μεταξύ των ΗΠΑ και της Σερβίας. Σε αυτήν την σύνοδο αποφασίστηκε η εκτέλεση ενός

5ετούς προγράμματος στρατιωτικών ασκήσεων μεταξύ των δύο κρατών ως ένας βασικός πυλώνας της συνεργασίας τους για την ασφάλεια. Εκτός από αυτό εξετάστηκε ένα 5ετές σχέδιο άσκησης και εκπαίδευσης με επίκεντρο τις Ειδικές Επιχειρήσεις (U.S. European Command, 2021). Η επίσκεψη του Υποδιοικητή της EUCOM στην Σερβία τον Απρίλιο του 2022 καταδεικνύει ότι οι σχέσεις των δύο κρατών στον στρατιωτικό τομέα έχουν περάσει σε άλλο επίπεδο, αφού φαίνεται ότι τα δύο κράτη συνεργάζονται στον τομέα της ασφάλειας και στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας (Serbian Armed Forces, Visit by EUCOM Deputy Commander, 2022).

Οι ΗΠΑ, ως μέλος του NATO, σέβονται πλήρως την πολιτική στρατιωτικής ουδετερότητας της Σερβίας. Το NATO προσπαθεί με κάθε τρόπο να αναπτύξει συνεργασία και διάλογο με τη Σερβία μέσω του προγράμματος Σύμπραξη για την Ειρήνη (PfP) και του Ευρωατλαντικό Συμβούλιο Εταιρικής Σχέσης (EAPC). Η Σερβία βρίσκεται επί του παρόντος στη διαδικασία μετάβασης στο νέο Πρόγραμμα Προσαρμοσμένης Συνεργασίας (ITPP), το οποίο παρέχει ένα ενημερωμένο πλαίσιο που προσαρμόζεται ξεχωριστά στους στόχους κάθε εταίρου για τη σχέση του με το NATO (NATO, 2022). Η Σερβία έχει αρχίσει να εμβαθύνει τις σχέσεις της με το NATO, όπου οι ΗΠΑ αποτελούν ηγετικό μέλος. Οι ΗΠΑ προσπαθούν είτε με διμερείς συμφωνίες είτε με συμφωνίες μέσω του NATO να απομακρύνουν της Σερβία από την Ρωσία. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 2019 η Σερβία πραγματοποίησε περισσότερες στρατιωτικές ασκήσεις με κράτη – μέλη του NATO παρά με τη Ρωσία. Αυτό καταδεικνύει την προσπάθεια των ΗΠΑ να απομακρύνουν την Σερβία στρατιωτικά από τη Ρωσία, έτσι ώστε η τελευταία να μην έχει κάποιον σύμμαχο στην περιοχή των Βαλκανίων (European Western Balkans, Serbia held more exercises with NATO than with Russia in 2019, 2019).

Παρόλο που οι σχέσεις μεταξύ ΗΠΑ και Σερβίας έχουν βελτιωθεί αρκετά υπάρχουν ακόμη διάφορα προβλήματα σε αυτές. Οι ΗΠΑ επιθυμούν να υπάρχει εδαφική ακεραιότητα των κρατών της περιοχής των δυτικών Βαλκανίων. Για τον λόγο αυτό καταδίκασαν μέσω της πρεσβείας τους Βελιγράδι τις δηλώσεις του σέρβου υπουργού Εσωτερικών για ενοποίηση όλων των Σέρβων. Η ιδέα αυτή είχε ως αποτέλεσμα τις προηγούμενες δεκαετίες να υπάρξουν αιματηρές

συγκρούσεις στην περιοχή των δυτικών Βαλκανίων (AP NEWS, US rejects 'Serbian world' advocated by Serbian minister, 2022). Οι ΗΠΑ ήταν η πρώτη χώρα, η οποία αναγνώρισε το Κόσοβο ως ανεξάρτητο κράτος το 2008. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τον ηγετικό τους ρόλο στο NATO κατά την διάρκεια των αεροπορικών βομβαρδισμών στη Σερβία το 1999, καταδεικνυει ότι έχουν μια αντι-σερβική στάση πάνω στο βασικό ζήτημα της σερβικής εξωτερικής πολιτικής. Στις αρχές της δεκαετίας του 2020 οι ΗΠΑ θεωρούσαν κατάλληλη την διαμεσολάβηση της ΕΕ για την έναρξη διαλόγου μεταξύ Βελιγραδίου και Πρίστινας. Κατά την διάρκεια της προεδρίας Τραμπ η πολιτικής τους επικεντρώθηκε σε μια πιο άμεση διευκόλυνση των διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο μερών. Τον Σεπτέμβριο του 2020, λίγο μετά την επανέναρξη του διαλόγου υπό την ηγεσία της ΕΕ, ο τότε κοσοβάρος πρωθυπουργός Χότι και ο Σέρβος Πρόεδρος Βούτσιτς συναντήθηκαν στον Λευκό Οίκο για να υπογράψουν χωριστές συμφωνίες που στοχεύουν σε μεγάλο βαθμό στην εξομάλυνση των οικονομικών σχέσεων των κρατών τους. Μεταξύ άλλων μέτρων, τα δύο μέρη δεσμεύτηκαν να εργαστούν σε διασυννοριακά έργα υποδομής, με την υποστήριξη της Διεθνούς Οικονομικής Εταιρείας Ανάπτυξης των ΗΠΑ. Οι προαναφερθείσες πρωτοβουλίες μεσολάβησαν εκτός του πλαισίου διαλόγου υπό την ηγεσία της ΕΕ και οι Αμερικανοί αξιωματούχοι δεν διαβουλευτήκαν πλήρως με αξιωματούχους της ΕΕ εκ των προτέρων. Το γεγονός αυτό έδειξε ότι υπήρχαν δύο πόλοι, οι οποίοι προσπαθούν να διευκολύνουν την προσέγγιση Κοσόβου – Σερβίας και αυτό μπορούσε να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην όλη διαδικασία. Η προεδρία Μπάιντεν επιβεβαίωσε την υποστήριξη των ΗΠΑ στον διάλογο υπό την ηγεσία της ΕΕ και ζήτησε μεγαλύτερη συνεργασία με την ΕΕ στο υπόψη ζήτημα (Garding, 2021). Τα τελευταία χρόνια οι ΗΠΑ έχουν περισσότερο ουδέτερη στάση ανάμεσα σε διενέξεις ανάμεσα στο Κόσοβο και την Σερβία. Έτσι τον Μάρτιο του 2022 οι ΗΠΑ επέκρινε την στάση της κυβέρνησης του Κοσόβου για την συμμετοχή των Σέρβων του Κοσόβου στις προεδρικές εκλογές της Σερβίας, επειδή δεν τήρησε την δέσμευσή της για την προστασία των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων όλων των πολιτών του Κοσόβου, συμπεριλαμβανομένων των μελών μειονοτικών ομάδων (U.S. Department of State, Joint Statement on Kosovo, 2022). Όσον αφορά τον πόλεμο στην Ουκρανία η σερβική κοινή γνώμη, σε αντίθεση με άλλα κράτη των δυτικών Βαλκανίων, θεωρεί ως πρωταίτιους τόσο τις ΗΠΑ όσο και το NATO (bne IntelliNews, Serbians blame US and Nato for

Ukraine war, 2022). Οι ΗΠΑ προσπαθούν να προσελκύσουν την Σερβία στο μπλοκ των κρατών που έχουν επιβάλει κυρώσεις στην Ρωσία χωρίς να μπορέσουν να το επιτύχουν. Είναι ενδεικτικές οι δηλώσεις του πρεσβευτή των ΗΠΑ στο Βελιγράδι, ο οποίος δήλωσε ότι ελπίζει ότι αυτός ο πόλεμος θα φέρει τη Σερβία πιο κοντά στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ. Επίσης, παρότρυνε τη Σερβία να καταλάβει πού θέλει να είναι σε λίγα χρόνια και ποιοί είναι οι φίλοι της και ποιοί όχι. Οι δηλώσεις αυτές πραγματοποιήθηκαν μετά την επίσκεψη του υπουργού εσωτερικών της Σερβίας Βούλιν στη Μόσχα, ο οποίος στις εκεί συνομιλίες τόνισε την αδελφότητα μεταξύ Ρωσίας και Σερβίας (Euractiv, US Ambassador hopes Ukraine war will bring Serbia closer to Europe, US, 2022).

4.3 Ρωσία

Η Ρωσία αποτελεί μια χώρα, η οποία έχει φυλετική και θρησκευτική συγγένεια με την Σερβία. Η Ρωσία βρίσκεται πίσω από την ανεξαρτησία της Σερβίας από την Οθωμανική Αυτοκρατορία κατά την διάρκεια του 19^{ου} αιώνα και ήταν αυτή που πρώτη κήρυξε τον πόλεμο στις κεντρικές Αυτοκρατορίες, οι οποίες επιτέθηκαν στην Σερβία κατά την διάρκεια του Α΄ ΠΠ. Τα γεγονότα αυτά έχουν ως αποτέλεσμα η σερβική κοινή να διάκειται θετικά προς τη Ρωσία. Επίσης, η υποστήριξη που παρέχει η Ρωσία ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ ασκώντας το δικαίωμα της αρνησικυρίας για την μη αναγνώριση του Κοσόβου ως ανεξάρτητου κράτους είναι ζωτικής σημασίας για τα συμφέροντα της Σερβίας.

Η μεγάλη απόσταση ανάμεσα στην Ρωσία και την Σερβία έχει επιπτώσεις και στις εμπορικές τους σχέσεις. Οι εισαγωγές και εξαγωγές της Σερβίας από και προς την Ρωσία αποτελούν το 5,3% και το 3,9% αντίστοιχα των συνολικών εισαγωγών και εξαγωγών της. Η Ρωσία αποτελεί την 3^η σε σειρά χώρα με την οποία η Σερβία έχει εμπορικές σχέσεις, όμως είναι σε μεγάλη απόσταση σε σχέση με την 1^η (είναι η ΕΕ) και το σύνολο του εμπορίου της Σερβίας με την Ρωσία είναι το 4,7% του συνόλου έναντι του 60,3% της ΕΕ (European Commission / Directorate-General for Trade, 2022). Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Σερβίας στη Ρωσία αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 7,26%, από 366 εκατ. \$ το 2006 σε 976 εκατ. \$ το 2020. Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Ρωσίας στη Σερβία μειώθηκαν με ετήσιο ρυθμό 3,48%, από 2,06 δις \$ το 2006

σε 1,26 δις \$ το 2020. Η Σερβία εισάγει πετρέλαιο και φυσικό αέριο κυρίως από τη Ρωσία. Οι εξαγωγές της Ρωσίας στη Σερβία αποτελούν μόλις το 0,38% του συνόλου των εξαγωγών της (OEC, Serbia / Russia, 2022).

Στα διαγράμματα 4-2 και 4-3 φαίνεται ότι η Ρωσία δεν βρίσκεται μέσα στις πρώτες χώρες που επενδύουν μέσω ΞΑΕ στη Σερβία (Statistical Office of the Republic of Serbia, 2021). Οι συνολικές επενδύσεις της Ρωσίας στη Σερβία, την περίοδο 2010-2018, ανήλθαν σε 1,350 δις ευρώ και έτσι η Ρωσία κατά την διάρκεια αυτής της περιόδου κατατάσσεται στην 4η θέση μεταξύ των μεγαλύτερων επενδυτών χωρών στη Σερβία. Με αυτόν τον τρόπο οι διάφορες ρωσικές εταιρίες απασχολούν πολλούς εργαζομένους εντός της Σερβίας. Το μεγαλύτερο μέρος των εξαγωγών από την Ρωσία στη Σερβία αποτελούν τα προϊόντα πετρελαίου και το φυσικό αέριο. Η εταιρεία Gazprom είναι αυτή που δραστηριοποιείται περισσότερο στην Σερβία (Buy Serbian, 2019). Το 2022 οι ρωσικές άμεσες επενδύσεις ανήλθαν σε 2,473 δις ευρώ, ενώ μόνο το 2021 προστέθηκαν μόλις 30,4 εκατ. ευρώ. Επιπλέον, υφίσταται συμφωνία ελεύθερου εμπορίου μεταξύ Σερβίας και Ρωσίας στα πρότυπα της συμφωνίας που έχει σε αυτόν τον τομέα η Σερβία με την ΕΕ (Serbian Monitor, 2022).

Οι ΕΔ της Σερβίας και της Ρωσίας διεξήγαγαν ετήσια από το 2015 έως το 2021 την άσκηση «Slavic Brotherhood» μαζί με την Λευκορωσία, η οποία πραγματοποιείται σε διαφορετική τοποθεσία κάθε χρονιά. Η άσκηση αυτή έχει ως σκοπό να αυξήσει την συνεργασία ανάμεσα σε αυτά τα κράτη για την αντιμετώπιση διαφόρων έκτακτων καταστάσεων σύμφωνα με τα σενάρια της εκάστοτε άσκησης. Το 2020 ύστερα από πιέσεις της ΕΕ, η Σερβία ακύρωσε την συμμετοχή της στην υπόψη άσκηση εξαιτίας της κατάστασης που επικρατούσε στην Λευκορωσία, όπου ήταν προγραμματισμένη να εκτελεστεί (Balkan Insight, Serbia Quits Joint Military Exercise, Citing 'Terrible EU Pressure', 2020). Το 2021 η υπόψη άσκηση διεξάχθηκε στη Ρωσία και συμμετείχαν σε αυτή 1000 στρατιώτες των ειδικών δυνάμεων και στόχευε στην εξάσκηση τους σε αντιπρομοκρατικές επιχειρήσεις, ενώ πραγματοποιήθηκε και η ανάπτυξη μέσω ηλεκτρονικού πολέμου (Serbian Armed Forces, Exercise "Slavic Brotherhood 2021", 2021). Οι κοινές ασκήσεις, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν από κοινού μεταξύ Σερβίας και Ρωσίας είναι πολύ λιγότερες από αυτές που

πραγματοποιήθηκαν μεταξύ Σερβίας και κρατών – μελών του NATO και της ΕΕ. Το 2022 η Ρωσία δώρισε στη Σερβία 30 άρματα T72 και 30 τεθωρακισμένα οχήματα BRDM-2 που κοστολογούνται περίπου στα 30 εκατ. ευρώ (European Western Balkans, Russia donates tanks to Serbia, NATO does not see it as a problem, 2020). Οι δεσμοί ανάμεσα στην Σερβία και την Ρωσία υφίστανται και είναι ιδιαίτερα στενοί τα τελευταία χρόνια τόσο σε επίπεδο στρατιωτικών ασκήσεων όσο και σε επίπεδο στρατιωτικού εξοπλισμού της Σερβίας. Εξάλλου ένα μεγάλο μέρος των υφιστάμενων στρατιωτικών μέσων της Σερβίας είναι ρωσικής κατασκευής. Ο πρόεδρος της Σερβίας Βούτσιτς κατά την διάρκεια συνέντευξής του ανέφερε ότι δεν υφίσταται ζήτημα για την κατασκευή ρωσικής στρατιωτικής βάσης στη Σερβία. Στην ίδια συνέντευξη τόνισε ότι η Σερβία παραμένει ουδέτερη στρατιωτικά χώρα και δεν πρόκειται να φιλοξενήσει στην επικράτειά της μια στρατιωτική βάση από κάποια άλλη χώρα (B92, "No one will force me to let Serbia build a foreign military base on its territory", 2022). Ωστόσο, υφίσταται από το 2016 στην περιοχή της Νις, το λεγόμενο Ρωσο – Σερβικό Ανθρωπιστικό Κέντρο για ανταπόκριση σε περίπτωση πυρκαγιάς, φυσικών καταστροφών και τεχνολογικών καταστροφών και την παροχή ανθρωπιστικής βοήθεια σε άτομα που πλήττονται από καταστάσεις έκτακτης ανάγκης. Όμως αυτό το Κέντρο αποτελεί ένα μέσο με το οποίο η Ρωσία προσπαθεί να επηρεάσει διάφορες καταστάσεις στην περιοχή των δυτικών Βαλκανίων, σύμφωνα με αναφορές από δυτικά μέσα (European Council on Foreign Relations, 2022).

Η Ρωσία υποστηρίζει την Σερβία στο ζήτημα του Κοσόβου. Ήταν η πρώτη χώρα που απέστειλε στρατιωτικές δυνάμεις εντός του Κοσόβου το 1999, ενώ από το 2008 και έπειτα ασκεί το δικαίωμα της αρνησικυρίας στην Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ για την αναγνώριση της ανεξαρτησίας του Κοσόβου. Η Ρωσία αποτελεί έναν από τους σταθερούς συμμάχους της Σερβίας σε αυτό το ζήτημα, με αποτέλεσμα οι διπλωματικές σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών να βρίσκονται σε πάρα πολύ καλό επίπεδο. Από την άλλη πλευρά και λόγω του ζητήματος που υπάρχει στο Κόσοβο, η Σερβία δεν αναγνώρισε την προσάρτηση της Κριμαίας και των άλλων 4 ουκρανικών περιοχών στην Ρωσία. Η Σερβία, όταν η Ρωσία προσάρτησε την Κριμαία το 2014, αρνήθηκε να αναγνωρίσει την επιθετικότητα της Ρωσίας και να της επιβάλει κυρώσεις, ενώ εξήγησε ότι σέβεται

την κυριαρχία και την εδαφική ακεραιότητα της Ουκρανίας ως φιλικής χώρας που δεν είχε αναγνωρίσει την ανεξαρτησία του Κοσόβου. Το 2017 η Σερβία στο ζήτημα της Κριμαίας προσπάθησε να αποφύγει να κατονομάσει τη Ρωσία ως επιτιθέμενο στην υπόψη περιοχή, ενώ εξέφρασε την επιθυμία να λυθεί η διαφορά ανάμεσα στα δύο κράτη που έχουν αμφότερα φιλικές σχέσεις με αυτήν. Από την άλλη πλευρά, η Σερβία ψήφισε υπέρ ενός ψηφίσματος του ΟΗΕ που καλεί τη Ρωσία να σταματήσει τις ενέργειές της στην Ουκρανία. Ενώ υφίσταται η Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης με την ΕΕ, σύμφωνα με την οποία η Σερβία συμφώνησε να ευθυγραμμίσει την εξωτερική της πολιτική και την πολιτική ασφάλειας με αυτήν της ΕΕ, η Σερβία παραμένει πολιτικά δεσμευμένη με τη Ρωσία, καθώς χρειάζεται τη διπλωματική υποστήριξη της για το Κόσοβο. Όπως έδειξε μια δημοσκόπηση, το 54% των Σέρβων πολιτών βλέπουν τη Ρωσία ως σύμμαχο και το 95% τη βλέπει είτε ως σύμμαχο είτε ως απαραίτητο εταίρο (European Council on Foreign Relations, 2022). Το 2022 η Σερβία δεν αναγνώρισε τα δημοψηφίσματα που διεξήγαγε η Ρωσία σε 4 περιοχές της Ουκρανίας παρά τις στενές της σχέσεις με αυτήν (REUTERS, Serbia won't recognise results of Russia's referendums in Ukraine - Vucic, 2022). Η Σερβία, παρά την διεθνή κατακραυγή για την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, υπέγραψε στο πλαίσιο της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ συμφωνία, που ονομάζεται Σχέδιο Διαβούλευσης, και έχει ως στόχο να καθορίσει τις σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών σε θέματα εξωτερικής πολιτικής για το 2023 και το 2024, παρά τις αντιρρήσεις της ΕΕ (Euronews, Serbian foreign minister plays down deal with Lavrov after flak from Brussels, 2022). Επίσης, στο πλαίσιο της ουκρανικής κρίσης χώρες που ανήκουν στο ΝΑΤΟ (Μαυροβούνιο, Βόρεια Μακεδονία και Βουλγαρία) δεν έδωσαν την άδεια να εισέλθει στον εθνικό εναέριο χώρο τους το αεροσκάφος που μετέφερε τον υπουργό εξωτερικών της Ρωσίας Λαβρόφ στο Βελιγράδι για διαβουλεύσεις με την σερβική ηγεσία. Ο πρόεδρος και ο υπουργός Εξωτερικών της Σερβίας καταδίκασαν την ενέργεια αυτών των κρατών (The Guardian, Russian foreign minister cancels Serbia visit after neighbours close airspace, 2022).

Το πολιτικό σκηνικό στο Μαυροβούνιο έχει διαιρεθεί ανάμεσα σε φιλο-ευρωπαϊκό από την μια πλευρά και σε φιλο-ρωσικό και φιλο-σερβικό από την άλλη πλευρά. Φαίνεται ότι τα συμφέροντα της Σερβίας και της Ρωσίας

συμβαδίζουν στο ζήτημα του Μαυροβουνίου. Η αύξηση της σερβικής και της ρωσικής επιρροής στο Μαυροβούνιο μέσω της πολιτικής συμμαχίας του Δημοκρατικού Μετώπου προσπάθησε να παρεμποδίσει την ενσωμάτωσή αυτής της χώρας στο ΝΑΤΟ, γεγονός όμως που δεν πραγματοποιήθηκε. Οι ηγέτες του Δημοκρατικού Μετώπου φέρεται να συμμετείχαν σε μια απόπειρα πραξικοπήματος που ενορχήστρωσε η Ρωσία στο Μαυροβούνιο το 2016 (European Council on Foreign Relations, 2022). Παρά την επικράτηση των φιλο-ρωσικών και φιλο-σερβικών κομμάτων στις εκλογές του 2020, το Μαυροβούνιο εξακολουθεί να εφαρμόζει την φιλο-ευρωπαϊκή του πολιτική (Euronews, Montenegro election: Who are the triumphant opposition factions and what do they stand for?, 2020). Φαίνεται ότι η Ρωσία χρησιμοποιεί την Σερβία έτσι ώστε να έχει αποσταθεροποιητικό ρόλο στην περιοχή των δυτικών Βαλκανίων παρεμποδίζοντας κάποιες χώρες να εισέλθουν στους κόλπους είτε του ΝΑΤΟ είτε της ΕΕ.

Η Ρωσία, βλέποντας την Σερβία να ακροβατεί στην πολιτική των τεσσάρων πυλώνων, τα τελευταία χρόνια προσπαθεί να προσεγγίσει με κάθε τρόπο την Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης. Ο επικεφαλής της Μίλοραντ Ντόντικ δεν κρύβει τις φιλο-ρωσικές του απόψεις με αποτέλεσμα να έρχεται σε αντίθεση με τον πρόεδρο της Σερβίας Βούτσιτς, ο οποίος ασκεί μια πιο μετριοπαθή εξωτερική πολιτική σύμφωνα με το δόγμα των τεσσάρων πυλώνων. Η Σερβία δεν εγκρίνει τις αποσχιστικές τάσεις της Σερβικής Δημοκρατίας της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης, που εκφράζονται από τον ηγέτη της και προσπαθεί να διατηρήσει το υπάρχον στάτους κβο στην περιοχή (B92, Vučić: "I asked Dodik to give up the army", 2022). Από την άλλη πλευρά η Ρωσία προσπαθεί να ενισχύσει με κάθε τρόπο τον ηγέτη των Σέρβων στην Βοσνία – Ερζεγοβίνη έτσι ώστε αυτό να λειτουργήσει αποσταθεροποιητικά στην περιοχή των δυτικών Βαλκανίων. Επίσης, ο Ντόντικ τονίζει σε διάφορες συνεντεύξεις του ότι είναι παρόμοια κατάσταση με τους Ρώσους στην Ουκρανία αυτό που συμβαίνει με τους Σέρβους στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη και έτσι δικαιολογεί την ειδική επιχείρηση της Ρωσίας, που έχει σκοπό να προστατεύσει τους Ρώσους εντός της Ουκρανίας (Euractiv, Russia's invasion fully justified, says Bosnian Serb leader, 2022). Κατά την διάρκεια της επίσκεψης του Μόσχα τον Σεπτέμβριο του 2022 ο Ρώσος πρόεδρος τον επαίνεσε για αυτές του τις απόψεις (Euronews,

'Friend of our country': Putin praises separatist Bosnian Serb leader during his Kremlin visit, 2022). Έτσι η Σερβία προσπαθεί να ισορροπήσει ανάμεσα στην στάση των Σέρβων της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης, που υποστηρίζεται από την Ρωσία και την συνέχιση του υπάρχοντος στάτους κβο που υποστηρίζεται από τις δυτικές χώρες.

Η Σερβία έχει ως κύριο προμηθευτή ορυκτών καυσίμων την Ρωσία και εντός της Σερβίας δραστηριοποιούνται ρωσικές εταιρείες σε αυτόν τον τομέα. Παρά τις προσπάθειες της ΕΕ να γίνει η Σερβία ανεξάρτητη από το ρωσικό φυσικό αέριο τον Μάιο του 2022 υπογράφηκε συμφωνία ανάμεσα στη Σερβία και την Ρωσία, με την οποία η τελευταία θα προμηθεύει τα επόμενα 3 χρόνια φυσικό αέριο στη Σερβία με πολύ ικανοποιητικές τιμές. Η πρωθυπουργός της Σερβίας δήλωσε για αυτήν την συμφωνία ότι *«οι κυρώσεις δεν συμβάλλουν στην ειρήνη, αλλά ανταγωνίζονται την κατάσταση»* και για αυτό η Σερβία προχώρησε στην υπόψη συμφωνία με την Ρωσία (Balkan Insight, Serbian PM Denies Gas Deal With Russia Linked to Sanctions, 2022). Από την άλλη πλευρά η ΕΕ προσπαθεί με κάθε τρόπο να καταστήσει τα δυτικά Βαλκάνια ανεξάρτητα από τα ρωσικά ορυκτά καύσιμα. Έτσι στην σύσκεψη για τα δυτικά Βαλκάνια που πραγματοποιήθηκε τον Νοέμβριο του 2022 αποφασίστηκε να επιταχυνθεί ο ρυθμός υλοποίησης των σχεδίων, έτσι ώστε να ανεφοδιάζονται οι χώρες από άλλους παρόχους ενέργειας (European Commission, 2022).

Η Ρωσία προσπαθεί να εκμεταλλευτεί την φυλετική και θρησκευτική συγγένεια με την Σερβία με κάθε τρόπο. Σε κάθε επίσκεψη του στη Σερβία ο Ρώσος υπουργός Εξωτερικών Λαβρόφ επισκέπτεται ορθόδοξους λατρευτικούς χώρους, όπως ο καθεδρικός ναός του Αγίου Σάββα, μέρος της αναστήλωσης του οποίου χρηματοδοτεί η Ρωσία, με σκοπό να δείξει πόσο κοντά στον σερβικό λαό βρίσκεται η Ρωσία. Επίσης, προσπαθεί με κάθε τρόπο να υποστηρίξει την Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία όσον αφορά την διαμάχη που έχει με την κυβέρνηση του Μαυροβουνίου (Orthodox Times, 2020).

4.4 Κίνα

Η Κίνα αποτελεί μια χώρα, η οποία τα τελευταία χρόνια προσπαθεί με κάθε τρόπο να επεκταθεί όσον αφορά τον οικονομικό τομέα. Επιθυμεί να διαφοροποιήσει τους τρόπους με τους παρέχει τα προϊόντα που αυτή παράγει

στις χώρες της Ευρώπης καθώς και να διαφοροποιήσει την επένδυση των κεφαλαίων της σε άλλες αναπτυσσόμενες οικονομίες. Το 2016 ο κινέζος πρόεδρος Ξι επισκέφτηκε το Βελιγράδι. Σε αυτήν την επίσκεψη έδειξε ότι θα ενισχύσει την οικονομική παρουσία της Κίνας στα Βαλκάνια με περισσότερες από 20 συμφωνίες χρηματοδότησης και υποδομών. Η κινεζική πρωτοβουλία προβλέπει έναν νέο Δρόμο του Μεταξιού από τη Δυτική Κίνα στην Ευρώπη μέσω των Βαλκανίων, μια περιοχή που επιθυμεί να προσελκύσει κινεζικές επενδύσεις. Στην διάρκεια της ομιλίας του τόνισε ότι η Σερβία θα έχει σημαντική θέση στον Δρόμο του Μεταξιού και πρόσθεσε ότι *«Αυτή η συνεργασία θα πρέπει να είναι παράδειγμα της κινεζικής συνεργασίας με χώρες της Νότιας και Ανατολικής Ευρώπης»*. Από τότε που η Κίνα και η Σερβία υπέγραψαν συμφωνία στρατηγικής εταιρικής σχέσης το 2009, η Κίνα έχει επενδύσει περισσότερα από 1 δις \$ στη Σερβία, κυρίως σε δάνεια με ευνοϊκούς όρους για έργα υποδομής και ενέργειας (REUTERS, China's Xi sees Serbia as milestone on new 'Silk Road', 2016). Επίσης, η υποστήριξη που παρέχει η Κίνα ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ ασκώντας το δικαίωμα της αρνησικυρίας για την μη αναγνώριση του Κοσόβου ως ανεξάρτητου κράτους, είναι ζωτικής σημασίας για τα συμφέροντα της Σερβίας.

Οι εισαγωγές και εξαγωγές από και προς την Κίνα αποτελούν το 12,8% και το 7,2% αντίστοιχα των συνολικών εισαγωγών και εξαγωγών της Σερβίας. Η Κίνα αποτελεί την 2^η σε σειρά χώρα με την οποία η Σερβία έχει εμπορικές σχέσεις, όμως είναι σε μεγάλη απόσταση σε σχέση με την 1^η (είναι η ΕΕ) και το σύνολο του εμπορίου με την Κίνα είναι το 8,9% του συνόλου έναντι του 60,3% της ΕΕ, αλλά είναι σχεδόν διπλάσιο από αυτό της 3^{ης} χώρας (Γερμανίας) (European Commission / Directorate-General for Trade, 2022). Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Σερβίας στην Κίνα αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 32%, από 9,49 εκατ. \$ το 2006 σε 462 εκατ. \$ το 2020. Τα τελευταία 14 χρόνια οι εξαγωγές της Κίνας στη Σερβία αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 9,25%, από 647 \$ το 2006 σε 2,23 δις \$ το 2020. Οι εξαγωγές της Κίνας στη Σερβία αποτελούν μόλις το 0,0084% του συνόλου των εξαγωγών της (OECD, Serbia / China, 2022).

Στα διαγράμματα 4-2 και 4-3 φαίνεται ότι η Κίνα δεν βρίσκεται μέσα στις πρώτες χώρες που επενδύουν μέσω ΞΑΕ στη Σερβία (Statistical Office of the

Republic of Serbia, 2021). Το 2022 οι κινεζικές άμεσες επενδύσεις ανήλθαν σε 3,281 δις ευρώ, ενώ το 2022 αυτές η αύξηση τους ανήλθε σε 491,5 εκατ. ευρώ, που είναι μεγαλύτερη από όλα τα κράτη – μέλη της ΕΕ. Η Κίνα επενδύει όλο και περισσότερα κεφάλαια στη Σερβία, αφού την θεωρεί σημαντικό εταίρο όσον αφορά τον Δρόμο του Μεταξιού, λόγω κυρίως της κεντρικής της θέσης εντός της βαλκανικής χερσονήσου (Serbian Monitor, 2022).

Η Κίνα παρέδωσε στη Σερβία το αντιαεροπορικό πυραυλικό σύστημα FK-3. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα πολλές δυτικές χώρες, να προειδοποιήσουν τη Σερβία ότι θα πρέπει ευθυγραμμίσει την εξωτερική της πολιτική με την αυτήν της ΕΕ (DW, Serbia showcases artillery from Russia, China, 2022). Φαίνεται ότι η Σερβία προσπαθεί να εκσυγχρονίσει το στρατιωτικό οπλοστάσιο όχι μόνο από έναν προμηθευτή αλλά επιθυμεί να υπάρξει διαφοροποίηση ως προς αυτούς. Στην τελευταία όμως παρέλαση, που πραγματοποιήθηκε το 2022, επέδειξε τα οπλικά συστήματα τα οποία είναι κυρίως ρωσικής και κινεζικής κατασκευής αποκομίζοντας αρνητικά σχόλια από τις δυτικές χώρες.

Ενώ η Σερβία συνεχίζει τις ενταξιακές της διαπραγματεύσεις στην ΕΕ, ταυτόχρονα επέλεξε να επιτρέψει τη διείσδυση και την εμβάθυνση της παρουσίας της Κίνας σε διάφορους τομείς της οικονομίας και της κοινωνίας. Η Κίνα άρχισε να εμπλέκεται στη Σερβία από τις αρχές της δεκαετίας του 2010 με αποτέλεσμα να πραγματοποιηθεί και παραδοθεί το πρώτο μεγάλο έργο στην Σερβία, η κατασκευή γέφυρας στο Βελιγράδι το 2014. Το γεγονός αυτό επανέφερε τις διμερείς σχέσεις σε καλό επίπεδο και άνοιξε τον δρόμο για περισσότερα έργα και επενδύσεις. Έκτοτε, οι προσπάθειες βελτίωσης των υποδομών επεκτάθηκαν στις σιδηροδρομικές κατασκευές και στον εκσυγχρονισμό και κατασκευή νέων τμημάτων αυτοκινητοδρόμων. Ο εκσυγχρονισμός της σιδηροδρομικής σύνδεσης Βελιγραδίου - Βουδαπέστης δεν αντιμετωπίζεται θετικά από την ΕΕ, αλλά η Κίνα ευελπιστεί ότι αυτό θα είναι ένα πρώτο βήμα συνεργασίας με τη Σερβία και την ΕΕ. Η Κίνα είναι βασικός εταίρος στο πρόγραμμα κατασκευής οδικών υποδομών της κυβέρνησης της Σερβίας. Οι κινεζικές εταιρείες έχουν εισέλθει σε πολλούς τομείς της οικονομίας, από τον χάλυβα μέχρι την παραγωγή ελαστικών, την ενέργεια και τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, την εξόρυξη ορυκτών. Υπάρχει

όμως και δυσαρέσκεια επειδή οι κινεζικές εταιρείες προσπαθούν να αποφύγουν τις περιβαλλοντικές, εργασιακές και υγειονομικές απαιτήσεις (European Council on Foreign Relations, MAPPING CHINA'S RISE IN THE WESTERN BALKANS / SERBIA, 2022). Στις αρχές του 2022 ανακοινώθηκε ότι θα υπογραφεί μέχρι το τέλος του έτους συμφωνία ελεύθερου εμπορίου μεταξύ της Σερβίας και της Κίνας. Η εξέλιξη αυτή θα αυξήσει τις διμερείς εμπορικές σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών και θα εμβαθύνει την περαιτέρω στρατηγική σχέση που ήδη υφίσταται ανάμεσά τους. Η Κίνα προσπαθεί να εκμεταλλευτεί την κατάσταση έτσι ώστε να διεισδύσει στην ευρωπαϊκή αγορά και από άλλη κατεύθυνση. Από την άλλη πλευρά η Σερβία λαμβάνει οφέλη τόσο σε οικονομικό όσο και σε διπλωματικό επίπεδο από την Κίνα, αφού η τελευταία την στηρίζει στο φλέγον για την Σερβία ζήτημα του Κοσόβου. Επιπλέον, η αναβάθμιση των μεταφορικών δικτύων της Σερβίας είναι ένα πολύ σημαντικό ζήτημα για αυτήν, αφού έτσι θα μπορεί να εκμεταλλευτεί την κεντρική θέση που κατέχει εντός των Βαλκανίων (China-CEE Institute, 2022).

Η Κίνα ήταν η πρώτη χώρα που βοήθησε την Σερβία κατά την διάρκεια της πανδημίας του COVID-19. Το πρώτο αεροπλάνο από την Κίνα στο Βελιγράδι με βοήθεια έφτασε μετά το αίτημα του προέδρου της Σερβίας Βούτσιτς, στις 16 Μαρτίου 2020 και το υποδέχτηκαν μέλη της σερβικής κυβέρνησης (bne IntelliNews, LONG READ: Serbia practices its four-pillar foreign policy in the coronavirus era, 2020).

Η Κίνα προσπαθεί να εισέλθει και σε άλλους τομείς της ζωής της Σερβίας. Έχουν υλοποιηθεί διάφορες δράσεις σε θέματα πολιτισμού, μέσων μαζικής ενημέρωσης, διεθνών οργανισμών, ακαδημαϊκής έρευνας ενώ υπάρχει μεγάλη επαφή τόσο σε διαπροσωπικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο πολιτικής (τόσο με συνεργασίες μεταξύ πόλεων όσο και με επισκέψεις μελών των δύο κυβερνήσεων για την εμβάθυνση της συνεργασίας) (European Council on Foreign Relations, MAPPING CHINA'S RISE IN THE WESTERN BALKANS / SERBIA, 2022). Η Κίνα φαίνεται ότι δεν χρησιμοποιεί την Σερβία ευκαιριακά, αλλά προσπαθεί να δημιουργήσει μια στρατηγική σχέση μαζί της σε διάφορα επίπεδα έτσι ώστε να εξυπηρετήσει τον βασικό της στόχο, που δεν είναι άλλος από την διαφοροποίηση της οικονομικής της πολιτικής.

Η κοινή γνώμη στη Σερβία κατατάσει την Κίνα στη δεύτερη θέση όσον αφορά στη δημοτικότητα ανάμεσα στους τέσσερις πυλώνες της εξωτερικής πολιτικής. Το γεγονός αυτό δείχνει ότι η Κίνα έχει διεισδύσει σε μεγάλο βάθος στην καθημερινή ζωή της Σερβίας, ενώ προβαίνει σε ενέργειες που την κάνουν αγαπητή στον λαό της Σερβίας (Euractiv, Poll: Russia and China are Serbians' 'best friends', 2020).

5 Συμπεράσματα – Προτάσεις

5.1 Συμπεράσματα

Μετά τα παραπάνω μπορούμε να καταλήξουμε στα παρακάτω συμπεράσματα:

α. Από το 2009 η Σερβία εφαρμόζει ένα σταθερό δόγμα όσον αφορά την εξωτερική της πολιτική (δόγμα των τεσσάρων πυλώνων). Παρά την εναλλαγή κυβερνήσεων ειδικά τα πρώτα έτη εφαρμογής του, η εκάστοτε σερβική κυβέρνηση εφαρμόζει αυτό το δόγμα απαρέγκλιτα. Η ισορροπία ανάμεσα στους τέσσερις πυλώνες δεν αποτελεί εύκολο εγχείρημα. Η Σερβία ανάλογα με τα συμφέροντά της επιλέγει πάντα ενέργειες, οι οποίες θα της αποφέρουν τα μεγαλύτερα οφέλη. Από την άλλη πλευρά καθένας από αυτούς τους τέσσερις πυλώνες έχει τα δικά του συμφέροντα και εφαρμόζει πολιτικές, οι οποίες θεωρείται ότι είναι ικανές να επιφέρουν τις επιθυμητές από την Σερβία πολιτικές αποφάσεις. Τα τελευταία χρόνια στην πολιτική ζωή της Σερβίας επικρατεί ο νυν πρόεδρος Βούτσιτς, ο οποίος και εφαρμόζει το υπόψη δόγμα απαρέγκλιτα. Το πολιτικό σύστημα στο Βελιγράδι είναι πεπεισμένο ότι μετά από τόσα χρόνια εφαρμογής του υπόψη δόγματος η πιστή εφαρμογή του είναι ζωτικής σημασίας για τις σχέσεις της Σερβίας με όλους τους δρώντες. Η Σερβία εκμεταλλεύεται αυτό το δόγμα σε διάφορους τομείς της πολιτικής της με κυριότερους αυτούς της διπλωματίας, των στρατιωτικών καθώς και της οικονομίας. Με αυτόν τον τρόπο η Σερβία προσπαθεί να αποσπάσει τα μεγαλύτερα οφέλη ώστε να εξυπηρετηθούν όλοι οι εθνικοί της στόχοι. Από την άλλη πλευρά ο κάθε πυλώνας χωριστά προσπαθεί να αποκομίσει τα μέγιστα για αυτόν οφέλη σε θέματα που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με τη Σερβία. Έτσι προσπαθεί να δώσει έμφαση σε κάποιον τομέα της πολιτικής ζωής της Σερβίας, επιθυμώντας να λάβει ανταλλάγματα σε κάποιον άλλον, γνωρίζοντας εκ των προτέρων ότι η Σερβία μπορεί να μην θα συμπεριφερθεί όπως αυτός επιθυμεί.

β. Όσον αφορά την διπλωματία βασικό ζήτημα που ρυθμίζει τις σχέσεις της Σερβίας με καθένα από τους τέσσερις πυλώνες αποτελεί το ζήτημα του Κοσόβου. Έχοντας την στήριξη των δύο (Ρωσία και Κίνα) από τους τέσσερις πυλώνες στο ζήτημα της αναγνώρισης του Κοσόβου από την Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, η Σερβία φαίνεται ότι έχει μπλοκάρει την εισδοχή του Κοσόβου στον

ΟΗΕ και δευτερευόντως σε άλλους οργανισμούς και κυρίως στο NATO και την ΕΕ. Από την άλλη πλευρά οι άλλοι δύο πυλώνες (ΕΕ και ΗΠΑ) προσπαθούν να μειώσουν την απόσταση που υπάρχει ανάμεσα στη Σερβία και το Κόσοβο έτσι ώστε να υπάρξει μια αμοιβαία αποδεκτή λύση σε αυτό το ζήτημα. Η Σερβία παρουσιάζεται ως αδέσμευτη χώρα όσον αφορά την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής με αποτέλεσμα και οι τέσσερις πυλώνες να προσπαθούν να την προσεγγίσουν σε διεθνή θέματα για να πετύχουν τα μέγιστα δυνατά κέρδη για αυτούς. Η Σερβία σε κάθε ζήτημα σταθμίζει τα υπέρ και τα κατά για την εξωτερική της πολιτική και πράττει ανάλογα. Έτσι δεν λαμβάνει αποφάσεις που ευνοούν μόνο έναν από τους πυλώνες, αλλά εκμεταλλεύεται τις ευκαιρίες που της δίνονται για να έχει τα μέγιστα δυνατά κέρδη και ταυτόχρονα ισορροπεί ανάμεσα στους τέσσερις πυλώνες. Η Σερβία με την ισχυρή προσήλωσή της πάνω στο δόγμα των τεσσάρων πυλώνων παρουσιάζεται ως μια χώρα που δεν την ενδιαφέρουν οι μικροπολιτικές και τα εφήμερα πολιτικά κέρδη, αλλά αποτελεί έναν ισχυρό διαπραγματευτή στην περιοχή των Βαλκανίων, μέσω του οποίου μπορούν να λυθούν διάφορα ζητήματα που ταλανίζουν την περιοχή (Κόσοβο, Βοσνία - Ερζεγοβίνη).

γ. Όσον αφορά στον στρατιωτικό τομέα η Σερβία προσπαθεί αφενός να ενισχύσει το οπλοστάσιό της με οπλισμό που προέρχεται και από τους τέσσερις πυλώνες και αφετέρου να επιδείξει την ισχύ των ΕΔ κατά την διεξαγωγή κοινών ασκήσεων με αυτούς. Η Σερβία επιθυμεί να στηρίζεται στις δικές της δυνάμεις όσον αφορά τον στρατιωτικό τομέα. Η ύπαρξη ενός μόνο προμηθευτή για τα οπλικά της συστήματα θα της δημιουργούσε ένα επιπλέον πρόβλημα γιατί θα στηριζόταν υπερβολικά σε αυτόν. Θεωρεί ότι οι ΕΔ της είναι ένα ισχυρό μέσο πίεσης για την επίλυση του ζητήματος του Κοσόβου και ένας έλεγχος αυτών από κάποιον από τους τέσσερις πυλώνες θα την έφερνε σε δύσκολη θέση έτσι ώστε να εφαρμόσει την σχεδιαζόμενη για αυτήν πάνω στο υπόψη ζήτημα πολιτική. Επιπλέον, με την διεξαγωγή κοινών ασκήσεων με διάφορα κράτη προσπαθεί να δείξει ότι οι ΕΔ είναι ικανές να πραγματοποιήσουν τον στόχο που θα τους ανατεθεί από την πολιτική ηγεσία, ενώ ταυτόχρονα δείχνουν ότι μπορούν να δώσουν λύσεις και σε διεθνές επίπεδο.

δ. Όσον αφορά τον οικονομικό τομέα, βασικός στόχος είναι η εισδοχή της Σερβίας στους κόλπους της ΕΕ. Η Σερβία παρότι έχει μεγάλη οικονομική εξάρτηση από την ΕΕ, δεν συμπεριφέρεται πάντα σύμφωνα με αυτό που επιθυμεί η ΕΕ. Οι υπόλοιποι πυλώνες προσπαθούν να εμπλακούν όλο και περισσότερο στην οικονομική ζωή της Σερβίας, έτσι ώστε με αυτόν τρόπο να έχουν μεγαλύτερη επιρροή στο σύστημα της λήψης αποφάσεων της υπόψη χώρας. Η άνοδος του βιοτικού επιπέδου της χώρας είναι ένας σημαντικός στόχος της εκάστοτε σερβικής κυβέρνησης, όμως η Σερβία επιθυμεί αυτός ο στόχος να συμβαδίζει και με τους άλλους στόχους της εξωτερικής πολιτικής που έχουν τεθεί. Πολλές φορές όμως προσπαθεί και το καταφέρνει να εκμεταλλευτεί τις ιδιαίτερες διεθνείς συνθήκες που υπάρχουν καθώς και την γεωγραφική της θέση έτσι ώστε να λαμβάνει τα μέγιστα δυνατά οικονομικά ανταλλάγματα και συμφωνίες.

ε. Όσον αφορά στα άλλα ζητήματα, ο πολιτισμός και η φυλετική συγγένεια παίζουν κάποιον ρόλο στις σχέσεις της Σερβίας με καθέναν από τους τέσσερις πυλώνες. Σε αυτόν τον τομέα η Ρωσία φαίνεται να ευνοείται, ενώ η ΕΕ και οι ΗΠΑ έχουν πρόβλημα εξαιτίας κυρίως των βομβαρδισμών του ΝΑΤΟ το 1999 για το Κόσοβο. Η εκάστοτε σερβική ηγεσία προσπαθεί να μην δρα πάντοτε σύμφωνα με αυτά που προστάζει η κοινή γνώμη και να λαμβάνει αποφάσεις, οι οποίες θα εξυπηρετήσουν τους εθνικούς στόχους μακροπρόθεσμα και όχι βραχυπρόθεσμα.

στ. Μετά την διακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσόβου το 2008, η Σερβία έχει επικεντρώσει την εξωτερική πολιτική στη μη αναγνώριση του, αφού το θεωρεί μέρος της επικράτειάς της. Το Κόσοβο με την υποστήριξη πρωτίστως των ΗΠΑ και δευτερευόντως πολλών κρατών – μελών της ΕΕ προσπαθεί να επισημοποιήσει την κρατική του οντότητα σε διάφορους διεθνείς οργανισμούς. Η Σερβία παρά τις πιέσεις που δέχεται κυρίως από την ΕΕ δεν έχει υποχωρήσει από την αρχική της θέση. Το Κόσοβο ενισχύεται και από την Αλβανία έτσι ώστε να έχει μια σκληρή στάση απέναντι στη Σερβία. Η σύνδεση του ζητήματος αναγνώρισης του Κοσόβου με την εισδοχή της Σερβίας στους κόλπους της ΕΕ δεν φαίνεται να έχει φέρει τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Τα πρόσφατα γεγονότα (πινακίδες κυκλοφορίας στις σερβόφωνες περιοχές του Κοσόβου)

δείχνουν ότι η ΕΕ και οι ΗΠΑ δεν διάκινται πάντα θετικά υπέρ του Κοσόβου. Η αδιάλλακτη και σταθερή πολιτική που ασκεί η Σερβία πάνω σε αυτό το ζήτημα φαίνεται να φέρνει αποτελέσματα, αφού φανερώνει και την αδιαλλαξία της άλλης πλευράς. Εξάλλου μια σερβική κυβέρνηση με τις παρούσες συνθήκες θα ήταν πολύ δύσκολο να προχωρούσε σε αναγνώριση της ανεξαρτησίας του Κοσόβου λόγω των επιπτώσεων που θα είχε για αυτήν μια τέτοια απόφαση. Η Σερβία όμως γνωρίζοντας ότι δεν θα μπορέσει να αποτρέψει τελικά την διεθνή αναγνώριση του Κοσόβου προσπαθεί να λάβει διάφορα ανταλλάγματα και να αποκομίσει κέρδη. Αυτό γίνεται φανερό επειδή και η ΕΕ και οι ΗΠΑ προσπαθούν με κάθε τρόπο να διασυνδέσουν οικονομικά τη Σερβία αλλά και το Κόσοβο, επιθυμώντας με τον τρόπο αυτό να αμβλύνουν τις διαφορές τους. Η μη αναγνώριση του Κοσόβου κατευθύνει αντίστοιχα και εξωτερική πολιτική της Σερβίας σε θέματα αναγνώρισης ανεξαρτησίας συγκεκριμένων περιοχών διεθνώς, όπως η προσάρτηση περιοχών της Ουκρανίας από την Ρωσία.

ζ. Η Σερβία τηρεί μια πολύ μετριοπαθή στάση στο ζήτημα της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης. Ο Σέρβος πρόεδρος προσπαθεί να αποθαρρύνει την απόσχιση της Σερβικής Δημοκρατίας από την Βοσνία – Ερζεγοβίνη. Ο ηγέτης των Σέρβων της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης δείχνει μια εξολοκλήρου φιλορωσική στάση, γεγονός που δεν συνάδει με το υφιστάμενο δόγμα των ίσων αποστάσεων ανάμεσα στους τέσσερις πυλώνες. Η σερβική πολιτική σκηνή επιθυμώντας να διατηρήσει το υφιστάμενο δόγμα των τεσσάρων πυλώνων δεν επιθυμεί να φαίνεται διεθνώς ότι διάκειται ευμενώς μόνο σε έναν από αυτούς. Οι σχέσεις μεταξύ Βούτσιτς και Ντόντικ φαίνεται ότι δεν βρίσκονται στο καλύτερο δυνατό επίπεδο, εξαιτίας της σκληρής στάσης του τελευταίου πάνω σε ζητήματα διακυβέρνησης της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης, τις δηλώσεις του για μια και ενιαία Σερβία καθώς και την αμέριστη συμπαράστασή του προς τη Ρωσία. Η Σερβία ειδικά την συγκεκριμένη χρονική περίοδο δεν θέλει να κατηγορηθεί ότι υποκινεί τα παλιά πάθη, τα οποία αιματοκύλησαν την Γιουγκοσλαβία την τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα

η. Η Σερβία προσπαθεί να παίξει σημαντικό ρόλο στο Μαυροβούνιο. Η μεγάλη σερβική μειονότητα που υπάρχει στο Μαυροβούνιο καθώς και η επιρροή που ασκεί η σερβική ορθόδοξη εκκλησία αποτελούν τα βασικά μέσα

που κυρίως χρησιμοποιεί η Σερβία. Την προηγούμενη 10ετία το Μαυροβούνιο κατηγορήσε τη Σερβία για εμπλοκή της στα εσωτερικά ζητήματα της χώρας καθώς και στις εκλογές που πραγματοποιήθηκαν το 2016. Η επικράτηση των φιλο-σερβικών και φιλο-ρωσικών κομμάτων στις εκλογές του 2020 έδειξε ότι το Μαυροβούνιο έχει ταχθεί πλέον με την Δύση και δεν δύνανται να αλλάξουν οι επιλογές που έκανε τα προηγούμενα χρόνια. Η Σερβία από την άλλη πλευρά γνωρίζοντας την διαμορφωμένη κατάσταση στο Μαυροβούνιο προσπαθεί να έχει όσο το δυνατόν καλύτερες σχέσεις μαζί του, για να μην δημιουργήσει ένα επιπλέον ζήτημα στην περιοχή της. Επίσης, η υποστήριξη που παρέχουν οι δύο από τους τέσσερις πυλώνες στο Μαυροβούνιο αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για να δημιουργήσει η Σερβία προβλήματα στο υπόψη κράτος. Η διευθέτηση των ζητημάτων που υπήρχαν όσον αφορά την σερβική ορθόδοξη εκκλησία καταδεικνύουν την προσπάθεια καλύτερευσης των σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών. Η Σερβία τα προηγούμενα έτη φαινόταν ότι προσπαθούσε να αποσταθεροποιήσει το Μαυροβούνιο με την βοήθεια της Ρωσίας, γεγονός που είχε αρνητικό αντίκτυπο στις σχέσεις της με το NATO και την ΕΕ.

θ. Η ΕΕ επιθυμεί με κάθε τρόπο να επιλυθεί το ζήτημα ανάμεσα στη Σερβία και το Κόσοβο έτσι ώστε αυτή να εισέλθει στους κόλπους της. Υπάρχουν όμως κράτη – μέλη τα οποία δεν έχουν πολύ μεγάλα συμφέροντα από αυτήν την είσοδο με αποτέλεσμα να μην πιέζουν προς αυτήν την κατεύθυνση. Τα κράτη αυτά έχουν καλές εμπορικές σχέσεις με τη Σερβία, ενώ κάποιες φορές συνεργάζονται στενά μαζί της σε ζητήματα ενέργειας. Η Ρουμανία, η Βουλγαρία, η Σλοβενία και η Ελλάδα αποτελούν τα υπόψη κράτη της ΕΕ, ενώ και η Βόρεια Μακεδονία μπορεί να προστεθεί σε αυτά. Τα υπόψη κράτη υποστηρίζουν την κεντρική θέση της ΕΕ και το καθένα χωριστά έχει αναπτύξει καλές σχέσεις σε διάφορους τομείς με τη Σερβία. Η Σερβία από την πλευρά της γνωρίζει ότι αυτά τα κράτη δεν θα της βάλουν εμπόδια πάνω στον πρωταρχικό στόχο της, την είσοδό της στην ΕΕ. Γενικά, οι σχέσεις της Σερβίας με τα υπόψη κράτη μπορούν να χαρακτηριστούν ως φιλικές με δυνατότητα περαιτέρω καλύτερευσης πάνω σε διάφορους τομείς και κυρίως στον ενεργειακό τομέα.

ι. Σε αντίθεση με τις παραπάνω χώρες οι σχέσεις της Σερβίας με την Κροατία μπορούν να χαρακτηριστούν ως ανταγωνιστικές. Παρά την διευθέτηση

πολλών ζητημάτων ανάμεσα στα δύο κράτη ήδη από τον προηγούμενο αιώνα η Κροατία φαίνεται να βάζει όποτε μπορεί εμπόδια στην ευρωπαϊκή πορεία της Σερβίας. Επιπλέον, εκμεταλλεζόμενη τις καλές σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ Ρωσίας και Σερβίας, προσπαθεί μέσω των κυρώσεων της ΕΕ εναντίον της Ρωσίας, να φέρει σε δύσκολη θέση την Σερβία στον τομέα της τροφοδοσίας της με ορυκτά καύσιμα. Ο ανταγωνισμός μεταξύ Σέρβων και Κροατών στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη έρχεται να επιμηκύνει τις υπάρχουσες διαφορές μεταξύ των δύο κρατών. Πολλά μέλη της σερβικής ηγεσίας της φαίνεται ότι με διάφορες ενέργειές τους, όπως η επίσκεψή τους σε διάφορα ιστορικά μνημεία προσπαθούν να εκμεταλλευτούν προς ιδίον όφελος αυτές τις διαφορές και να τονίσουν τις υφιστάμενες διαφορές με την Κροατία.

ια. Η Ουγγαρία, από την άλλη πλευρά, είναι η γειτονική χώρα της Σερβίας που πρωτοστατεί για την ένταξή της στην ΕΕ. Η Ουγγαρία έχει πολύ καλές οικονομικές σχέσεις με τη Σερβία σε σχέση με τα υπόλοιπα γειτονικά κράτη και επιθυμεί να τις αυξήσει περαιτέρω. Ένας άλλος κοινός παρονομαστής αυτής σχέσης είναι ο Δρόμος του Μεταξιού, αφού και τα δύο κράτη ευελπιστούν να αποκομίσουν οφέλη από την είσοδο της Κίνας στην Ευρώπη μέσω των συγκοινωνιακών αξόνων που διέρχονται από αυτά. Η Ουγγαρία θέλει να αποκομίσει και μικροπολιτικά οφέλη από την είσοδο της Σερβίας στην ΕΕ, όπως είναι η μείωση των συνόρων της που δεν υπόκεινται σε ελέγχους λόγω της Συνθήκης Σένγκεν. Τέλος, η διασύνδεση των δύο κρατών με αγωγούς που μεταφέρουν ορυκτά καύσιμα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο τόσο για την Ουγγαρία όσο και για την Σερβία.

ιβ. Η Τουρκία προσπαθεί να διεισδύσει στην περιοχή των δυτικών Βαλκανίων και ειδικά σε μουσουλμανικά κράτη που γειτνιάζουν με τη Σερβία (Κόσοβο και Βοσνία – Ερζεγοβίνη). Για να επιτύχει αυτό της το εγχείρημα είναι αναγκαίο να διαθέτει καλές σχέσεις με τη Σερβία, αφού οι δίοδοι προς αυτά τα κράτη διέρχονται από την Σερβία. Η Σερβία έχει πολύ καλές εμπορικές σχέσεις με την Τουρκία, ενώ η τελευταία χρηματοδοτεί την κατασκευή οδικών αξόνων που διέρχονται μέσω Σερβίας και καταλήγουν σε μέρη που κατοικούν μουσουλμάνοι. Η Σερβία προσπαθεί να εκμεταλλευτεί αυτήν την επιλογή της Τουρκίας.

ιγ. Η ΕΕ γνωρίζει ότι η πρόθεση της Σερβίας είναι αυτή να αποτελέσει τα επόμενα χρόνια μέλος της. Έχοντας αυτό ως δεδομένο προσπαθεί με κάθε τρόπο να επιλύσει τα προβλήματα που υπάρχουν εδώ και δεκαετίες στην περιοχή των δυτικών Βαλκανίων (ανεξαρτησία Κοσόβου και ενότητα Βοσνίας – Ερζεγοβίνης). Η Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης, που τέθηκε σε ισχύ από το 2013, αποτελεί τον θεμέλιο λίθο της σχέσης μεταξύ ΕΕ και Σερβίας. Δεν είναι μόνο η ΕΕ ως οντότητα που επιθυμεί την ένταξη της Σερβίας, αλλά και διάφορα ισχυρά κράτη αυτής, όπως είναι η Γερμανία και η Ιταλία, τα οποία έχουν επενδύσει αρκετά κεφάλαια σε αυτήν. Η Σερβία διαθέτει μακράν από τον δεύτερο καλύτερες εμπορικές σχέσεις με την ΕΕ, ενώ το ίδιο συμβαίνει και με τις επενδύσεις που έχουν πραγματοποιηθεί σε αυτήν.

Από την άλλη πλευρά η ΕΕ δυσανασχετεί με τις καλές σχέσεις που έχει η Σερβία με την Ρωσία και με την μη συμμετοχή της στις κυρώσεις εναντίον της εξαιτίας της εισβολής στην Ουκρανία, με τις κοινές στρατιωτικές ασκήσεις μεταξύ Ρωσίας και Σερβίας καθώς και με την ανανέωση του οπλοστασίου με ρωσικό υλικό. Η Σερβία προσπαθεί να διατηρήσει μια ουδετερότητα ανάμεσα στους τέσσερις πυλώνες και να μην φανεί ότι εκτελεί με προθυμία όσα της προστάζει η ΕΕ. Η ανάπτυξη καλών στρατιωτικών σχέσεων με την ΕΕ και η συμμετοχή της Σερβίας σε διάφορες στρατιωτικές επιχειρήσεις της, αποτελεί ένα πολύ καλό πρώτο βήμα για την περαιτέρω συνεργασία ανάμεσα στις δύο πλευρές.

Στο ζήτημα του Κοσόβου παρά τις προσπάθειες της ΕΕ για την αναγνώριση του, αυτό δεν έχει επιτελεστεί ακόμη εξαιτίας της κυρίως της υποστήριξης που παρέχουν στη Σερβία, η Ρωσία και η Κίνα. Η ΕΕ θεωρεί ότι πρωτίστως η επίλυση αυτού του ζητήματος θα αποτελέσει την απαρχή εισόδου όλων των κρατών των δυτικών Βαλκανίων στην ΕΕ, με αποτέλεσμα να υπάρχει τόσο μια νέα μεγάλη αγορά των προϊόντων της όσο και φθινό εργατικό δυναμικό.

Τέλος, η ΕΕ δίνει μεγάλη βαρύτητα στην διασύνδεση με αγωγούς που μεταφέρουν ορυκτά καύσιμα ανάμεσα σε όλα τα κράτη των Βαλκανίων. Παρά τις μικροπολιτικές που ασκούν διάφορα κράτη στην υπόψη περιοχή για να αποκομίσουν πρόσκαιρα κέρδη, φαίνεται ότι σταδιακά προχωρεί αυτό το εγχείρημα της ΕΕ.

ιδ. Οι ΗΠΑ προσπαθούν κυρίως σε συνεργασία με την ΕΕ να δημιουργήσουν τις απαραίτητες προϋποθέσεις έτσι ώστε αρχικά η Σερβία να αποτελέσει μέλος τόσο της ΕΕ όσο και του ΝΑΤΟ. Η κοινή γνώμη της Σερβίας δεν έχει καλή άποψη για τις ΗΠΑ και θεωρεί ότι διάκινται αρνητικά προς την Σερβία εξαιτίας τόσο της συμφωνίας του Ντέιτον για το μέλλον της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης όσο και της υποστήριξης που παρέχουν στο Κόσοβο, ώστε το τελευταίο να αποτελέσει ανεξάρτητο κράτος.

Οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών δεν είναι μεγάλες, όμως οι ΗΠΑ ειδικά τα τελευταία χρόνια προσπαθούν να επενδύσουν κεφάλαια σε διάφορα προγράμματα στη Σερβία. Όσον αφορά τον στρατιωτικό τομέα πραγματοποιείται μια προσέγγιση μέσω διαφόρων ασκήσεων που εκτελούνται στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ, ενώ διάφοροι ανώτατοι στρατιωτικοί επισκέπτονται την Σερβία σε τακτά χρονικά διαστήματα.

Κατά την διάρκεια της προεδρίας Τραμπ, το 2018, οι ΗΠΑ και η Σερβία υπέγραψαν Μνημόνιο Συνεννόησης για τη συνεργασία σε έργα υποδομής και το 2020 η Σερβία υπέγραψε τις Δεσμεύσεις της Ουάσιγκτον για την προώθηση της οικονομικής ομαλοποίησης με το Κόσοβο. Ο πρόεδρος Τραμπ προσπάθησε να δείξει ότι δεν ευνοεί το Κόσοβο στην διένεξη του με τη Σερβία με αυτόν τον τρόπο. Μετά από την περίοδο αυτή οι ΗΠΑ φαίνεται να έχουν δυσανεχθεί με την Σερβία, επειδή η τελευταία δεν συμμετέχει στις κυρώσεις εναντίον της Ρωσίας.

Οι ΗΠΑ επιθυμούν να επιλυθούν τα προβλήματα που υφίστανται στα Βαλκάνια έτσι ώστε η Ρωσία να μην διαθέτει κάποιον σύμμαχο στην υπόψη περιοχή. Όμως το ζήτημα του Κοσόβου αποτελεί μέχρι στιγμής ένα ανυπέρβλητο εμπόδιο για τον στόχο που έχουν θέσει. Η Σερβία σύμφωνα με το υπάρχον δόγμα της εξωτερικής της πολιτικής δεν είναι διατεθειμένη να κάνει υποχωρήσεις στο ζήτημα της ανεξαρτησίας του Κοσόβου. Έτσι υπάρχει ένας ατέρμονας κύκλος μέσα στο οποίο ενυπάρχει αυτό το ζήτημα. Για να σπάσει αυτός ο κύκλος και να επιλυθεί το πρόβλημα θα πρέπει κάποιος να υποχωρήσει, γεγονός που δεν είναι ορατό στο εγγύς μέλλον. Επιπλέον, οι ΗΠΑ βλέπουν με ιδιαίτερη καχυποψία την είσοδο της Κίνας στην σερβική πολιτική σκηνή, αφού δύναται να

δημιουργηθεί στον μακρινό ορίζοντα άλλη μια εστία ανταγωνισμού με την υπόψη χώρα.

ιε. Η Ρωσία έχει στενούς δεσμούς με την Σερβία. Είναι αυτή που την υποστηρίζει σθεναρά σε όλα τα επίπεδα στο ζήτημα της ανεξαρτησίας του Κοσόβου. Από την άλλη πλευρά η Σερβία αντιστέκεται στις κυρώσεις που έχει επιβάλλει η Δύση στη Ρωσία, δεν αναγνωρίζει την προσάρτηση ούτε της Κριμαίας ούτε των 4 περιοχών της Ουκρανίας στη Ρωσία. Αυτό συμβαίνει διότι αυτή η περίπτωση προσομοιάζει με την περίπτωση του Κοσόβου και η Σερβία δεν θα ήθελε αυτή η ενέργεια να αποτελέσει το άλλοθι για την ανεξαρτησία του Κοσόβου. Το δόγμα της εξωτερικής πολιτικής των τεσσάρων πυλώνων βρίσκεται σε αυτά τα ζητήματα το καλύτερο σημείο εφαρμογής του, δείχνοντας ότι η Σερβία πρωτίστως ενδιαφέρεται για τα δικά της συμφέροντα και κατόπιν για αυτά των συμμάχων της.

Οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών βασίζονται κυρίως στην παροχή ορυκτών καυσίμων από τη Ρωσία στη Σερβία σε προνομιακές για αυτήν τιμές. Η Σερβία φαίνεται να αποκομίζει το μέγιστο δυνατό κέρδος από την Ρωσία. Γνωρίζει ωστόσο ότι στο μέλλον η εμβάθυνση των σχέσεων με την ΕΕ αποτελεί για αυτήν μονόδρομο στον οικονομικό τομέα.

Η Ρωσία προσπαθεί να υποστηρίξει την Σερβία στρατιωτικά παρέχοντας της πολεμικό υλικό για τον εκσυγχρονισμό των ΕΔ της. Επίσης, διεξάγει μαζί της στρατιωτικές ασκήσεις, οι οποίες υπολείπονται σε αριθμό των αντίστοιχων ασκήσεων στις οποίες συμμετέχει η Σερβία με κράτη του ΝΑΤΟ. Η Σερβία βρίσκεται μέσα σε έναν κλοιό από ΝΑΤΟϊκά κράτη και είναι εμφανές ότι δεν μπορεί να υπολογίζει σε βοήθεια από την Ρωσία στον στρατιωτικό τομέα κατά την διάρκεια μιας περιόδου κρίσης.

Η Ρωσία προσπάθησε να εμπλακεί στην περίπτωση του Μαυροβουνίου μαζί με την Σερβία, αλλά αυτή η εμπλοκή δεν είχε τα επιθυμητά για τα δύο κράτη αποτελέσματα. Φάνηκε ότι η Ρωσία δεν δύναται να υπερασπιστεί τα συμφέροντά της σε ένα κράτος το οποίο έχει φυλετική και θρησκευτική συγγένεια με αυτήν. Από την άλλη πλευρά η στενή σχέση της Ρωσίας με την Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης φαίνεται να αποτελεί ένα αγκάθι για εφαρμογή του

δόγματος των τεσσάρων πυλώνων. Η Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης έχει ως τελικό στόχο την ένωσή της με την Σερβία γεγονός που αν πραγματοποιηθεί θα ανοίξει εκ νέου τον ασκό του αιόλου σε αυτήν την πολύπαθη περιοχή. Η σερβική ηγεσία δεν επιθυμεί με ουδένα τρόπο την αλλαγή του υπάρχοντος στάτους κβο στην περιοχή, άλλα η Ρωσία επιθυμεί να υπάρχει αναστάτωση στην υπόψη περιοχή. Έτσι τα συμφέροντα των δύο κρατών θεωρείται ότι είναι ανταγωνιστικά στην περίπτωση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης.

ιστ. Η Κίνα από τα τέλη της πρώτης 10ετίας του 21^{ου} αιώνα προσπαθεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην Σερβία. Αυτό συμβαίνει γιατί ο νέος Δρόμος του Μεταξιού που θα την συνδέει με την Ευρώπη διέρχεται από την Σερβία. Η Κίνα έχει επενδύσει σημαντικά κεφάλαια και έχει προσφέρει βοήθεια στην Σερβία για την εκτέλεση έργων υποδομών. Ο εκσυγχρονισμός της σιδηροδρομικής σύνδεσης μεταξύ Σερβίας και Ουγγαρίας δεν αντιμετωπίζεται θετικά από την ΕΕ. Το εμπόριο ανάμεσα στις δύο χώρες αυξάνεται με αλματώδεις ρυθμούς τα τελευταία χρόνια. Επιπλέον, οι κινέζικες επενδύσεις στην Σερβία αυξάνουν με πολύ γρήγορους ρυθμούς, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την 1^η θέση που έχουν για το 2022.

Από την άλλη πλευρά η Σερβία στο πλαίσιο ανανέωσης του οπλοστασίου των ΕΔ της ξεκίνησε να προμηθεύεται νέα οπλικά συστήματα (κυρίως αντιαεροπορικά) από την Κίνα, έτσι ώστε να μην υπάρχει η αποκλειστικότητα κάποιου παρόχου σε αυτόν τον τομέα.

Η Κίνα μέσω διαφόρων μικροπολιτικών σε ζητήματα πολιτισμού, μέσω μαζικής ενημέρωσης, διεθνών οργανισμών, ακαδημαϊκής έρευνας και COVID-19, προσπαθεί να τονίσει την παρουσία της στη Σερβία. Από την άλλη πλευρά οι συχνές επαφές μεταξύ μελών των δύο κυβερνήσεων ενισχύουν το επίπεδο συνεργασίας. Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί και η βοήθεια που παρέχει η Κίνα στη Σερβία με την μη αναγνώριση της ανεξαρτησίας του Κοσόβου μέσω του δικαιώματος αρνησικυρίας που διαθέτει στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Όλα τα παραπάνω έχουν ως αποτέλεσμα η Κίνα να θεωρείται φιλικό κράτος από ένα πολύ μεγάλο μέρος της κοινής γνώμης στη Σερβίας. Η Σερβία αποβλέπει σε μεγαλύτερη συνεργασία με μια χώρα που αναπτύσσεται με γρήγορο ρυθμό και επιθυμεί να της προσφέρει ό,τι επιθυμεί για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων

της. Η σχέση ανάμεσα στις δύο χώρες μέχρι στιγμής φαίνεται ότι, αμοιβαία επωφελής και έχει περιθώρια για περαιτέρω βελτίωση.

5.2 Προτάσεις

Η Σερβία αποτελεί μια μικρή χώρα, η οποία εφαρμόζει σταθερά τα τελευταία χρόνια το δόγμα των τεσσάρων πυλώνων όσον αφορά την εξωτερική της πολιτική. Η υπόψη πολιτική φαίνεται ότι αποδίδει επειδή είναι σταθερή στο πέρασμα του χρόνου. Η Σερβία δύναται να συγκριθεί με περιπτώσεις άλλων παρόμοιων κρατών και το πως η εξωτερική πολιτική αυτών εξελίχθηκε στο πέρασμα του χρόνου. Επίσης, θα μπορούσε να μελετηθεί ξεχωριστά ο αντίκτυπος, που έχει η εφαρμογή μιας συγκεκριμένης πολιτικής σε έναν συγκεκριμένο τομέα που είναι υπέρ ή κατά ενός από τους τέσσερις πυλώνες στους υπολοίπους. Με αυτό τον τρόπο μπορεί να ανιχνευτεί η πραγματική σπουδαιότητα, που προσδίδει ο κάθε πυλώνας στην εφαρμοσμένη πολιτική ενέργεια και να προβλεφθούν στο μέλλον οι αντιδράσεις από παρόμοιες ενέργειες.

6 Επίλογος

Η Σερβία εφαρμόζει αποτελεσματικά τα τελευταία 13 χρόνια το δόγμα των τεσσάρων πυλώνων όσον αφορά την εξωτερική της πολιτική. Προσπαθεί σε κάθε ενέργειά της να σταθμίσει τα υπέρ και τα κατά της και τελικά να λάβει μια απόφαση, η οποία να φέρνει τα μέγιστα δυνατά για αυτήν αποτελέσματα. Η ενέργεια υπέρ κάποιου από τους τέσσερις πυλώνες έχει συνήθως αρνητικό αντίκτυπο όσον αφορά τους υπολοίπους. Η Σερβία ισορροπεί ανάμεσα στους τέσσερις πυλώνες καταφέροντας να μην ξεπεράσει τα όρια και τις κόκκινες γραμμές που της έχουν τεθεί από τον καθένα χωριστά.

Το ζήτημα του Κοσόβου διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην εξωτερική πολιτική της Σερβίας. Οι ενέργειες που κάνει όσον αφορά τον στρατιωτικό και οικονομικό τομέα είναι βαθιά συνυφασμένες με την εξέλιξη που έχει το ζήτημα του Κοσόβου. Έτσι εξοπλίζεται για να μπορέσει μέσω της σκληρής ισχύος να επιβάλει κάποιες πολιτικές, αν χρειαστεί, στο Κόσοβο, ενώ οι οικονομικές σχέσεις που έχει με την ΕΕ και η πορεία προς την ένταξή της σε αυτήν, καθορίζονται από αυτό το ζήτημα.

Όσον αφορά τα ζητήματα της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης και του Μαυροβουνίου φαίνεται ότι τηρεί μια μετριοπαθή στάση. Στην περίπτωση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης φαίνεται ότι δεν διευκολύνει την στάση των Σέρβων της περιοχής για περαιτέρω αυτονομία, αφού αυτό θα ήταν αντίθετο προς την πολιτική που πρεσβεύει. Στην περίπτωση του Μαυροβουνίου, παρά τις προσπάθειες που κατέβαλε τα προηγούμενα χρόνια ώστε επηρεάζει τα τεκτονόμενα στην υπόψη χώρα, πλέον τηρεί μια ουδέτερη πολιτική.

Πολλές φορές εκμεταλλεύεται ευκαιρίες που της δίνονται λόγω των καλών σχέσεων που έχει με διάφορα άλλα κράτη (πχ Ουγγαρία, Τουρκία). Ακόμη και στις συγκεκριμένες περιπτώσεις προσπαθεί να μην δυσαρεστήσει τους τέσσερις πυλώνες της εξωτερικής της πολιτικής, ενώ ταυτόχρονα παρουσιάζεται ως ένα κράτος το οποίο επιζητά την συνεργασία με τα άλλα κράτη έτσι ώστε να υπάρξουν αμοιβαία οφέλη.

Τέλος φαίνεται ότι δεν υπάρχει μόνο ένας ευνοούμενος για την Σερβία σε κάθε τομέα των διεθνών σχέσεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η

διαφοροποίηση του οπλοστασίου των ΕΔ της, αφού δεν έχει κάποιον αποκλειστικό προμηθευτή από τους τέσσερις πυλώνες. Ακόμη και στην περίπτωση της διπλωματίας, ενώ φαίνεται ότι έχει πολύ καλή συνεργασία με την Ρωσία, δεν έχει ταχθεί υπέρ βασικών επιλογών της τελευταίας (αναγνώριση προσάρτησης Κριμαίας και δημοψηφίσματος στις 4 ουκρανικές περιοχές).

Βιβλιογραφία

- . Orthodox Times. (2020, 6 19). *Russian FM Lavrov expressed his support for Serbian Orthodox Church in Montenegro*. Ανάκτηση από Orthodox Times: <https://orthodoxtimes.com/russian-fm-lavrov-expressed-his-support-for-serbian-orthodox-church-in-montenegro/>
- Οικονομική Επιθεώρηση. (2021, 10 14). *Σερβία: Παραδοσιακοί δεσμοί και μακροπρόθεσμες επενδύσεις*. Ανάκτηση από Οικονομική Επιθεώρηση: <https://www.economia.gr/grserbia/>
- THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF SERBIA. (2022, 10 1). *Biography*. Ανάκτηση από THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF SERBIA: <https://www.predsednik.rs/en/president/biography>
- ANSAMED. (2022, 10 6). *Bosnia: 'No problem with Vucic, relations are good', Dodik*. Ανάκτηση από ANSAMED: https://www.ansamed.info/ansamed/en/news/nations/serbia/2022/10/06/bosnia-no-problem-with-vucic-relations-are-good-dodik_bb2b7282-8680-4cfb-a4bc-dbf1debd25c4.html
- AP NEWS. (2022, 9 20). *Putin meets Bosnian Serb separatist leader, praises Serbia*. Ανάκτηση από AP NEWS: <https://apnews.com/article/russia-ukraine-putin-serbia-milorad-dodik-european-union-795a26a1d3b9eaeecf780e9e905cab89>
- AP NEWS. (2022, 7 11). *US rejects 'Serbian world' advocated by Serbian minister*. Ανάκτηση από AP NEWS: <https://apnews.com/article/russia-ukraine-belgrade-serbia-bosnian-war-8c1d1912a07733ddec3d9af1237829e5>
- B92. (2009, 08 30). *Tadić on Serbia's "four pillars of diplomacy"*. Ανάκτηση από B92: https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2009&mm=08&dd=30&nav_id=61454
- B92. (2020, 12 30). *Vučić is sending help to Croatia*. Ανάκτηση από B92: https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2020&mm=12&dd=30&nav_id=110054
- B92. (2022, 8 12). *"No one will force me to let Serbia build a foreign military base on its territory"*. Ανάκτηση από B92: https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2022&mm=08&dd=12&nav_id=114211
- B92. (2022, 4 21). *Vučić: "I asked Dodik to give up the army"*. Ανάκτηση από B92: https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2022&mm=04&dd=21&nav_id=113589

- Balkan Green Energy News. (2022, 9 2). *Albania, Serbia sign memorandum to cooperate in energy, mining sectors*. Ανάκτηση από Balkan Green Energy News: <https://balkangreenenergynews.com/albania-serbia-sign-memorandum-to-cooperate-in-energy-mining-sectors/>
- Balkan Insight. (2016, 11 6). *Russian, Serbian, Nationalists Accused of Plotting Montenegro Coup*. Ανάκτηση από Balkan Insight: <https://balkaninsight.com/2016/11/06/montenegro-s-prosecution-says-nationalists-from-russia-behind-coup-11-06-2016/>
- Balkan Insight. (2017, 8 23). *Timeline: Macedonia-Serbia Relations Reach Low Point*. Ανάκτηση από Balkan Insight: <https://balkaninsight.com/2017/08/23/timeline-macedonia-serbia-relations-reach-low-point-08-22-2017/>
- Balkan Insight. (2018, 5 15). *Bulgarian Clerics Retreat from Support for Macedonia Church*. Ανάκτηση από Balkan Insight: <https://balkaninsight.com/2018/05/15/bulgarian-orthodox-church-pressured-not-to-back-macedonian-church-s-independence-05-15-2018/>
- Balkan Insight. (2018, 4 26). *Serbia Bans Croatian Minister Over Vulin Veto*. Ανάκτηση από Balkan Insight: <https://balkaninsight.com/2018/04/26/serbia-bans-croatian-minister-in-retaliation-for-vulin-04-26-2018/>
- Balkan Insight. (2020, 11 9). *Serbia and Albania Sign Deal on Freedom of Movement*. Ανάκτηση από Balkan Insight: <https://balkaninsight.com/2020/11/09/serbia-and-albania-sign-deal-on-freedom-of-movement/>
- Balkan Insight. (2020, 9 10). *Serbia Quits Joint Military Exercise, Citing 'Terrible EU Pressure'*. Ανάκτηση από Balkan Insight: <https://balkaninsight.com/2020/09/10/serbia-quits-joint-military-exercise-citing-terrible-eu-pressure/>
- Balkan Insight. (2021, 3 21). *Bosnia Signs Sarajevo-Belgrade Highway Agreement with Turkey*. Ανάκτηση από Balkan Insight: <https://balkaninsight.com/2021/03/16/bosnia-signs-sarajevo-belgrade-highway-agreement-with-turkey/>
- Balkan Insight. (2022, 10 28). *Erdogan 'Misunderstood' Over 'Turkey is Kosovo' Claim*. Ανάκτηση από Balkan Insight: <https://balkaninsight.com/2013/10/28/davutoglu-erdogan-s-kosovo-statement-misinterpreted/>
- Balkan Insight. (2022, 7 8). *Montenegro Govt Votes for Serbian Church Agreement Amid No-Confidence Threats*. Ανάκτηση από Balkan Insight: <https://balkaninsight.com/2022/07/08/montenegro-govt-votes-for-serbian-church-agreement-amid-no-confidence-threats/>
- Balkan Insight. (2022, 6 6). *Russia Voices Fury About Cancelling of Lavrov Visit to Serbia*. Ανάκτηση από Balkan Insight:

<https://balkaninsight.com/2022/06/06/russia-voices-fury-about-cancelling-of-lavrov-visit-to-serbia/>

Balkan Insight. (2022, 5 30). *Serbian PM Denies Gas Deal With Russia Linked to Sanctions*. Ανάκτηση από Balkan Insight: <https://balkaninsight.com/2022/05/30/serbian-pm-denies-gas-deal-with-russia-linked-to-sanctions/>

Balkan Insight. (2022, 5 17). *The Time to Incentivize the Kosovo-Serbia Dialogue is Now*. Ανάκτηση από Balkan Insight: <https://balkaninsight.com/2022/05/17/the-time-to-incentivize-the-kosovo-serbia-dialogue-is-now/>

BBC. (2014, 11 10). *Serbia-Albania row over Kosovo mars historic Rama visit*. Ανάκτηση από BBC: <https://www.bbc.com/news/world-europe-29985048>

BBC. (2022, 2 9). *Bosnia shivers as ghost of nationalism returns*. Ανάκτηση από BBC: <https://www.bbc.com/news/world-europe-60240767>

bne IntelliNews. (2020, 4 28). *LONG READ: Serbia practices its four-pillar foreign policy in the coronavirus era*. Ανάκτηση από bne IntelliNews: <https://www.intellinews.com/long-read-serbia-practices-its-four-pillar-foreign-policy-in-the-coronavirus-era-181970/>

bne IntelliNews. (2022, 3 14). *Serbians blame US and Nato for Ukraine war*. Ανάκτηση από bne IntelliNews: <https://intellinews.com/serbians-blame-us-and-nato-for-ukraine-war-237960/>

Britannica. (2022, 9 26). *Serbia*. Ανάκτηση από britannica.com: <https://www.britannica.com/place/Serbia>

Buy Serbian. (2019). *ECONOMIC COOPERATION: REPUBLIC OF SERBIA – THE RUSSIAN FEDERATION*. Ανάκτηση από Buy Serbian: <https://buyserbian.com/economic-cooperation-republic-of-serbia-the-russian-federation/>

CEENERGYNEWS. (2022, 2 9). *Bulgaria–Serbia gas interconnector to be completed by October 2023*. Ανάκτηση από CEENERGYNEWS : <https://ceenergynews.com/oil-gas/bulgaria-serbia-gas-interconnector-to-be-completed-by-october-2023/>

China-CEE Institute. (2022, 3 18). *Serbia-China Free Trade Agreement Announced*. Ανάκτηση από China-CEE Institute: <https://china-cee.eu/2022/03/18/serbia-economy-briefing-serbia-china-free-trade-agreement-announced/>

Croatian Red Cross. (2014, 5 19). *Emergency appeal for flood affected people in Bosnia and Herzegovina and Serbia*. Ανάκτηση από Croatian Red Cross: <https://web.archive.org/web/20140519224539/http://www.hck.hr/en/page/emergency-appeal-for-flood-affected-people-in-bosnia-and-herzegovina-and-serbia-414>

- Daily Sabah. (2022, 9 2). *Deals to deepen relations between Albania, North Macedonia, Serbia*. Ανάκτηση από Daily Sabah: <https://www.dailysabah.com/world/europe/deals-to-deepen-relations-between-albania-north-macedonia-serbia>
- Development Agency of Serbia. (2022, 10 28). *JOIN THE POOL OF THE SUCCESSFUL*. Ανάκτηση από Development Agency of Serbia: <https://ras.gov.rs/en/invest-in-serbia/why-serbia/join-the-pool-of-the-successful>
- DW. (2014, 11 11). *Ethnic Albanians welcome Albanian PM to Presevo Valley*. Ανάκτηση από DW: <https://www.dw.com/en/ethnic-albanians-welcome-albanian-pm-to-presevo-valley/a-18056712>
- DW. (2015, 11 6). *Kosovo's UNESCO bid fails to muster support*. Ανάκτηση από DW: <https://www.dw.com/en/kosovos-unesco-bid-fails-to-muster-support/a-18836653>
- DW. (2020, 11 30). *Serbia reverses decision to expel Montenegro ambassador*. Ανάκτηση από DW: <https://www.dw.com/en/serbia-reverses-decision-to-expel-montenegro-ambassador/a-55767197>
- DW. (2020, 1 20). *Serbia, Kosovo agree to restart commercial flights in diplomatic milestone*. Ανάκτηση από DW: <https://www.dw.com/en/serbia-kosovo-agree-to-restart-commercial-flights-in-diplomatic-milestone/a-52078104>
- DW. (2022, 4 30). *Serbia showcases artillery from Russia, China*. Ανάκτηση από DW: <https://www.dw.com/en/serbia-showcases-artillery-bought-from-russia-and-china/a-61647176>
- DW. (2022, 8 21). *Serbia warns NATO over safety of Kosovo Serbs*. Ανάκτηση από DW: <https://www.dw.com/en/serbia-warns-nato-over-safety-of-kosovo-serbs/a-62882004>
- ekathimerini. (2022, 5 24). *Churches of Serbia, North Macedonia, end decades-old dispute*. Ανάκτηση από ekathimerini.: <https://www.ekathimerini.com/news/1185151/churches-of-serbia-north-macedonia-end-decades-old-dispute/>
- ENERDATA. (2021, 3 19). *New gas pipeline planned between Serbia and Bosnia and Herzegovina*. Ανάκτηση από ENERDATA: <https://www.enerdata.net/publications/daily-energy-news/new-gas-pipeline-planned-between-serbia-and-bosnia-and-herzegovina.html>
- EU in Serbia. (2022, 9 30). *Trade*. Ανάκτηση από EU in Serbia: <https://europa.rs/trade/?lang=en>
- Euractiv. (2020, 11 26). *Highway between Niš and Priština funded in part by EBRD, EU*. Ανάκτηση από Euractiv: https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/highway-between-nis-and-pristina-funded-in-part-by-ebrd-eu/

- Euractiv. (2020, 11 23). *Poll: Russia and China are Serbians' 'best friends'*.
Ανάκτηση από Euractiv:
https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/poll-russia-and-china-are-serbians-best-friends/
- Euractiv. (2021, 9 10). *Vucic and Orban formalise their 'special relationship'*.
Ανάκτηση από Euractiv:
<https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/vucic-and-orban-formalise-their-special-relationship/>
- Euractiv. (2021, 7 22). *Vucic: Serbia will protect interests if Kosovo campaigns for independence.* Ανάκτηση από Euractiv:
https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/vucic-serbia-will-protect-interests-if-kosovo-campaigns-for-independence/
- Euractiv. (2022, 6 22). *EU welcomes energy agreement between Kosovo and Serbia.* Ανάκτηση από Euractiv: <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/eu-welcomes-energy-agreement-between-kosovo-and-serbia/>
- Euractiv. (2022, 5 6). *German defence minister welcomes Serbia's stance on Bosnia, Russia.* Ανάκτηση από Euractiv:
https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/german-defence-minister-welcomes-serbias-stance-on-bosnia-russia/
- Euractiv. (2022, 3 7). *North Macedonia supports Kosovo's NATO membership bid.* Ανάκτηση από Euractiv:
https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/north-macedonia-supports-kosovos-nato-membership-bid/
- Euractiv. (2022, 9 20). *Russia's invasion fully justified, says Bosnian Serb leader.*
Ανάκτηση από Euractiv:
https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/russias-invasion-fully-justified-says-bosnian-serb-leader/
- Euractiv. (2022, 6 16). *Serbia eyes interconnector to bring Russian oil from Hungary.* Ανάκτηση από Euractiv:
<https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/serbia-eyes-interconnector-to-bring-russian-oil-from-hungary/>
- Euractiv. (2022, 10 7). *Serbia, Croatia leaders trade barbs over oil embargo.*
Ανάκτηση από Euractiv: <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/serbia-croatia-leaders-trade-barbs-over-oil-embargo/>
- Euractiv. (2022, 8 27). *Serbia, Kosovo reach free movement agreement under EU-facilitated dialogue.* Ανάκτηση από Euractiv:
<https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/serbia-kosovo-reach-free-movement-agreement-under-eu-facilitated-dialogue/>
- Euractiv. (2022, 3 21). *Serbia's EU ambition – the best guarded secret in the election campaign.* Ανάκτηση από Euractiv:

<https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/serbias-eu-ambition-the-best-guarded-secret-during-the-election-campaign/>

Euractiv. (2022, 10 18). *Serbian president remains firmly against EU's Russian sanctions.* Ανάκτηση από Euractiv: https://www.euractiv.com/section/all/short_news/serbian-president-remains-firmly-against-eus-russian-sanctions/

Euractiv. (2022, 9 5). *Slovenian president visits Belgrade, says there is political will to preserve peace.* Ανάκτηση από Euractiv: https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/slovenian-president-visits-belgrade-says-there-is-political-will-to-preserve-peace/

Euractiv. (2022, 9 7). *Turkey prepared to support Serbia, Kosovo in overcoming challenges, says Erdogan.* Ανάκτηση από Euractiv: https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/turkey-prepares-to-support-serbia-kosovo-in-overcoming-challenges-says-erdogan/

Euractiv. (2022, 8 25). *US Ambassador hopes Ukraine war will bring Serbia closer to Europe, US.* Ανάκτηση από Euractiv: https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/us-ambassador-hopes-ukraine-war-will-bring-serbia-closer-to-europe-us/

Euractiv. (2022, 1 17). *Vucic asks Dodik and Republika Srpska to participate in state institutions.* Ανάκτηση από Euractiv: https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/vucic-asks-dodik-and-republika-srpska-to-participate-in-state-institutions/

Euronews. (2020, 4 1). *Kosovo replaces 100% tax on Serbian goods with 'reciprocity measure'.* Ανάκτηση από Euronews: <https://euronews.al/en/kosovo/2020/04/01/kosovo-replaces-100-tax-on-serbian-goods-with-reciprocity-measure/>

Euronews. (2020, 9 2). *Montenegro election: Who are the triumphant opposition factions and what do they stand for?* Ανάκτηση από Euronews: <https://www.euronews.com/2020/09/02/montenegro-election-who-are-the-triumphant-opposition-factions-and-what-do-they-stand-for->

Euronews. (2022, 4 22). *For first time, a majority of Serbs are against joining the EU - poll.* Ανάκτηση από Euronews: <https://www.euronews.com/2022/04/22/for-first-time-a-majority-of-serbs-are-against-joining-the-eu-poll>

Euronews. (2022, 9 21). *'Friend of our country': Putin praises separatist Bosnian Serb leader during his Kremlin visit.* Ανάκτηση από Euronews: <https://www.euronews.com/2022/09/20/friend-of-our-country-putin-praises-separatist-bosnian-serb-leader-during-his-kremlin-visit>

Euronews. (2022, 9 14). *Rama: Without Russia, Serbia cannot survive. Keep the Balkans safe from threats.* Ανάκτηση από Euronews: <https://euronews.al/en/albania/2022/09/14/rama-without-russia-serbia-cannot-survive-keep-the-balkans-safe-from-threats/>

- Euronews. (2022, 9 25). *Serbian foreign minister plays down deal with Lavrov after flak from Brussels*. Ανάκτηση από Euronews: <https://www.euronews.com/2022/09/25/serbian-foreign-minister-plays-down-agreement-with-lavrov-amid-criticism>
- European Climate Infrastructure and Environment Ex. (2021, 1 29). *First Croatian LNG terminal officially inaugurated in Krk island*. Ανάκτηση από European Climate Infrastructure and Environment Executive Agency: https://cinea.ec.europa.eu/news-events/news/first-croatian-lng-terminal-officially-inaugurated-krk-island-2021-01-29_en
- European Commission / Directorate-General for Trad. (2022, 8 2). *European Union, Trade in goods with Serbia*. Ανάκτηση από European Commission / Directorate-General for Trade: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_serbia_en.pdf
- European Commission. (2022, 11 3). *Statement by President von der Leyen at the Berlin Process Summit for the Western Balkans*. Ανάκτηση από European Commission: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_22_6527
- European Council on Foreign Relations. (2022, 3 14). *Bound to Russia: Serbia's disruptive neutrality*. Ανάκτηση από European Council on Foreign Relations: <https://ecfr.eu/article/bound-to-russia-serbias-disruptive-neutrality/>
- European Council on Foreign Relations. (2022). *MAPPING CHINA'S RISE IN THE WESTERN BALKANS / SERBIA*. Ανάκτηση από European Council on Foreign Relations: <https://ecfr.eu/special/china-balkans/serbia/>
- European External Action Service. (2022, 3 16). *Belgrade-Pristina Dialogue*. Ανάκτηση από European External Action Service: https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue_en#
- European External Action Service. (2022, 3 16). *The EU and the Western Balkans: towards a common future*. Ανάκτηση από European External Action Service: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-and-western-balkans-towards-common-future_en
- European Western Balkans. (2019, 11 18). *Serbia held more exercises with NATO than with Russia in 2019*. Ανάκτηση από European Western Balkans: <https://europeanwesternbalkans.com/2019/11/18/serbia-held-more-exercises-with-nato-than-with-russia-in-2019/>
- European Western Balkans. (2020, 12 1). *Russia donates tanks to Serbia, NATO does not see it as a problem*. Ανάκτηση από European Western Balkans: <https://europeanwesternbalkans.com/2020/12/01/russia-donates-tanks-to-serbia-nato-does-not-see-it-as-a-problem/>

- Exit News. (2022, 10 4). *Serbia Responds to NATO Military Exercise in the Region with Its Own*. Ανάκτηση από Exit News: <https://exit.al/en/2021/04/18/serbia-responds-to-nato-military-exercise-in-the-region-with-its-own/>
- FRANCE24. (2021, 10 29). *Serbia, Croatia river row leaves residents high and dry*. Ανάκτηση από FRANCE24: <https://www.france24.com/en/live-news/20211029-serbia-croatia-river-row-leaves-residents-high-and-dry>
- Garding, S. E. (2021, 8 21). *Kosovo: Background and U.S. Policy*. Ανάκτηση από Congressional Research Service: <https://sgp.fas.org/crs/row/R46175.pdf>
- Hellenic Republic / Ministry of Foreign Affairs. (2022, 10 10). *Serbia*. Ανάκτηση από Hellenic Republic / Ministry of Foreign Affairs: <https://www.mfa.gr/en/blog/greece-bilateral-relations/serbia/>
- Hellenic Republic / The Prime Minister. (2022, 2 16). *Prime Minister Kyriakos Mitsotakis meets President of the Republic of Serbia Aleksandar Vučić in Belgrade*. Ανάκτηση από Hellenic Republic / The Prime Minister: <https://primeminister.gr/en/2022/02/16/28622#>
- Herald Tribune. (2008, 2 19). *Kosovo recognition irritates Russia and China*. Ανάκτηση από Herald Tribune: <https://eu.heraldtribune.com/story/news/2008/02/19/kosovo-recognition-irritates-russia-and-china/28609773007/>
- Kosovo Agency of Statistics. (2022, 6 3). *Kosovo International Trade in goods in 2021*. Ανάκτηση από Kosovo Agency of Statistics: <https://ask.rks.gov.net/en/kosovo-agency-of-statistics/add-news/kosovo-international-trade-in-goods-in-2021>
- Macro Trends. (2022, 9 30). *Serbia Foreign Direct Investment 2007-2022*. Ανάκτηση από Macro Trends: <https://www.macrotrends.net/countries/SRB/serbia/foreign-direct-investment>
- Macro Trends. (2022, 9 30). *Serbia Military Size 1989-2022*. Ανάκτηση από Macro Trends: <https://www.macrotrends.net/countries/SRB/serbia/military-army-size>
- Macro Trends. (2022, 9 30). *Serbia Military Spending/Defense Budget 1997-2022*. Ανάκτηση από Macro Trends: <https://www.macrotrends.net/countries/SRB/serbia/military-spending-defense-budget>
- MINISTRY OF DEFENCE REPUBLIC OF SERBIA. (2022, 10 4). *Regional initiatives*. Ανάκτηση από MINISTRY OF DEFENCE REPUBLIC OF SERBIA: <https://www.mod.gov.rs/eng/4363/regionalne-inicijative-4363>
- N1. (2022, 4 20). *Minister says gas supply diversity priority for Serbia*. Ανάκτηση από N1: <https://rs.n1info.com/english/news/minister-says-gas-supply-diversity-priority-for-serbia/>

- N1 Sarajevo. (2022, 8 3). *Dodik welcomes agreement between SPC and Montenegro*. Ανάκτηση από N1 Sarajevo: <https://ba.n1info.com/english/news/dodik-welcomes-agreement-between-spc-and-montenegro/>
- NATO. (2022, 5 23). *Relations with Serbia*. Ανάκτηση από NATO: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50100.htm
- OECD. (2022, 10 7). *Bosnia and Herzegovina / Serbia*. Ανάκτηση από OECD: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/bih/partner/srb>
- OECD. (2022, 10 9). *Bulgaria / Serbia*. Ανάκτηση από OECD: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/bgr/partner/srb>
- OECD. (2022, 10 7). *Croatia / Serbia*. Ανάκτηση από OECD: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/hrv/partner/srb>
- OECD. (2022, 10 10). *Greece / Serbia*. Ανάκτηση από OECD: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/grc/partner/srb>
- OECD. (2022, 10 8). *Hungary / Serbia*. Ανάκτηση από OECD: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/hun/partner/srb>
- OECD. (2022, 10 5). *North Macedonia / Serbia*. Ανάκτηση από OECD: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/mkd/partner/srb>
- OECD. (2022, 10 9). *Romania / Serbia*. Ανάκτηση από OECD: V
- OECD. (2022, 10 3). *Serbia / Albania*. Ανάκτηση από OECD: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/srb/partner/alb?depthSelector=HS2Depth>
- OECD. (2022, 11 10). *Serbia / China*. Ανάκτηση από OECD: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/srb/partner/chn?redirect=true>
- OECD. (2022, 10 7). *Serbia / Montenegro*. Ανάκτηση από OECD: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/srb/partner/mne>
- OECD. (2022, 10 31). *Serbia / Russia*. Ανάκτηση από OECD: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/srb/partner/rus?redirect=true>
- OECD. (2022, 10 10). *Serbia / Turkey*. Ανάκτηση από OECD: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/srb/partner/tur?redirect=true>
- OECD. (2022, 10 7). *Slovenia / Serbia*. Ανάκτηση από OECD: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/svn/partner/srb?compareExports0=comparisonOption5&measureBilateralTradeSelector=vizValueOption1#historical-data>
- Orthodox Times . (2020, 9 9). *Patriarch of Serbia: The only agreement we accept for Kosovo is the one in which Kosovo is part of Serbia*. Ανάκτηση 10 2022, από Orthodox Times: <https://orthodoxtimes.com/patriarch-of-serbia->

the-only-agreement-we-accept-for-kosovo-is-the-one-in-which-kosovo-is-part-of-serbia/

Orthodox Times. (2022, 6 27). *The Patriarch of Romania met with the Serbian Minister of Foreign Affairs*. Ανάκτηση από Orthodox Times : <https://orthodoxtimes.com/the-patriarch-of-romania-met-with-the-serbian-minister-of-foreign-affairs/>

President of Romania . (2018, 3 8). *Joint press conference by President of Romania, Mr. Klaus Iohannis, and President of Serbia, Mr. Aleksandar Vučić*. Ανάκτηση από President of Romania : <https://www.presidency.ro/en/media/joint-press-statement-of-president-of-romania-mr-klaus-iohannis-and-president-of-serbia-mr-aleksandar-vucic>

REPUBLIC OF SERBIA / MINISTRY OF DEFENCE . (2022, 10 28). *European Integration*. Ανάκτηση από REPUBLIC OF SERBIA / MINISTRY OF DEFENCE: <https://www.mod.gov.rs/eng/5453/evropske-integracije-5453>

REPUBLIC OF SERBIA / MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS. (2022, 10 30). *Political relations between Serbia and the EU*. Ανάκτηση από REPUBLIC OF SERBIA / MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS: <https://www.mfa.gov.rs/en/foreign-policy/eu-integration/political-relations-between-serbia-and-eu>

REPUBLIC OF SERBIA MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS. (2022, 10 1). *Foreign Policy*. Ανάκτηση από REPUBLIC OF SERBIA MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS: <https://www.mfa.gov.rs/en/foreign-policy>

REPUBLIC OF SERBIA MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS. (2022, 7 20). *Guillon: Banning President Aleksandar Vučić from visiting Jasenovac is terrible and unacceptable*. Ανάκτηση από REPUBLIC OF SERBIA MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS: <https://www.mfa.gov.rs/en/press-service/news/guillon-banning-president-aleksandar-vucic-visiting-jasenovac-terrible-and-unacceptable>

REPUBLIC OF SERBIA MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS. (2022, 10 1). *Partnership for Peace*. Ανάκτηση από REPUBLIC OF SERBIA MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS: <https://www.mfa.gov.rs/en/foreign-policy/security-policy/partnership-peace>

REPUBLIC OF SERBIA MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS. (2022, 10 1). *Serbia in International Organizations*. Ανάκτηση από REPUBLIC OF SERBIA MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS: <https://www.mfa.gov.rs/en/foreign-policy/serbia-international-organizations>

Republic of Serbia/Ministry of European Integratio. (2008, 04 29). *Stabilisation and association agreement*. Ανάκτηση από Republic of Serbia/Ministry of European Integration: <https://www.mei.gov.rs/eng/documents/agreements-with-eu/stabilisation-and-association-agreement>

- REUTERS. (2012, 5 21). *Shock Serb election casts doubt over govt, region*. Ανάκτηση 10 2022, από REUTERS: <https://www.reuters.com/article/uk-serbia-president-idUKBRE84K0FR20120521>
- REUTERS. (2016, 6 19). *China's Xi sees Serbia as milestone on new 'Silk Road'*. Ανάκτηση από REUTERS: <https://www.reuters.com/article/us-serbia-china-idUSKCN0Z50DV>
- REUTERS. (2016, 4 8). *Serbia accuses Croatia of obstructing its EU membership talks*. Ανάκτηση από REUTERS: <https://www.reuters.com/article/us-eu-serbia-croatia-idUSKCN0X529T>
- REUTERS. (2020, 2 28). *Montenegro's president accuses Serbia and Russia of undermining independence*. Ανάκτηση από REUTERS: <https://www.reuters.com/article/us-montenegro-protest-president-idUSKCN20M2SS>
- REUTERS. (2022, 9 28). *Serbia won't recognise results of Russia's referendums in Ukraine - Vucic*. Ανάκτηση από REUTERS: <https://www.reuters.com/world/europe/serbia-wont-recognise-results-russias-referendums-ukraine-vucic-2022-09-28/>
- REUTERS. (2022, 9 7). *Turkey's Erdogan says West's 'provocative' policies towards Russia not correct*. Ανάκτηση από REUTERS: <https://www.reuters.com/world/turkeys-erdogan-says-wests-provocative-policies-towards-russia-not-correct-2022-09-07/>
- Romania-Insider. (2022, 5 25). *Serbia wants to connect to BRUA by interconnector towards Romania*. Ανάκτηση από Romania-Insider: <https://www.romania-insider.com/serbia-brua-interconnector-romania>
- Sarajevo Times. (2022, 9 12). *President of Serbia agrees with his Croatian Colleague about Constitutionality of BiH*. Ανάκτηση από Sarajevo Times: <https://sarajevotimes.com/president-of-serbia-agrees-with-his-croatian-colleague-about-constitutionality-of-bih/>
- See News. (2021, 7 5). *Serbia, Hungary complete construction of cross-border gas link*. Ανάκτηση από See News: <https://seenews.com/news/serbia-hungary-complete-construction-of-cross-border-gas-link-746581>
- SeeNews. (2021, 1 29). *Serbia to start preparing projects for gas pipelines to Kosovo, Montenegro in 2021 - energy min*. Ανάκτηση από SeeNews: <https://seenews.com/news/serbia-to-start-preparing-projects-for-gas-pipelines-to-kosovo-montenegro-in-2021-energy-min-729497#:~:text=Petroleum%2FNatural%20Gas-,Serbia%20to%20start%20preparing%20projects%20for%20gas%20pipelines%20to,Montenegro%20in%202021%>
- Serbian Armed Forces. (2021, 6 9). *Exercise "Slavic Brotherhood 2021"*. Ανάκτηση από Serbian Armed Forces: <https://www.vs.rs/en/news/C19D09D2C92E11EB8D050050568F5424/exercise-slavic-brotherhood-2021>

- Serbian Armed Forces. (2022, 09 2022). *Serbian Armed Forces*. Ανάκτηση από Serbian Armed Forces: <https://www.vs.rs/en>
- Serbian Armed Forces. (2022, 4 27). *Visit by EUCOM Deputy Commander*. Ανάκτηση από Serbian Armed Forces: <https://www.vs.rs/en/news/66D1C4EDC60911EC8D050050568F5424/visit-by-eucom-deputy-commander>
- Serbian Monitor. (2022, 10 24). *China the biggest foreign investor in Serbia this year*. Ανάκτηση από Serbian Monitor: <https://www.serbianmonitor.com/en/china-the-biggest-foreign-investor-in-serbia-this-year/>
- SIPRI. (2022, 9 30). *IMPORTER/EXPORTER TIV TABLES*. Ανάκτηση από STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE: <https://armstrade.sipri.org/armstrade/page/values.php>
- Statistical Office of the Republic of Serbia. (2021). *WHY INVEST IN SERBIA*. Ανάκτηση από Statistical Office of the Republic of Serbia: <https://ras.gov.rs/uploads/2022/07/why-invest-2022-1.pdf>
- The Government of the Republic of Serbia. (2021, 1 20). *Serbia attaches special importance to the development of relations with Bulgaria*. Ανάκτηση από The Government of the Republic of Serbia: <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/166512/serbia-attaches-special-importance-to-the-development-of-relations-with-bulgaria.php>
- THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF SERBIA. (2021, 4 30). *Serbia donates another 10,000 AstraZeneca vaccines to Montenegro*. Ανάκτηση από THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF SERBIA: <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/171955/serbia-donates-another-10000-astrazeneca-vaccines-to-montenegro.php>
- THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF SERBIA. (2022, 6 29). *Serbia ready to solve all outstanding issues with Montenegro*. Ανάκτηση από <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/191326/serbia-ready-to-solve-all-outstanding-issues-with-montenegro.php>: THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF SERBIA
- The Guardian. (2013, 4 30). *Serbia and Kosovo sign historic agreement*. Ανάκτηση από The Guardian: <https://www.theguardian.com/world/2013/apr/30/serbia-kosovo-historic-agreement-brussels>
- The Guardian. (2022, 2 4). *Montenegro's conservative pro-Serbian governing coalition collapses*. Ανάκτηση από The Guardian: <https://www.theguardian.com/world/2022/feb/04/montenegros-conservative-pro-serbian-governing-coalition-collapses>
- The Guardian. (2022, 6 6). *Russian foreign minister cancels Serbia visit after neighbours close airspace*. Ανάκτηση από The Guardian:

<https://www.theguardian.com/world/2022/jun/06/russian-foreign-minister-cancels-serbia-visit-after-neighbours-close-airspace>

Trading Economics. (2022, 9 30). *GDP growth (annual %) - Serbia*. Ανάκτηση από Trading Economics: <https://tradingeconomics.com/serbia/full-year-gdp-growth>

Trading Economics. (2022, 09 30). *Serbia - Military Expenditure (% Of GDP)*. Ανάκτηση από Trading Economics: <https://tradingeconomics.com/serbia/military-expenditure-percent-of-gdp-wb-data.html>

Trading Economics. (2022, 10 1). *Serbia Corruption Index*. Ανάκτηση από Trading Economics: <https://tradingeconomics.com/serbia/corruption-index>

Trading Economics. (2022, 10 1). *Serbia Exports*. Ανάκτηση από Trading Economics: <https://tradingeconomics.com/serbia/exports>

Trading Economics. (2022, 9 30). *Serbia GDP per capita*. Ανάκτηση από Trading Economics: <https://tradingeconomics.com/serbia/gdp-per-capita>

Trading Economics. (2022, 10 1). *Serbia Government Debt to GDP*. Ανάκτηση από Trading Economics: <https://tradingeconomics.com/serbia/government-debt-to-gdp>

Trading Economics. (2022, 10 1). *Serbia Imports*. Ανάκτηση από Trading Economics: <https://tradingeconomics.com/serbia/imports>

U.S. Department of State. (2021, 6 21). *U.S. Relations With Serbia*. Ανάκτηση από U.S. Department of State: <https://www.state.gov/u-s-relations-with-serbia/>

U.S. Department of State. (2022, 3 23). *Joint Statement on Kosovo*. Ανάκτηση από U.S. Department of State: <https://www.state.gov/joint-statement-on-kosovo/>

U.S. European Command. (2021, 11 17). *USEUCOM and Serbia Agree to 5-year Exercise Plan*. Ανάκτηση από U.S. European Command: <https://www.eucom.mil/pressrelease/41777/useucom-and-serbia-agree-to-5-year-exercise-plan>

USAID. (2021, 3 5). *USAID SERBIA ENERGY EFFICIENCY PROJECT*. Ανάκτηση από USAID: <https://www.usaid.gov/documents/usaid-serbia-energy-efficiency-project>

USAID. (2022, 2 8). *ADMINISTRATOR SAMANTHA POWER'S MEETING WITH SERBIAN PRESIDENT ALEKSANDAR VUČIĆ*. Ανάκτηση από USAID: <https://www.usaid.gov/news-information/press-releases/feb-8-2022-administrator-power-meeting-serbian-president-aleksandar>

USAID. (2022, 10 20). *SERBIA*. Ανάκτηση από USAID: <https://www.usaid.gov/serbia>

- Western Balkans Investment Framework . (2022, 10 5). *North Macedonia - Serbia Gas Interconnection*. Ανάκτηση από Western Balkans Investment Framework: <https://www.wbif.eu/project-detail/PRJ-MKD-ENE-020>
- Wikipedia. (2022, 10 7). *Bosnia and Herzegovina*. Ανάκτηση από Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Bosnia_and_Herzegovina#Demography
- Wikipedia. (2022, 10 7). *Croats of Serbia*. Ανάκτηση από Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Croats_of_Serbia
- Wikipedia. (2022, 10 8). *Hungarians in Serbia*. Ανάκτηση από Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Hungarians_in_Serbia
- Wikipedia. (2022, 10 4). *International recognition of Kosovo*. Ανάκτηση από Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/International_recognition_of_Kosovo
- Wikipedia. (2022, 10 1). *Ministry of Foreign Affairs (Serbia)*. Ανάκτηση από Wikipedia: [https://en.wikipedia.org/wiki/Ministry_of_Foreign_Affairs_\(Serbia\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Ministry_of_Foreign_Affairs_(Serbia))
- Wikipedia. (2022, 10 1). *Prime Minister of Serbia*. Ανάκτηση από Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Prime_Minister_of_Serbia
- Wikipedia. (2022, 10 9). *Romanians of Serbia*. Ανάκτηση από Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Romanians_of_Serbia
- Wikipedia. (2022, 10 1). *Serbian diaspora*. Ανάκτηση από Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Serbian_diaspora
- Wikipedia. (2022, 10 6). *Serbs in North Macedonia*. Ανάκτηση από Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Serbs_in_North_Macedonia
- Wikipedia. (2022, 10 8). *Serbs in Slovenia*. Ανάκτηση από Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Serbs_in_Slovenia
- Wikipedia. (2022, 10 7). *Serbs of Croatia*. Ανάκτηση από Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Serbs_of_Croatia
- Wikipedia. (2022, 10 7). *Serbs of Montenegro*. Ανάκτηση από Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Serbs_of_Montenegro